

ΓΕΡΑΣΙΜΟΥ Ι. ΚΟΝΙΔΑΡΗ
ΤΑΚΤΙΚΟΥ ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΗΣ ΓΕΝΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ
ΕΝ Τῷ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙῳ ΑΘΗΝΩΝ

Η ΘΕΣΙΣ
ΤΗΣ ΚΑΘΟΛΙΚΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ
ΕΝ ΤΗ “ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ,,
(ΤΟΥ AMSTERDAM)

Β'
ΕΝΩΠΙΟΝ ΤΟΥ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ “ΠΙΣΤΕΩΣ ΚΑΙ ΤΑΞΕΩΣ,, ΤΗΣ LUND
ΚΑΙ ΤΗΣ Β' ΓΕΝΙΚΗΣ ΣΥΝΕΛΕΥΣΕΩΣ ΤΟΥ 1954

ΣΥΜΒΟΛΗ
ΕΙΣ Μ.ΑΝ ΟΡΘΗΝ ΕΞΩΤΕΡΙΚΗΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΝ ΠΟΛΙΤΙΚΗΝ

(ΑΝΑΤΥΠΟΝ ΕΚ ΤΗΣ “ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ,, ΤΟΜΟΣ ΚΓ' ΤΕΥΧ. Γ' 1952 ΚΑΙ ΚΔ' ΤΕΥΧ. Α' ΚΑΙ Β' 1953)

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ 1952-3
ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΤΗΣ ΑΠΟΣΤΟΛΙΚΗΣ ΔΙΑΚΟΝΙΑΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΓΕΡΑΣΙΜΟΥ Ι. ΚΟΝΙΔΑΡΗ
ΤΑΚΤΙΚΟΥ ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΗΣ ΓΕΝΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ
ΕΝ ΤΩ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΩ ΑΘΗΝΩΝ

Η ΘΕΣΙΣ
ΤΗΣ ΚΑΘΟΛΙΚΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ
ΕΝ ΤΗ "ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ,"
(ΤΟΥ ΑΜΣΤΕΡΔΑΜ)

Β'
ΕΝΩΠΙΟΝ ΤΟΥ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ "ΠΙΣΤΕΩΣ ΚΑΙ ΤΑΞΕΩΣ,, ΤΗΣ LUND
ΚΑΙ ΤΗΣ Β' ΓΕΝΙΚΗΣ ΣΥΝΕΛΕΥΣΕΩΣ ΤΟΥ 1954

ΣΥΜΒΟΛΗ
ΕΙΣ ΜΙΑΝ ΟΡΘΗΝ ΕΞΩΤΕΡΙΚΗΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΝ ΠΟΛΙΤΙΚΗΝ

(ΑΝΑΤΥΠΟΝ ΕΚ ΤΗΣ "ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ,, ΤΟΜΟΣ ΚΓ' ΤΕΥΧ. Γ' ΚΑΙ Δ')

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ 1952
ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΤΗΣ ΑΠΟΣΤΟΛΙΚΗΣ ΔΙΑΚΟΝΙΑΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

ΠΡΟΣ ΤΗΝ Α.Θ.Π. ΤΟΝ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΝ ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΝ
ΤΟΥΣ ΜΑΚΑΡΙΩΤΑΤΟΥΣ ΠΑΤΡΙΑΡΧΑΣ ΚΑΙ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥΣ
ΩΣ ΚΑΙ ΤΗΝ ΣΕΒΑΣΜΙΑΝ ΙΕΡΑΡΧΙΑΝ

ΤΗΣ

ΜΙΑΣ ΑΓΙΑΣ, ΚΑΘΟΛΙΚΗΣ ΚΑΙ ΑΠΟΣΤΟΛΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ
ΜΕΤ' ΕΠΕΙΓΟΥΣΗΣ ΕΚΚΛΗΣΕΩΣ ΠΡΟΣ ΣΥΓΚΛΗΣΙΝ
ΕΝΟΣ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΗΣ ΚΑΘΟΛΙΚΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

ΕΥΛΑΒΩΣ

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

	Σελ.
ΠΡΟΛΟΓΟΣ	5
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	9
§ 1. Τὸ πρόβλημα τῆς συμμετοχῆς εἰς τὴν οἰκουμενικὴν κίνησιν, τῆς Καθολικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, μεταξὺ τοῦ 1948 καὶ 1952 καὶ αἱ ἀποφάσεις τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος μέχρι τοῦ Μαρτίου τοῦ 1952	11
§ 2. Τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον καὶ ἡ «Κοινωνία τῶν Ἐκκλησιῶν». Ἐγκύκλιος αὐτοῦ πρὸς τὰ Πατριαρχεῖα καὶ τὰς Αὐτοκεφάλους Ἐκκλησίας ἀπὸ τοῦ Ἰανουαρίου 1952 καὶ ἡ μὴ δημοσίευσίς αὐτῆς ἐν Ἑλλάδι. Παρατήρησεις ἐπὶ τῆς Ἐγκυκλίου καὶ τῶν ἐλλείψεων αὐτῆς	18
§ 3. Τὸ ἡμέτερον ὑπόμνημα πρὸς τὴν Α. Θ. Παναγιότητα τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην κ. Ἀθηναγόραν τὸν Α΄	26
§ 4. Τὸ πρόβλημα τῆς συμμετοχῆς τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας εἰς τὴν οἰκουμ. κίνησιν ἐνώπιον τῶν Θεολόγων	34
§ 5. Προτάσεις πρὸς συζήτησιν, ἀπὸ τὴν Καθολικὴν Ὁρθόδοξον Ἱεραρχίαν, περὶ τῶν ὄρων συμμετοχῆς εἰς τὴν Β' Γεν. Συνέλευσιν τῆς «Κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν» καὶ ἔκκλησις δι' ἐν προπαρασκευαστικὸν Ὁρθόδοξον Θεολογικὸν Συνέδριον	45

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

«Ἡ ἀλήθεια ἐλευθερώσει ὑμᾶς» (Ἰων. 8,32)

«Οἱ καιροὶ οὐ μενετοί» (Θουκυδ.).

Ἐπειδὴ εὐρέως ἐκυκλοφορήθη μεταξὺ τῶν ἐν Ἀθήναις Ἱεραρχῶν ἡ φήμη, ὅτι, προκειμένης ψηφοφορίας ἐν τῇ Θεολογικῇ Σχολῇ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν (Ἰουν. 1952), ἐπὶ προφορικοῦ ἐρωτήματος τοῦ Μακαρ. Προέδρου τῆς Ἱ. Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος κ. Σπυρίδωνος, περὶ τοῦ ἂν θὰ πρέπη νὰ μετᾷσχη ἡ Ἐκκλησία εἰς τὸ συνέδριον τῆς «πίστεως καὶ τάξεως» (Faith and Order) τὸ συνερχόμενον κατ' Αὐγουστον τρ. ἔ. ἐν Lund τῆς Σουηδίας καὶ ἐν καταφατικῇ περιπτώσει περὶ τῆς ιδιότητος ὑφ' ἣν δέον νὰ παραστῶσιν οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ἐὰν δηλαδὴ θὰ παραστῶσιν ὡς ἐπίσημοι ἀπεσταλμένοι (delegate) ἢ σύμβουλοι (εἶναι ὁρθὴ ἡ ἐρμηνεία τοῦ καθηγητοῦ κ. Ἀλιβιζάτου, ὅτι οἱ σύμβουλοι = berater γερμ. consultants ἀγγλ., συνοδεύουν τοὺς ἀντιπροσώπους καὶ δὲν δικαιοῦνται νὰ παρίστανται μόνοι) ἢ ὡς ἐπισκέπται (visitors) ἢ καὶ παρατηρηταὶ ἀκόμη (ὡς οἱ Ρωμαιοκαθολικοί), ὅτε βεβαίως δὲν δικαιοῦνται νὰ μετέχουν τῶν συζητήσεων, ὑπανεχωρήσαμεν ἐν σχέσει πρὸς τὰς ἐν ἔτει 1948]9 ἐκτεθείσας ἀπόψεις μας (ἴδε «Θεολογίαν» 1949) κατέστη ἀναπόφευκτον νὰ ἐπανέλθωμεν ἐπὶ τοῦ σημαντικοῦ αὐτοῦ προβλήματος τῆς «Καθολικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας» περὶ τῶν ὁρῶν καὶ τοῦ τρόπου συμμετοχῆς αὐτῆς εἰς τὴν Οἰκουμενικὴν κίνησιν. Ἡ ἐπανεξέτασις αὕτη εἶναι ἄλλως τε ἐπακόλουθον καὶ τῆς γνώμης, ἣν διευτυώσαμεν κατὰ τὴν ἔναρξιν τῶν παραδόσεων ἡμῶν ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν (14 Μαρτίου 1951), καθ' ἣν ἡ Ἐκκλ. Ἱστορία ὀφείλει νὰ ἔχῃ ἴσως τὸν πρῶτον λόγον ἐπὶ τοῦ προβλήματος τῆς συμμετοχῆς ἢ μὴ τῆς «Καθολικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας» εἰς τὴν «Κοινωνίαν τῶν Ἐκκλησιῶν», τὴν δημιουργηθεῖσαν διὰ τῆς Α' Γεν. Συνελεύσεως τῆς συγκροτηθείσης ἐν Amsterdam τῆς Ὁλλανδίας κατ' Αὐγουστον καὶ Σεβριον τοῦ 1948.

Ἀλλὰ καὶ ἕνας ἄλλος σπουδαῖος λόγος ἐπιβάλλει ἡμῖν σήμερον νὰ ἐπισπεύσωμεν τὴν δημοσίευσιν τῆς μετὰ χειρὸς δευτερολογίας: τὸ γεγονὸς ὅτι τὸ 1954 θὰ συνέλθῃ ἡ Β' Γεν. Συνέλευσις τῆς εἰρημένης ὁργανώσεως. Ὅθεν ἐπιβάλλεται, ἐὰν θέλωμεν νὰ εἴμεθα προμηθεῖς (¹) καὶ οὐχὶ ἐπιμηθεῖς, νὰ μελετήσωμεν τὰ προβλήματα, ἅτινα ἀπὸ τοῦ 1948 σαφῶς ἐτέθησαν πρὸ τῆς Ἐκκλησίας μας, διὰ νὰ λάβῃ ἐγκαίρως τὰς ἀποφάσεις της ἡ Ἱεραρχία τῆς

1. Οἱ Ἕλληνες δὲν εἴμεθα ἀτυχῶς προμηθεῖς καὶ μὲ τὴν ὑπερβάλλουσαν τὰ ἐπιτερόμενα ὄρια ἀτομοκρατίαν μας ὑπονομεύομεν καὶ τὴν δημοκρατίαν μας.

Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ἐνώπιον τῆς ὁποίας ἐκκρεμεῖ ἀπὸ τοῦ Φεβρουαρίου τρ. ἔτους τὸ ἐπισήμως τεθὲν ἐρώτημα περὶ τοῦ τρόπου συμμετοχῆς εἰς τὴν *Οἰκουμενικὴν κίνησιν*, δεδομένου, ὅτι ἡ Διοικοῦσα Σύνοδος τοῦ 1952 ἀνέτρεψε μίαν ἀπόφασιν προηγουμένης (τοῦ 1949), περὶ μὴ συμμετοχῆς τῶν ἐπισκόπων, ἀλλὰ ἐξήρτησε τὴν λήψιν τῶν ὁριστικῶν ἀποφάσεων ἀπὸ ἀπόφασιν τῆς Ἱεραρχίας.

Φρονούντες, ὅτι δὲν ἐπιτρέπεται οἱ γνωρίζοντες τὰ πράγματα ν' ἀφήνωμεν ταῦτα εἰς τὴν τύχην των ἢ τὰς προφορικὰς συζητήσεις — τὰ ἔπεα πτερόεντα — ἀλλὰ *προλαμβάνοντες τὴν κακὴν ἐξέλιξιν* νὰ διατυπώσῃ σαφῶς, θαρραλέως καὶ κατηγορηματικῶς τὰς ἀπόψεις των γραπτῶς, τοῦτο μὲν διευτώσαμεν ἐγκαίρως εἰς ὑπόμνημα πρὸς τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην (δημοσιεύμενον κατωτέρω) τὰς ἀντιλήψεις μας, τοῦτο δὲ δημοσιεύομεν τὸ παρόν, προσθέτοντες ὅτι ἡ Ἱεραρχία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος — τῆς μεγαλυτέρας τῶν Ἑλληνικῶν Ἐκκλησιῶν — ὑπέχει εὐθύνην βαρεῖαν ἐναντι τῆς ὅλης Ἐκκλησίας, ἥτοι τῆς Μιᾶς Ἀγίας Καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας, διὰ τὴν τυχὸν ἐπανάληψιν τῆς ἐν ἔτει 1948 παρατηρηθείσης ἐλλείψεως προγράμματος, συνεπειᾶς καὶ ἐνότητος ἐν τῷ προκειμένῳ προβλήματι, τόσον τώρα ὅσον καὶ κατὰ τὰ ἐπόμενα ἔτη, ὅτε θὰ γίνῃ ἡ Β' Γεν. Συνέλευσις τῆς λεγομένης «Κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν».

Ὅπως θ' ἀντιληφθῇ ὁ ἀναγνώστης βάσις τῶν ἡμετέρων σκέψεων εἶναι ἡ ἀκριβὴς μελέτη τῆς καταστάσεως καὶ ἡ ὑπὸ τὸ φῶς ταύτης ἐξαγωγή ἐξ ἐπόψεως ὀρθοδόξου τῶν ἀναγκαίων ἐπακολούθων, τόσον διὰ τὸν γράφοντα, ὅσον καὶ πρὸ πάντων διὰ τὴν Ἐκκλησίαν, ἡ ὁποία δὲν δύναται νὰ λαμβάνῃ ἀποφάσεις ἀντικειμένας πρὸς τὴν στάσιν της εἰς ἄλλα θεμελιώδη ζητήματα. Δὲν δύναται π. χ. νὰ παρακάθῃται εἰς τὸ Συμβούλιον καὶ τὴν Ἐκτελεστικὴν Ἐπιτροπὴν τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν ὡς *τακτικὰ μέλη* καὶ *πρόεδροι* μητροπολίται καὶ καθηγηταί, ἐκπροσωποῦντες τὴν «Καθολικὴν Ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν», γεγονὸς σημαῖνον ὅτι *εἴμεθα μόνιμα καὶ τακτικὰ μέλη τῆς «Κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν»*, περὶ ἧς ἄλλως δὲν ἐξέφεραν ἐπίσημον γνώμην αἱ Ἐκκλησίαι μας μετὰ τὴν ψήφισιν τοῦ Καταστατικοῦ τοῦ 1948, ἀλλὰ σιωπηρῶς ἐδέχθησαν καὶ διὰ τῆς συμμετοχῆς των ἐδημιούργησαν μίαν κατάστασιν, δυναμένην βεβαίως ν' ἀλλάξῃ δι' ἀποφάσεως τῆς Ἱεραρχίας, καὶ νὰ θέλωμεν νὰ στέλλωμεν ἐκπροσώπους εἰς τὸ Συνέδριον Σπουδῶν (τὴν σπουδαιότητα τῶν δογματικῶν συνεδρίων τονίζουν ὀρθῶς οἱ σινάδελφοι κ. κ. Μπρατσιώτης, Καρμίρης) ὑπὸ τὴν ιδιότητα ἐπισκέπτου ἢ παρατηρητοῦ, διότι εἶναι *βέβαιον*, ὅτι θὰ κατηγορηθῶμεν ἐπὶ *ἀνακολουθία*. Εἶναι λοιπὸν προφανές, ὅτι τρία πράγματα ἐπιδιώξαμεν διὰ τῆς ψήφου μας ἐν τῇ Θεολογικῇ Σχολῇ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν.

1) Νὰ προφυλάξωμεν τὸ γόητρον καὶ τὸ κῦρος τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας ἐν τῇ Οἰκουμ. κινήσει καὶ δὴ ἐναντι τῶν ἐτεροδόξων.

2) Νὰ ἐπανεέλθωμεν ἐπὶ τοῦ οὐσιώδους διὰ τὴν Ἐκκλησίαν μας προβλήματος οὐχὶ τῆς ἀπλῆς συμμετοχῆς εἰς τὴν Κοινωνίαν τῶν Ἐκκλησιῶν, ἀλλὰ τῆς *συνδέσεως* μετ' ἑτεροδόξων ἐπὶ τῆς ἐλλειποῦς βάσεως τοῦ ἄρθρου 1 τοῦ Καταστατικοῦ, ὅπερ ἐψηφίσθη καὶ ὑφ' ἡμῶν, ὑπὸ τὴν αἵρεσιν τῆς ἀποδοχῆς ἢ μὴ ὑπὸ τῶν Ἱ. Συνόδων — ἀπὸ τοῦ 1948 μέχρι 1952 διέκρυσσαν ἔτη τέσσαρα καὶ δὲν ἐλήφθησαν αἱ ἀναγκαῖαι, πλήρεις καὶ σαφεῖς ἀποφάσεις — διότι ἐκεῖ *κρυφίως* περιορίζεται τὸ πρόβλημα, ὅπερ ἐγεννήθη ἀπὸ τοῦ 1936-48, καίτοι ἀπὸ τοῦ 1920 μετέχονεν τῆς Οἰκουμενικῆς κινήσεως.

3) Νὰ μὴ στερήσωμεν αὐτὴν τῆς εὐκαιρίας ἐκθέσεως τῶν ὀρθοδόξων ἀπόψεων ἀπὸ τοῦ παγκοσμίου βήματος τῆς Οἰκουμενικῆς κινήσεως μέχρι τῆς Β' Γενικῆς Συνελεύσεως, ὅτε θὰ πρέπη νὰ λάβῃ τὰς ἀναγκαῖας ἀποφάσεις περὶ παραμονῆς ἢ μὴ εἰς τὴν «Κοινωνίαν τῶν Ἐκκλησιῶν». Ἐφ' ὅσον δὲ ἐμμένονεν εἰς τὴν ἀποψιν περὶ τῆς ἀπὸ τοῦδε ἀνακλήσεως — τὸ μέτρον ἔχει μεγάλην σπουδαιότητα καὶ θὰ ὑπογράμμιζεν ἀπολύτως καὶ δηκτικῶς πρὸς τοὺς ἑτεροδόξους τὰς ἐπιφυλάξεις μας — τῶν ἐπισκόπων ἀπὸ τὰ δύο σώματα, ἥτοι τὴν Γεν. Συνέλευσιν καὶ τὴν Διοίκησιν — καὶ παραμονῆς προσωρινῶς μέχρι τοῦ 1954 τῶν καθηγητῶν τῆς Θεολογίας, οὐδεὶς δύναται νὰ κατηγορήσῃ ἡμᾶς ἐπὶ ἀσυνεπείᾳ. Αἱ Ἐκκλησίαι δὲν ἔλαβον ἀκόμη τὴν καιρίαν ἀπόφασιν ἐπὶ τοῦ προβλήματος τῆς *συνδέσεως* τῆς *Μιᾶς Ἀγίας Καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας* μετ' ἑτεροδόξων καὶ διὰ τοῦτο καθηκον ἔχομεν νὰ συμβουλεύσωμεν τὰ πρέποντα περὶ τῶν πρακτέων ἐν τῷ μεταξῷ, ἵνα μὴ φανῶσιν ἀνακόλουθοι. Σημειοῦμεν ἐπὶ πλεόν, ὅτι αἱ ἀντιπροσωπεῖται τῆς Καθολικῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας οὐδέποτε ἰσχυρίσθησαν ἐνώπιον τῶν μεγάλων καὶ μικρῶν Συνεδρίων τῆς Οἰκουμενικῆς κινήσεως ἀπὸ τοῦ 1921 μέχρι τοῦ 1952 — οὔτε αἱ Ἐκκλησίαι εἰς τὰ ἐγγράφα των — ὅτι ἀποτελοῦν τὴν Μίαν Ἀγίαν Καθολικὴν καὶ Ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν (*Unam Sanctam*). Εἶναι τοῦτο συνεπές; Τὸ ἐπρόσεξαν αἱ Σύνοδοι; (¹)

Ἡ συνέπεια καὶ ἡ ἀκολουθία τῆς σκέψεως καὶ τῆς πράξεως, ποὺ πρέπει νὰ χαρακτηρίζουν κατ' ἐξοχὴν τὰς Ἐκκλησίας καὶ ὅταν δροῦν καὶ ἐκτὸς τοῦ περιβάλλου τῆς Οἰκουμενικῆς Συνόδου φυσικὸν εἶναι νὰ πραγματοποιηθῇ καὶ ἐνταῦθα!

Ὑπ' αὐτὰς τὰς προϋποθέσεις φρονοῦμεν, ὅτι δύναται νὰ κατανοηθῇ ἡ ἰδία ἡμῶν γραμμὴ ἀπὸ τοῦ Συνεδρίου τοῦ Amsterdam μέχρι τοῦ Ἰουνίου τοῦ ἔτους, ὅτε ἐψηφίσαμεν ὡς ἐψηφίσαμεν ἐν τῇ Θεολογικῇ Σχολῇ χωρὶς νὰ

1. Ὅτι παριστάμεθα εἰς τὴν «Κοινωνίαν τῶν Ἐκκλησιῶν», κατὰ τὴν ἀντίληψιν τῶν Προέδρων καὶ συμβούλων της, ὡς μία τῶν ὁμολογιῶν (!!) δύναται ν' ἀντιληφθῇ τις ἀναγινώσκων τὴν προσφάτως δημοσιευθεῖσαν συνέντευξιν τοῦ ἐνὸς τῶν προέδρων τοῦ Συμβουλίου, τοῦ Σεβ. Ἀρχιεπισκόπου Καντεμβουργίας κ. G. Fischer. (Ἴδε «Ἐκκλησίαν» 15ης Ἰουνίου 1952 σελ. 198). Μᾶς τὰ εἶπεν μετὰ τὸ Amsterdam καὶ ὁ κ. K. Barth!

ἔχουμε προσυνενόησιν πρὸς οὐδένα. Ἐκ δὲ τῆς μελέτης καὶ τοῦ παρόντος θὰ ἀντιληφθῇ ὁ ἀναγνώστης, ὅτι συνεχίζομεν μὲ προσοχὴν καὶ ἀκολουθίαν τὴν μελέτην τοῦ προβλήματος τῆς σχέσεως—ἐπαφῆς (σύμπραξις ὑπῆρχε μόνον εἰς τὰ πρακτικὰ ζητήματα) καὶ εἶτα τῆς *συνδέσεως* τῆς Καθολικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας μετὰ τῶν ἑτεροδόξων.

Πρὸς μείζονα ἀποσαφήνισιν τῶν ἀπόψεών μου, ὑπὸ τὸ φῶς τῶν ἀρχῶν (principes) καὶ τῶν γεγονότων, ἀφιεροῦνται αἱ ἐπόμεναι σελίδες, ἐπὶ τῷ σκοπῷ νὰ ἐπανέλθωμεν ἐπὶ τῆς ἐπειγουσῆς ἀνάγκης ὅπως τὸ ταχύτερον συγκληθῇ *Συνέδριον Σπουδῶν τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν* (τῇ συμμετοχῇ ἱεραρχῶν καὶ καθηγητῶν τῆς Θεολογίας) πρὸς καθορισμὸν τοῦλάχιστον *ἐνιαίας στάσεως* τῶν ἑλληνοφώνων καὶ μὴ Ἐκκλησιῶν καὶ δὴ καὶ τῶν Ἐκκλησιῶν Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας, Ἱεροσολύμων, Σερβίας καὶ Κύπρου εἰς τὸ θέμα τῆς συμμετοχῆς ἢ οὐ εἰς τὴν Οἰκουμενικὴν κίνησιν ὑπὸ τὴν νέαν της μορφήν, τῆς «Κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν», καὶ ἐν καταφατικῇ περιπτώσει *περὶ τῶν ὄρων, οὓς ὀφείλομεν νὰ προβάλωμεν κατὰ τὴν Β' Γεν. Συνέλευσιν*. Καὶ αὐτὸ εἶναι ἐν σπουδαῖον πρόβλημα τῆς παρούσης στιγμῆς διὰ τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ἑλλάδος.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 29ῃ Ἰουνίου 1952

ἐν τῇ ἑορτῇ τοῦ Πέτρου καὶ Παύλου.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Όταν προδ' ολίγου χρόνου, κατὰ τὰς ἐορτὰς τοῦ Πάσχα, εὐρέθημεν ἐν Κωνσταντινουπόλει, μετέχοντες τῆς ἐκδρομῆς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ ἡμετέρου Πανεπιστημίου, προσκλήσει τῆς Α. Θ. Π. τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου, ἡτό φυσικὸν ν' ανταλλάξωμεν μετ' Αὐτοῦ σκέψεις καὶ ἐπὶ τοῦ φλέγοντος θέματος τῆς συμμετοχῆς τῆς ἡμετέρας Καθολικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας εἰς τὸ κατ' Αὐγουστον τοῦ 19. ἔτους συνερχόμενον συνέδριον τῆς παλαιᾶς ὁργανώσεως «Πίστις καὶ τάξις» ἐν Lund τῆς Σουηδίας. Βλέποντες, ὅτι καὶ πάλιν ἀνέκυπτε, μετὰ τέσσαρα ὅλα ἔτη, τὸ ἄλυτον πρόβλημα ἀρχῆς, περὶ τοῦ κατὰ πόσον δῆλα δὴ ἐπιτρέπεται εἰς τὴν ἡμέτεραν Ἐκκλησίαν, νὰ μετὰσχη τοῦ τε συνεδρίου (ὅπερ κατ' οὐσίαν ἀποτελεῖ δρᾶσιν ὁργανώσεως συνιστώσης τμήμα τοῦ ἐνιαίου πλέον ὁργανισμοῦ τῆς «Κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν» εἰς ἣν συνεχωνεύθησαν αἱ δύο ὁργανώσεις τῆς Faith and Order καὶ Life and Work) καὶ τῶν σωμάτων τοῦ ὁργανισμοῦ τούτου, ἐθεωρήσαμεν πρέπον νὰ καταγράψωμεν τὰς σκέψεις μας καὶ νὰ ὑποβάλλωμεν εἰς τὴν Α. Θ. Παναγιότητα, ὥστε νὰ δυνηθῶμεν νὰ συνομιλήσωμεν μετ' αὐτοῦ ἐπὶ συγκεκριμένων προτάσεων. Τοῦτο δὲ ἐπράξαμεν ὄχι μόνον, διότι μετασχόντες τῆς Α' Γεν. Συνελεύσεως τῆς «Κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν» ἐν Amsterdam τῆς Ὁλλανδίας καὶ λαβόντες διὰ δύο ἐγγράφων (1) ὠρισμένην στάσιν, εἴμεθα ὑποχρεωμένοι καὶ πάλιν, ἐν ὧν τῶν ὑπαρχουσῶν ἀντιθέσεων, νὰ λάβωμεν τὴν συνεπῆ θέσιν ἔναντι τῶν νέων περιστατικῶν ἔτι δὲ καὶ τῶν προθέσεων καὶ ἐρωτημάτων τῆς Καθολικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἀλλὰ καὶ διότι τὸ θέμα τῆς συμμετοχῆς ἢ μὴ εἰς μίαν τοιαύτης σπουδαιότητος κίνησιν δὲν εἶναι μόνον θεωρητικὸν - δογματικόν, ἀλλὰ καὶ πραγματικόν καὶ ἄρα ἀνήκει εἰς τὴν σφαῖραν τῆς ἱστορικῆς δράσεως τῆς Ἐκκλησίας ἐν τῷ συγχρόνῳ κόσμῳ. Ὅθεν ὁ ἱστορικὸς τῆς Ἐκκλησίας ἔχων ὑπ' ὧν ὄχι ἀπλῶς τὰς βάσεις τῆς θεωρητικῆς - δογματικῆς θεμελιώσεως

1. Ἐννοοῦμεν 1ον) τὴν πρὸς τὴν Ἱερὰν Σύνοδον τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ὑπογραφὴν τοῦ ἐγγράφου τῆς πλειοψηφίας καὶ 2ον) τὴν μελέτην μας ἡ «θέσις τῆς Καθολικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ἐν τῇ Κοινωνίᾳ τῶν Ἐκκλησιῶν» (δημοσιευθεῖσαν ἐν τῇ «Θεολογίᾳ» τοῦ 1949 σελ. 301 ἐξ. καὶ 495 ἐξ.). Ὅθεν εἶναι εὐλόγον διατὶ τὸ παρὸν τεῦχος χαρακτηρίζεται ὡς δεύτερον. Πιθανῶς θὰ καταστῇ ἀναγκαῖον νὰ γραφῇ καὶ ἐν τρίτον τεῦχος διὰ νὰ περιλάβῃ : 1ον) τὴν ἀνάπτυξιν τῆς θέσεως, διατὶ «ἡ Κοινωνία τῶν Ἐκκλησιῶν» εἶναι κατ' οὐσίαν «Κοινωνία Ἐκκλησιῶν καὶ μὴ Ἐκκλησιῶν» καὶ 2ον) ἐξέτασιν, ἐξ ἐπόψεως ὁρθοδόξου, τῶν θέσεων, ἃς διευτύωσεν τὸ Συμβούλιον τῆς «Κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν» ἐν Τορόντο τοῦ Καναδά· «τί εἶναι καὶ τί δὲν εἶναι τὸ Συμβούλιον τῆς Κοινωνίας ταύτης».

τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ τὸ ἱστορικὸν αὐτῆς παρελθόν, ὅπερ διαμορφώνει τὸ παρόν, βλέπει ἴσως πληρέστερον τὸ πρόβλημα, καὶ ἀναθεωρῶν ἐκάστοτε τὰς ἀπόψεις του, ἐν ὅψει τῆς πραγματικότητος, ὀφείλει νὰ λαμβάνῃ τὴν ἀρμόζουσαν στάσιν, ὑποβάλλων εὐλαβῶς πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν τὰ πρέποντα, ὥστε αὕτη ὡς ἡ μόνη ἀρμοδία νὰ λαμβάνῃ ἐν γνώσει τοῦ ὅλου ὕλικου τὰς ὁρθὰς ἀποφάσεις της. Ἐπανερχόμεθα λοιπὸν ἐπὶ τοῦ βαρυνσημένου αὐτοῦ προβλήματος τῆς συγχρόνου Καθολικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας — καίτοι τοῦτο πολλὰς πικρίας καὶ θλίψεις προξενεῖ, καὶ πρὸς λίαν προσφιλεῖ πρόσωπα φέρει εἰς ποιάν τινα ἀντίθεσιν—διότι πιστεύομεν, ὅτι ἱστορία καὶ ζωὴ συνδέονται ἀναποσπάστως καὶ ὅτι ἡ νηφαλιότης τῆς ἱστορικῆς σκέψεως ἴσως δύναται νὰ εἰσφέρῃ τι πρὸς ψύχραιμον ἀντιμετώπισιν τοῦ προβλήματος, ὅπερ ἀνήκει εἰς τὰ σπουδαῖα τῆς παρούσης κρισίμου καταστάσεως τοῦ διηρημένου κόσμου. Ἡ σοβαρότης τοῦ προβλήματος δὲν ἐπιτρέπει νὰ κάμνῃ τις πολιτικὴν ἔναντι αὐτοῦ ἢ τῆς Ἐκκλησίας. Τοιαύτην ἄλλως τε ἦτο καὶ εἶναι καὶ θὰ εἶναι πάντοτε ἀνίκανος ὁ σημειῶν τὰς γραμμὰς ταύτας νὰ κάμῃ, λόγῳ χαρακτῆρος καὶ παραδόσεως.

Θὰ χαράξωμεν λοιπὸν καὶ πάλιν τὴν εὐθειαν, συνεπῆ καὶ εἰλικρινῇ καὶ ἄρα ἀντικειμενικὴν γραμμὴν μας, διὰ μέσου τῶν ἀντιτιθεμένων ἀποψεων, ἐπὶ τῷ σκοπῷ νὰ συμβάλωμεν εἰς τὴν ἔγκαιρον μελέτην καὶ λήψιν ἀποφάσεων ἐκ μέρους τῆς Ἐκκλησίας μας, ἱκανὸν χρόνον πρὸ τῆς Β' Γενικῆς Συνελεύσεως τῆς «Κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν», διότι δὲν ἐπιτρέπεται καὶ πάλιν νὰ εὐρεθῶμεν ἀνέτοιμοι ὡς πρὸς τὸ κύριον πρόβλημα, ὅπερ ἀνέκλυψε τὸ πρῶτον τὸ 1938 σαφῶς καὶ δὲν ἐμελετήθη, ὡς μὴ ὄφειλε, ὑπὸ τῶν Ἐκκλησιῶν μας εἰς Συνέδρια σπουδῶν μετὰ 14 ὅλα ἔτη, καίτοι ἡ εἰδικὴ ἀφορμὴ τοῦ 1948 ἔπρεπε νὰ ὠθήσῃ ἡμᾶς πρὸς τοῦτο.

Η ΘΕΣΙΣ ΤΗΣ ΚΑΘΟΛΙΚΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΕΝ ΤΗ «ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ», (ΤΟΥ AMSTERDAM)

§ 1. Τὸ πρόβλημα τῆς συμμετοχῆς εἰς τὴν Οἰκουμενικὴν Κίνησιν τῆς Καθολικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας μεταξὺ τοῦ 1948 καὶ 1952⁽¹⁾ καὶ αἱ ἀποφάσεις τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος μέχρι τοῦ Μαρτίου τοῦ 1952.

Ὑπεδείξαμεν ἤδη εἰς τὸ προηγούμενον δημοσίευμα, ὅτι τὸ ἐν τῇ ἐγκυκλίῳ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου τοῦ 1920 ἐξαγγελθὲν σχέδιον περὶ ἰδρύσεως «Κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν» κατὰ τὸ παράδειγμα τῆς «Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν» ἀποκρουσθὲν κατ' ἀρχὴν ὑπὸ τῶν προτεσταντῶν καὶ μὴ μελετηθὲν περαιτέρω παρ' ἡμῖν, ἔτυχεν εἰτα τῆς προσοχῆς καὶ ἐπεξεργασίας τῶν προτεσταντῶν κατὰ τὸ 1936—38, ὅτε διὰ λόγους πρακτικούς, ὡς ἐλέχθη, ἵνα μὴ καλῶνται τὰ αὐτὰ πρόσωπα εἰς διάφορα συνέδρια, πράγματι δὲ διότι τὰ προβλήματα τοῦ πρακτικοῦ Χριστιανισμοῦ εἶναι ἀχώριστα ἀπὸ τὰ θεωρητικά - δογματικά, ἡ δὲ ἐπιθυμία διὰ τὴν ἐνότητα καὶ διὰ τὴν ἀναζήτησιν τῆς Una Sancta ἦτο παρὰ πολλοῖς προτεστάνταις ἰσχυρά, ἡτοιμάσθη ἡ συγχώνευσις τῶν ὁργανισμῶν διὰ τῆς ἐκπονήσεως τοῦ καταστατικοῦ, τοῦ στηριζομένου εἰς τὸν ἐλβετικὸν ἀστικὸν κώδικα. Ἐκτὸς ὅμως τῶν ἀνωτέρω εἵμεθα ὑποχρεωμένοι καὶ πάλιν νὰ ἐξάρωμεν τὸ ἐν τῇ αὐτῇ μελέτῃ σημειωθὲν γεγονός, καθ' ὃ ὁ τότε πρόεδρος τῆς ἑλληνικῆς ἀντιπροσωπείας εἰς τὴν σύσκεψιν τῆς Utrecht (κατ' Αὐγούστον 1938) αἰμίμηστος Θυατείρων Γερμανὸς ἐδήλωσεν, ὅτι δὲν γνωρίζει κατὰ πόσον αἱ ἡμετέραι Ἐκκλησίαι θὰ εὐρεθῶσι σύμφωνοι διὰ τὴν συμμετοχὴν των εἰς τὸν τότε ὑπὸ δημιουργίαν εὐρισκόμενον ὁργανισμόν τῆς «Κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν».

Παρὰ ταῦτα ἡ Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία, διότι αἱ Σλαβικαὶ εἶναι ἐμπερίστατοι, κατὰ τὸ 1948, χωρὶς νὰ προηγηθῇ μελέτῃ τοῦ καταστατικοῦ καὶ τῶν νέων ὄρων σχέσεως πρὸς τοὺς ἑτεροδόξους, ἀναλαμβάνουσα οἶονεὶ εὐθύνην δι' ὅλην τὴν Καθολικὴν Ὁρθοδόξιαν ἐδήλωσε συμμετοχὴν εἰς τὸν νέον

1. Πρβλ. *Ι. Καλογήρου* : Ἡ Ὁρθόδοξος Καθολικὴ Ἐκκλησία καὶ ἡ σύγχρονος Οἰκουμενικὴ κίνησις. Ἐν Θεσσαλονίκῃ 1951 (ἀνάτυπον ἐκ τοῦ «Γρηγορίου Παλαμᾶ») σελ. 10 ὑποσημειώσεις, ἐνθα ἡ μέχρι τοῦ παρελθόντος ἔτους ἡμετέρα καὶ ξένη βιβλιογραφία.

ὄργανισμόν, ἥτις τελικῶς ἐν Amsterdam ἐνεφανίσθη ὡς σύνδεσις πρὸς ἑτεροδόξους τῶν ἐκκλησιῶν Κωνσταντινουπόλεως, Κύπρου καὶ Ἑλλάδος, ἐνῶ πρότερον εἰς διάσκεψιν τῶν Ρώσων κλπ. ἀπεδοκιμάσθη ἐκ μέρους τῶν Ἐκκλησιῶν τῶν δορυφόρων τῆς Ρωσσίας χωρῶν καὶ ἀτυχῶς ἐνὸς ἐκπροσώπου τοῦ Πατριαρχείου Ἀντιοχείας, ἀντιπροσωπεύοντες καὶ τὸ Πατριαρχεῖον Ἀλεξανδρείας, ἡ συμμετοχὴ εἰς τὴν Οἶκ. Κίνησιν (1). Δὲν ἔχω ὅμως ἀμφιβολίαν, ὅτι ἀλλοία θὰ ἦτο ἡ ἐν τῷ προκειμένῳ προβλήματι στάσις τῆς Ρωσσιτικῆς Ἐκκλησίας, μιᾶς ὅμως ἐλευθέρας Ρωσσίας, καὶ ὅτι τὰ Πατριαρχεῖα τῆς Μ. Ἀνατολῆς θὰ ἐλάμβανον σαφεστέραν καὶ μελετημένην θέσιν, ἐὰν δὲν ὑπῆρχεν ὁ σημερινὸς χωρισμὸς τοῦ Κόσμου καὶ δὲν ἦσαν ὑποχρεωμένα νὰ λαμβάνουν ὑπ' ὄψει τὴν ἡ ὑπὸ πολιτικὴν πίεσιν ἐκδηλουμένην γνώμην τῆς Ρωσσιτικῆς Ἐκκλησίας. Ἡ Ἐκκλησία τῆς Σερβίας ἀπέστειλεν ἀπλῶς παρατηρητὰς εἰς Amsterdam.

Ἡ ὑπὸ τοιούτους ὅρους συμμετοχὴ τῆς Καθολικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἐν ἀπουσίᾳ τοῦ μεγάλου τμήματος αὐτῆς, δὲν ἦτο βεβαίως εὐχάριστος, ἀνεξαρκήτως τοῦ προβλήματος, ὅπερ δὲν φαίνεται ν' ἀπησχόλησε τὰς Ἐκκλησίας ἡμῶν, τ. ἔ. τοῦ ἀριθμοῦ θέσεων, αἵτινες ἐδίδοντο εἰς τὴν ἡμετέραν πρεσβυγενῇ Ἐκκλησίαν, τόσον εἰς τὴν Γενικὴν Συνέλευσιν ὅσον καὶ τὸ Διοικητικὸν Συμβούλιον. Εὐρισκόμεθα δὲ ἐκεῖ ὡς μειοψηφία καὶ θὰ ἤμεθα ἀκόμη ἐν μειοψηφίᾳ καὶ ἂν προσήρχοντο καὶ οἱ Σλάβοι καὶ οἱ Ρουμῖνοι ὡς καὶ αἱ λοιπαὶ Ὁρθόδοξοι Ἐκκλησίαι (2).

1. Τὸ κατὰ Ἰούλιον τοῦ 1948 συγκροτηθέν, ἐκ πρωτοβουλίας τῆς Ρωσσιτικῆς Ἐκκλησίας, ἐκκλησιαστικὸν συνέδριον ἐν Μόσχᾳ ἔλαβε συγκεκριμένην ἀρνητικὴν θέσιν ἐναντι τῆς μετ' ὀλίγον μελλούσης νὰ συνέλθῃ Γεν. Συνελεύσεως τῆς «Κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν» ἐν Amsterdam (Αὐγ. 18—4 Σεβρίου). Αἱ ἀποφάσεις ἐξεδόθησαν γαλλιστὶ (Journal du Patriarchat de Moscou No special 1948 σελ. 29-30) καὶ γερμανιστὶ ὑπὸ τοῦ τμήματος ἐξωτερικῶν ὑποθέσεων τῆς Γερμ. Εὐαγ. Ἐκκλησίας («Dokumente der Orthodoxen Kirche zur Ökumenischen Frage» Heft 1. Die Mosckauer Orthodoxe Konferenz von Juli 1948 σελ. 39-41). Ἴδε καὶ παρατηρήσεις τοῦ καθηγητοῦ Ε. Wolf περὶ τῆς πολιτικῆς φύσεως τῶν ἀποφάσεων τοῦ Συνεδρίου τῆς Μόσχας παρὰ τῷ Ἱ. Καλογήρου: «Ἡ Ὁρθόδοξος Καθολικὴ Ἐκκλησία καὶ ἡ σύγχρονος Οἰκουμενικὴ Κίνησις», Ἀνάτυπον ἐκ τοῦ περιοδικοῦ «Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς» Θεσσαλονίκη 1951 σελ. 12 ὑποσημ. 2. Βεβαίως αἱ ἀποφάσεις τῆς Μόσχας δὲν ἔχουσιν ἄμεσον δεσμευτικὸν χαρακτῆρα διὰ τὰς ἐλευθέρας κινουμένας ἡμετέρας Ἐκκλησίας (Καλογήρου αὐτόθι σελ. 13), ἐπειδὴ ὅμως καὶ ἂν ἐλευθερωθῶσιν αἱ χώραι τῆς Ἀνατολῆς εἶναι πιθανώτατον ὅτι θ' ἀκολουθήσωσιν συντηρητικὴν ὁδόν, ἔπεται ὅτι ἡμεῖς οἱ ἀναλαβόντες προσωρινῶς τὴν εὐθύνην διὰ τὴν Καθολικὴν Ὁρθοδοξίαν ὀφείλομεν νὰ εἴμεθα πολὺ προσεκτικοὶ ἐν τῇ σχέσει μας πρὸς τὴν Οἰκουμενικὴν Κίνησιν, εἰς ἣν ἀσφαλῶς θὰ μετεῖχεν, ὑπὸ ὅρους, ἡ Ρωσσικὴ Ἐκκλησία καὶ αἱ τῶν δορυφόρων χωρῶν, ἐὰν ἦσαν ἐλεύθεραι.

2. Γερ. Ι. Κονιδάρη: Ἡ θέσις τῆς Καθολικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας κλπ. σελ. 17.

Ἀλλὰ τὸ σπουδαιότερον ζήτημα δὲν ἦτο τὸ ἀνωτέρω, ἀλλὰ τὸ ἄλλο, ὅτι δηλαδή αἱ ἡμέτεραι Ἐκκλησίαι δὲν εἶχον προσέξει, ὅτι διὰ τοῦ καταστατικοῦ τῆς νέας ὁργανώσεως μετεβάλλετο ὁ ἀπὸ τοῦ 1920 μέχρι τοῦ 1948 καθιερωμένος τρόπος σχέσεως πρὸς τοὺς ἑτεροδόξους, ἥτοι ἐπαφῆς πρὸς συζήτησιν τῶν δογματικῶν (ὄργ. Faith and Order) καὶ συνεργασίας καὶ συμπράξεως εἰς τὰ τοῦ Πρακτικοῦ Χριστιανισμοῦ, διὰ τῆς συνδέσεως (ὅχι ἀπλῆς συμμετοχῆς) ἐπὶ ἀτελοῦς βάσεως δογματικῆς (1ον ἄρθρον) καὶ ἐκκλησιολογικῆς ἀκαθορίστου⁽¹⁾.

Ἐν ὅψει τῶν γεγονότων τούτων ἡ πλειοψηφία τῆς Ἑλληνικῆς ἀντιπροσωπείας ἠξίωσεν τὴν κατάθεσιν δηλώσεως ἐπὶ τῶν πορισμάτων τοῦ Συνεδρίου (10 ἔναντι 7), ἀλλ' ὁ ἀείμνηστος Θυατείρων Γερμανός, ὡς μὴ ὤφειλε, διέλυσε τὴν συνεδρίαν καὶ ἔκαμε μόνος τὴν ἐπιούσαν ἀνούσιον τινὰ δήλωσιν, ἐνῶ αἱ δηλώσεις τῶν Ὁρθοδόξων Λωζάννης καὶ Ἐδιμβούργου ἀπετέλουν ἐν προηγούμενον, προκαλέσαν τότε τὴν προσοχὴν τῶν ξένων⁽²⁾.

Ἡ ἔκθεσις τῆς πλειοψηφίας ὑπεβλήθη εἰς τὴν Ἱ. Σύνοδον⁽³⁾, καθὼς καὶ ἄλλαι προσωπικαί, ὡς καὶ ἡ ἔκθεσις τοῦ ἀειμνήστου Θυατείρων εἰς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον.

Καὶ ἡ μὲν Σύνοδος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου παραπέμψασα τὰς ἐκθέσεις εἰς τὴν οἰκίαν ἐπιτροπὴν, καταρτίσασαν εἰδικὴν ἔκθεσιν, κατέληξεν εἰς τὴν ἔκδοσιν τῆς κατωτέρω δημοσιευομένης ἐγκυκλίου, ἐνῶ ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος λαβοῦσα κατ' ἀρχὴν τὴν ὁρθὴν ἀπόφασιν νὰ μὴ ἐπιτρέψῃ τὴν συμμετοχὴν τῶν ἀρχιερέων⁽⁴⁾, ἀνέτρεψε ταύτην ἄνευ τινὸς αἰτιολογίας (τοῦ-

1. Τὸ ὑπεδείξαμεν ἥδη. Αὐτόθι σελ. 19 ἑξ.

2. Ἡμεῖς δὲν παρέστημεν κατὰ τὴν τελευταίαν συνεδρίαν, ἀναχωρήσαντες εἰς Παρίσιους. Τοῦτο βεβαίως δὲν τὸ λέγομεν διὰ νὰ ἀπαλλαγῶμεν τῆς εὐθύνης τῶν γενομένων.

3. Ἐνορία 1949 ἀριθ. 76—77. Περὶ τῆς κριτικῆς τῆς ἀσκηθείσης μετὰ τὸ Amsterdam ἴδε Καλογήρου ἐνθ' ἀνωτ. σελ. 10.

4. Κατὰ τὴν συνεδρίαν τῆς 2ας Δεκεμβρίου 1948 (προεδρεύοντος τοῦ ἀειμνήστου ἀρχιεπισκόπου Δαμασκηνοῦ), κατὰ τὴν ὁποίαν ἀνεγνώσθη μακρὸν ὑπόμνημα ὑπὸ τοῦ Σεβ. Σάμου κ. Εἰρηναίου, μετὰ μακρὰν συζήτησιν ὠρίσθη ὑπὸ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου Συνοδικὴ Ἐπιτροπὴ πρὸς μελέτην τοῦ ὑπομνήματος καὶ ἐν καιρῷ ὑπόδειξιν τοῦ τρόπου ἐφαρμογῆς αὐτοῦ, ἐν τῷ πλαισίῳ τῶν σημερινῶν δυνατοτήτων τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος. Ἡ ἐπιτροπὴ ἀπετελέσθη ἐκ τῶν Σάμου Εἰρηναίου, Σεργῶν Κωνσταντίνου, Μαντινείας Προκοπίου (νῦν Κορινθίας), Ζακύνθου Χρυσοστόμου καὶ Ἀττικῆς Ἰακώβου. Ἡ ἐπιτροπὴ ὑπέβαλεν ἔκθεσιν (;) Πάντως κατὰ τὴν συνεδρίαν τῆς 24ης Ἰουνίου 1949, προεδρεύοντος τῆς Συνόδου τοῦ νῦν ἀρχιεπισκόπου κ. Σπυρίδωνος, ὑπεκινήθη τὸ ζήτημα τῆς συμμετοχῆς τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν εἰς τὸ «Οἰκουμενικὸν Συμβούλιον τῶν Ἐκκλησιῶν» καὶ ἀπεφασίσθη, ὅπως ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος μὴ συμμετάσχῃ δι' ἀρχιερέων (ὡς ὑπεδείξαμεν πρῶτον, ἐνθ' ἀνωτ. σελ. 45), ἀλλὰ διὰ καθηγητῶν τῶν δύο Πανεπιστημίων καὶ διὰ τῶν καθηγητῶν κ. κ. Ἀλιβιζάτου, Μπρατσιώτου καὶ Ἰωαννίδου. «Ἡ ἀπόφασις αὕτη νὰ κοινοποιηθῇ (λέγουν τὰ πρακτικά) τῷ Οἰκουμε-

λάχιστον τοιαύτη δὲν ἐδημοσιεύθη) καὶ ἀφῆκε τοὺς ἀντιπροσώπους αὐτῆς εἰς τὸ κύριον σῶμα τῆς Διοικήσεως.

Εἶναι ἀληθῶς ἀνεξήγητον ὅτι ἐν τῇ δημοκρατικῇ Ὁρθοδόξῳ Ἀνατολῇ καὶ δὴ ἐν Ἑλλάδι, ἔνθα τὰ μέσα ὑπάρχουν, δὲν υἱοθετήθη τὸ μόνον μέσον, ὅπερ ὑπεδείξαμεν ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς τῆς ἐπανόδου ἐξ Amsterdam, τῆς συκλήσεως δηλονότι συνεδρίου σπουδῶν τῶν Ὁρθοδόξων Ἑλλήνων Θεολόγων ἐπὶ παρουσίᾳ οὐ μόνον τῶν ἱεραρχῶν τῶν ἀσχολουμένων σοβαρῶς περὶ τὰ θεολογικὰ ζητήματα, ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ ἀφείθησαν σχεδὸν τὰ πράγματα εἰς τὴν τύχην των.

Ἡ ἀναγκαιότης ἐνὸς συνεδρίου σπουδῶν, εἰ δυνατόν καὶ ἐπὶ παρουσίᾳ ἐκπροσώπων τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, προϋβάλλετο ἐπιτακτικῇ ὄχι μόνον διότι οὕτω θὰ ἦτο δυνατόν νὰ προσελκύσωμεν ἀντιπροσώπους τῶν Πατριαρχείων Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας καὶ Ἱεροσολύμων καὶ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου καὶ πιθανῶς καὶ τῆς Σερβίας, ἀλλὰ καὶ διότι οὕτω μόνον δυνάμεθα ἐν πνεύματι διορθοδόξῳ καὶ μὲ νηφαλιότητα ν' ἀντιμετωπίσωμεν καὶ μελετήσωμεν τὰ διὰ τῆς ἰδρύσεως τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν προκύπτοντα ζητήματα ἥτοι :

1) Τὸ Χριστολογικὸν ὡς ἀνακύπτει ἐκ τοῦ α'. ἄρθρου τοῦ Καταστατικοῦ τῆς εἰρημένης Ὁργανώσεως.

2) Τὸ Ἐκκλησιολογικόν, διότι μετέχουν νῦν 160 Ἐκκλησίαι καὶ Ὁργανώσεις, τινὲς τῶν ὁποίων δὲν θέλουν νὰ εἶναι Ἐκκλησίαι.

3) Τῶν ὄρων συμμετοχῆς εἰς τὴν Διοίκησιν (ἐφ' ὅσον βεβαίως θὰ ἐλύετο τὸ πρῶτον τοῦλάχιστον ζήτημα), ἥτοι τοῦ ἀριθμοῦ θέσεων, αἵτινες πρέπει

νικῶ Πατριαρχεῖω καὶ τοῖς Σεβ. Φθιώτιδος κ. Ἀμβροσίῳ καὶ Ἐδέσσης κ. Παντελεήμονι» (νῦν Θεσσαλονίκης). Ἡ Σύνοδος ἡ ἀποφασίσασα τ' ἀνωτέρω ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω μνημονευθέντων 5 (καὶ τῶν προέδρων) ἀπετελεῖτο καὶ ἐκ τῶν Ξάνθης Ἰωακείμ, Ἀλεξανδρουπόλεως Ἰωακείμ, Διδυμοτείχου Ἰωακείμ, Ἐλασσόνης Καλλινίκου, Τρίκκης καὶ Σταγῶν Χερουβείμ (†), Ἡλείας Γερμανοῦ, Φωκίδος Ἀθανασίου. Παρίστατο συμφωνῶν καὶ ὁ Βασ. Ἐπίτροπος καθηγητῆς τῆς Ἱστορ. Δογμ. καὶ Συμβολικῆς κ. Καρμίρης. Τὴν ἀνωτέρω ὁρθὴν ἀπόφασιν ἀνέτρεψεν, ἀλλ' ὑπὸ τὴν αἵρεσιν τῆς ἐγκρίσεως τῆς μεταβολῆς ὑπὸ τῆς Ἱεραρχίας, ἄλλη Σύνοδος, ἀποτελουμένη ἐκ τῶν Σεβ. Κασσανδρείας Καλλινίκου, Ἐδέσσης (νῦν Θεσσαλονίκης) Παντελεήμονος, Μαρωनीας Βασιλείου, Πολυανῆς καὶ Κιλκισίου Ἰωακείμ, Παραμυθίας Δωροθέου (νῦν Τρίκκης), Ἱερισσοῦ καὶ Ἀγίου Ὁρους (νῦν Ἐδέσσης) Διονυσίου, Ἀργολίδος Χρυσοστόμου, Καρυστίας Ἀνανίου, Παροναξίας Ἀμβροσίου, Κερκύρας Μεθοδίου, Ναυπακτίας Χριστοφόρου καὶ Μεσσηνίας Χρυσοστόμου (ἡ πρότασις περὶ Ἱεραρχίας ἦτο τοῦ τελευταίου).

Κατὰ τὴν Συνεδρίαν τῆς 3ης Μαρτίου 1952 ἀπεφασίσθη, ὅτι εἰς τὸ Συνέδριον Lund τῆς Σουηδίας νὰ μεταβῶσιν ὡς ἐκπρόσωποι τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος οἱ Σεβ. Φθιώτιδος κ. Ἀμβρόσιος καὶ Θεσσαλονίκης κ. Παντελεήμων, οἱ καθηγηταὶ τῆς Θεολογίας Ἀμίλκας Ἀλιβιζᾶτος καὶ Ἱ. Καρμίρης (τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν) καὶ Βασ. Ἰωαννίδης (Θεσσαλονίκης). Ἐκ τούτων παρητήθησαν : ὁ Σεβ. Θεσσαλονίκης διὰ λόγους ἡττονος σημασίας καὶ Ἱ. Καρμίρης διὰ λόγους ἀρχῆς, ἐκτεθέντας πρὸς τὴν Ἱ. Σύνοδον.

νὰ μᾶς δοθοῦν τόσον εἰς τὴν Γεν. Συνέλευσιν, ὅσον καὶ εἰς τὸ Διοικ. Συμβούλιον.

4) Τῶν προτάσεων, τὰς ὁποίας ἐν περιπτώσει ὀριστικῆς συμμετοχῆς θὰ ἦτο σκόπιμον νὰ ὑποβάλωμεν, δεδομένου, ὅτι ὄχι μόνον θὰ πρέπη νὰ παρακολουθῶμεν καὶ νὰ λαμβάνωμεν ἐγκαίρως θέσιν ἔναντι τῶν ὑπὸ τῶν ἄλλων τιθεμένων ζητημάτων, ἀλλὰ καὶ ἀναλαμβάνοντες πρωτοβουλίαν, (ἐφ' ὅσον τελικῶς δεχθῶμεν νὰ συνδεθῶμεν ἐπὶ ὅροις γενομένοις δεκτοῖς παρὰ τῶν ἑτεροδόξων) μὲ ἐπὶ κεφαλῇ τὸν Οἰκουμενικὸν Θρόνον νὰ θέτωμεν ζητήματα καὶ νὰ ἐτοιμάζωμεν ἐκθέσεις, ὅπως πράττουν οἱ νῦν ἰθύνοντες τὴν Οἰκ. κίνησιν, οἵτινες προετοιμάζουν ἐκ τῶν προτέρων τὰ πράγματα, ὥστε νὰ καταλήξουν τὰ συνέδρια εἰς τὰ ἐπιθυμητὰ κατὰ τὸ ἐφικτὸν πορίσματα. Εἶναι δὲ ἀπαράμιλλοι οἱ ξένοι εἰς τὴν προετοιμασίαν τῶν συνεδρίων καὶ τὴν διατύπωσιν πορισμάτων μὲ γενικὰς καὶ ἀορίστους (συμβιβαστικὰς) ἐκφράσεις.

Καίτοι λοιπὸν τὰ προβλήματα τὰ ὁποῖα ἐτίθεντο ἐνώπιον τῆς Καθ. Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, μετὰ τὸ συνέδριον τοῦ Amsterdam, ἦσαν σοβαρότατα, ἐν ᾧ τοῦ γεγονότος ὅτι ἔπρεπε ὁπωσδήποτε νὰ ρυθμισθῇ τὸ ἐπείγον πρόβλημα τῆς συμμετοχῆς εἰς τὴν διοίκησιν τοῦ ὄργ. τῆς Κοινων. τῶν Ἐκκλησιῶν, δὲν ἐγένετο συνέδριον σπουδῶν, οὐδὲ συνεζητήθη ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τῆς Ἑλλάδος ἐν τῇ ἐπιβαλλομένῃ εὐρύτητι ἐν τῇ Συνόδῳ τῆς Ἱεραρχίας.

Ἐπὶ τῶν σοβαρῶν αὐτῶν ζητημάτων δὲν ἐλήφθησαν μετὰ μελέτην μακρὰν καὶ ἐγκαίρως αἱ προσήκουσαι ἀποφάσεις. Ἐν τούτοις ἡ εἰδικὴ περίπτωσις πρὸ τῆς ὁποίας εὐρέθη τό τε Οἰκ. Πατριαρχεῖον καὶ ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος, αἵτινες προσεκλήθησαν εἰς τὸ συνέδριον πίστεως καὶ τάξεως ἐν Lund τῆς Σουηδίας (Αὐγούστιον 1952), (ἴσως σκοπίμως ἐλήφθη ἡ ἀπόφασις ἐν Γενεύῃ, ἀντὶ νὰ συγκληθῇ ἡ Β' Γεν. Συνέλευσις) ἠνάγκασεν ἀμφοτέρους νὰ ἀσχοληθῶσι μὲ τὸ ζήτημα τῆς συμμετοχῆς εἰς αὐτό. Αἱ προτάσεις καὶ αἱ ἀποφάσεις των διέπονται ἀπὸ προϋποθέσεις, ὧν τὴν σπουδαιότητα ὀφείλομεν νὰ ἐξάγωμεν.

1) Ὅτι δὲν ἔλαβον θετικὴν θέσιν ἔναντι τοῦ καταστατικοῦ τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ διὰ τῆς σιωπῆς των ἔδειξαν συγκατάνευσιν, μὴ λαβοῦσαι ὑπ' ὅψει τὰς ἀντιρρήσεις τῶν ἐκθέσεων.

2) Ὅχι μόνον διετήρησαν τοὺς ἀντιπροσώπους των εἰς τὸ Διοικ. Συμβούλιον (ὁ Θεατεῖρων ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι εἰς τῶν προέδρων τοῦ Συμβουλίου), ἀλλὰ καὶ δὲν ἔκαμαν καμμίαν δήλωσιν, ὥστε νὰ ἀρχίσουν μερικὰ μέλη του νὰ εἶναι διστακτικὰ εἰς ἐκφράσεις, αἵτινες ὑποδηλοῦν, ὅτι ἀναζητοῦν τὴν Unam Sanctam, τῆς Καθολικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας θεωρουμένης ὡς μιᾶς τῶν ὁμολογιῶν!!

Ἡ ἐπὶ τέσσαρα συναπτὰ ἔτη συνεχισθεῖσα κατάστασις συμμετοχῆς εἰς τὴν λεγομένην «Κοινωνίαν τῶν Ἐκκλησιῶν» ἐν ᾗ «συνδεόμεθα» (ἡ λέξις συμμετοχὴ δὲν ἐκφράζει ἐπαρκῶς τὴν πραγματικότητα) μετ' ἑτεροδόξων (ἵνα

μεταχειρισθῶ τὴν μᾶλλον ἐπιεικῇ ἔκφρασιν), κατὰ τρόπον μὴ ἐξυπηρετοῦντα τὴν ἐν ἀπωτάτῳ μέλλοντι ἐν τῷ πνεύματι τῆς Καθολικῆς Ὁρθοδοξίας ἔνωσιν, εἶναι γεγονός, ὅπερ ἔχει ἐπακόλουθιά τινα διὰ τὴν νῦν στάσιν μας, ὥς θὰ δειχθῇ κατωτέρω. Τὸ γεγονός δὲ ὅτι ἡ ἡμετέρα πρότασις περὶ ἀνακλήσεως τῶν Ἱεραρχῶν, τοῦλάχιστον, δὲν εὔρε παρὰ προσωρινὴν μόνον ἀπήχησιν, μαρτυρεῖ ὅτι ἡ ἡμετέρα Ἐκκλησία, διὰ λόγους οὓς ἡμεῖς δὲν δυνάμεθα νὰ κατανοήσωμεν¹, ἐξακολουθεῖ τὴν ἀνεπιφύλακτον συμμετοχὴν καὶ ὅπερ χειρότερον ἐξακολουθεῖ νὰ συνδέεται ἐπὶ τῶν βάσεων, αἵτινες ἀπὸ καθολικῆς ὀρθοδόξου σκοπιᾶς εἶναι σχεδὸν ἀπαράδεκτοι. Ἡμεῖς εἴμεθα ὑπὲρ τῆς συμμετοχῆς εἰς τὸ Συνέδριον ὑπὸ ὅρους καὶ κατὰ τῆς συνδέσεως ὑπὸ τοὺς σημερινούς ὅρους.

Ἄλλ' εἶναι βέβαιον ὅμως ὅτι, μέγα πλῆθος Ἱεραρχῶν ἔχει ἀκριβῶς αὐτὴν τὴν γνώμην. Ἐν προκειμένῳ ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Σάμου (εἰς ὑπόμνημά του πρὸς τὴν Ἱ. Σύνοδον ὑπὸ ἡμερομηνίαν 1 Ἀπριλίου) γράφει τὰ ἑξῆς, ἐπικρίνων τὴν τροποποίησιν τῆς ἀποφάσεως τῆς Διαρκοῦς Συνόδου τοῦ Ἰουνίου 1949 περὶ μὴ ἀποστολῆς τῶν ἀρχιερέων, ἀλλὰ μόνον θεολόγων καθηγητῶν τῶν Πανεπιστημίων τῆς χώρας, καὶ ἐρωτᾷ «τί ἐμεσολάβησε διὰ νὰ τροποποιηθῇ ἡ ἀπόφασις;» καὶ προσθέτει: «καὶ ὅταν κατὰ τὴν πρό τινας καιροῦ συγκληθεῖσαν ἐκτάκτως Ἱεραρχίαν ἐξ ἀφορμῆς τῆς ἐπιδιωκομένης ἀπαλλοτριώσεως τῆς ἐκκλησιαστικῆς περιουσίας, ἀνεκινήθη εἰς μίαν συνεδριάσιν της τὸ ἐν λόγῳ ζήτημα ὅλοι οἱ Ἱεράρχαι, πεντήκοντα καὶ πλέον, πλὴν δύο ἢ τριῶν, ἐξεδήλωσαν διὰ βοῆς τὴν γνώμην των περὶ μὴ ἀποστολῆς ἀρχιερέων εἰς τὸ Οἰκουμενικὸν Συμβούλιον τῶν Ἐκκλησιῶν. Τί σημαίνει ἐὰν δὲν διευτυπώθη εἰς ἀπόφασιν, δὲν τὸ ἠθελήσατε ὑμεῖς Μακαριώτατε, καὶ ἡ φωνὴ αὐτῇ τῆς Ἱεραρχίας θὰ ἐκμηδενίσῃ τὴν ἐγκυρότητα κάθε ἀντιθέτου ἀποφάσεως ὥς πρὸς τὸ ζήτημα τοῦτο. Καὶ ἐν τούτοις μετ' ὀλίγας ἡμέρας συνεκληθῇ ἡ Ἱερά Σύνοδος ἐκτάκτως διὰ νὰ ληφθῇ ἐκ συναρπαγῆς μία ἀπόφασις πρὸς ἴδρυσιν μονίμου γραφείου μελέτης τῶν ζητημάτων τῶν σχετικῶν πρὸς τὸ Οἰκουμενικὸν Συμβούλιον τῶν Ἐκκλησιῶν μὲ τὴν πρόθεσιν τῆς ἀποστολῆς ἀρχιερέων πρὸς συμμετοχὴν καὶ παρεδρείαν εἰς αὐτό»². Εἰς τὴν συνεδρίαν ταύτην «ἀνεγνώσθη ἔγγραφον τοῦ Συμβουλίου τούτου εἰς τὸ ὁποῖον ὑπεδεικνύοντο τὰ θέματα, τὰ ὁποῖα πρόκειται νὰ γίνουν ἀντικείμενον μελέτης» οὐχὶ διασκέψεως τοῦ Συμβουλίου, ἀλλὰ τοῦ δογματικοῦ συνε-

1. Αἱ δηλώσεις τοῦ Μακαρ. Πατριάρχου Ἀντιοχείας κ. Ἀλεξάνδρου, αἱ γενόμεναι πρὸς τὴν «Πράβδαν» τῆς Μόσχας καὶ ἀναδημοσιευθεῖσαι εἰς τὸ περιοδικὸν «Ἐκκλησία» (1952 σελ. 105) εἶναι περίεργον ὅτι δὲν προὐκάλεσαν ἄμεσον ἀντίδρασιν τῶν Ἱεραρχῶν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ἐφ' ὅσον περιέχουν βαρυτάτην κατηγορίαν.

2. Κατὰ τὴν ἐκτύπωσιν τοῦ παρόντος τὰ πράγματα μετεβλήθησαν διὰ νέας ὁρθῆς ἀποφάσεως τοῦ Μακαριωτάτου. Περὶ τούτων ἴδε «Ἐνορίαν» Ὁκτωβρίου το. ἔτους ἀριθ. 144.

δρίου τῆς «Πίστεως» ἐν Lund τῆς Σουηδίας. Ἡ ἀπόφασις περὶ ιδρύσεως τοῦ Γραφείου δὲν ἐλήφθη ἐν ὁμοφωνίᾳ, ὥς λέγει ὁ Σεβασμιώτατος, «ἀλλὰ τοῦναντίον ὑπεβλήθησαν παρὰ τινων συνέδρων διαμαρτυρίαι ἐγγράφως ἢ προφορικῶς». Μεθ' ὃ ἐρωτᾶται· «διατί δὲν ἐπεδόθη τὸ ἔγγραφον τοῦ Οἴκ. Συμβουλίου εἰς τοὺς ἀρχιερεῖς διὰ νὰ τὸ μελετήσουν καὶ νὰ ἐκφράσουν γνώμην διὰ ν' ἀποδειχθῇ ἂν καὶ κατὰ πόσον εἰς τὸ σχέδιον ἀποστολῆς Ἐπιτροπῆς ἐξ ἀρχιερέων ἢ μόνον θεολόγων καθηγητῶν εἰς τὸ Οἰκουμενικὸν Συμβούλιον συγκατατίθεται ἡ πλειοψηφία τῆς Ἱεραρχίας;» (Σάμου Εἰσηναίου : Πρὸς τὴν Ἀγίαν καὶ Ἱερὰν Σύνοδον τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ἐν Σάμφ 1-4-1952).

Ἡ Ἱερὰ Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἐν συνεχείᾳ κατὰ τὴν συνεδρίαν τῆς 13ης Μαρτίου 1952 ἀπεφάσισεν ὅπως συστήσῃ εἰδικὸν Γραφεῖον, ἐπιτροπὴ δὲ Συνδικὴ ἀσχολεῖται εἰδικῶς μὲ τὸ ζήτημα τῶν σχέσεων τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος καὶ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν. Μέλῃ τῆς Ἐπιτροπῆς ὠρίσθησαν οἱ σεβασμιώτατοι μητροπολίται Φθιώτιδος κ. Ἀμβρόσιος (μέλος τοῦ Δ. Συμβ. τῆς Κοιν. τῶν Ἐκκλησιῶν), Θεσσαλονίκης κ. Παντελεήμων (ὁμοίως), Σύρου κ. Φιλάρετος καὶ Καλαβρύτων κ. Ἀγαθόνικος καὶ οἱ καθηγηταὶ Ἀμ. Ἀλιβιζᾶτος (μέλος τοῦ Δ. Συμβ. τῆς Κοιν. τῶν Ἐκκλησιῶν), Ἰ. Καρμίρης (τοῦ Π/μίου Ἀθηνῶν) καὶ Β. Ἰωαννίδης (τοῦ Π/μίου Θεσσαλονίκης). Ἐκ τῶν ἀνωτέρω παρητήθη ὁ Σεβ. Ἀγαθόνικος, δηλώσας ὅτι δὲν θὰ δύναται, δι' οὗς λόγους ἐξέθηκε εἰς τὴν συνεδρίαν εἰς ἣν ἐτροποποιήθη ἡ ἀπόφασις περὶ μὴ ἀποστολῆς ἀρχιερέων, νὰ μετάσχη.

Εἶναι προφανὲς ἐκ τῶν ἀνωτέρω, ὅτι τὸ θέμα τῆς συμμετοχῆς εἰς τὴν «Κοινωνίαν τῶν Ἐκκλησιῶν» εἶναι ἀνοικτὸν καὶ ὅτι ἡ Ἱεραρχία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος μέλλει νὰ λάβῃ κάποτε τὴν προσήκουσαν ἀπόφασιν.

Ὅθεν αἱ ἀποφάσεις τῆς Συνόδου εἶναι προσωριναὶ καὶ ὑπόκεινται εἰς τὴν ἔγκρισιν τῆς Ἱεραρχίας¹. Ἀλλὰ πρέπει νὰ ὁμολογηθῇ ὅτι ἡ μὲν σύστασις τοῦ εἰδικοῦ Γραφείου εἶναι ἐπιβεβλημένη, ἀλλ' ἀτελής, ἐφ' ὅσον δὲν συγκροτεῖται συνέδριον Σπουδῶν, ὅπερ θὰ προετοιμάσῃ θεολογικῶς τὰς ἀποφάσεις τῆς Ἱεραρχίας, αἱ δὲ μέχρι τοῦδε γινόμεναι μελέται ἀτελεῖς.

Ἡ Α. Θ. Π. ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης ἔλαβε τὴν πρωτοβουλίαν νὰ συστήσῃ εἰς τὰς Ἐκκλησίας τὴν σύστασιν παρ' ἐκάστη ἐξ αὐτῶν θεολογικοῦ ἐπιτελείου πρὸς μελέτην καὶ ἔκθεσιν εἰς συγγράμματα καὶ ὑπομνήματα, τῶν προβλημάτων, ἅτινα ἀπασχολοῦν τὴν Ἐκκλησίαν, ἡ ὁποία πρέπει κάποτε προετοιμασμένη δεόντως νὰ συνέλθῃ εἰς Προσύνοδον, ἥτις θὰ προε-

1. Ὁ Σεβ. Σάμου (ὑπόμν. σελ. 4) ἰσχυρίζεται, ὅτι ἡ Ἱεραρχία εἶναι ἀντίθετος πρὸς τὰ ἀποφασιζόμενα περὶ συμμετοχῆς. Μετὰ ταῦτα ἐρωτᾷ, τίνος τὴν γνώμην θὰ ἐκφράζουν οἱ εἰς τὸ Lund ἀποσταλησόμενοι ἀντιπρόσωποι; Τῆς Ἱερᾶς Συνόδου; τοῦ Οἴκ. Πατριαρχείου;

τοιμάση Οικουμενικήν Σύνοδον. Ἀναμφιβόλως μεταξὺ τῶν θεμάτων θὰ εἶναι καὶ ἡ σχέσις πρὸς τοὺς ἑτεροδόξους καὶ δὴ ἐν τῇ Οἰκουμενικῇ κινήσει.

Ἀλλὰ πρέπει ὡσαύτως νὰ προστεθῇ, ὅτι ἡ τοιαύτη προεργασία—καὶ πρέπει νὰ γίνῃ ἀσφαλῶς δεκτὴ ἢ πρότασις τῆς Α.Θ.Π. — εἶναι ἀνάγκη νὰ γίνῃ ἐν Ἑλλάδι, ἔνθα εἶναι καὶ συγκεντρωμένα αἱ περισσότεραι θεολογικαὶ δυνάμεις, διότι ἐπιβάλλεται νὰ ἐπιτευχθῇ ταχέως συντονισμὸς ἀπόψεων τῶν Ὁρθοδόξων τοῦλάχιστον Ἑλλήνων, χάριν τῆς ἐνιαίας ἐμφανίσεως καὶ διαφυλάξεως τοῦ γοήτρου τῆς «Καθολικῆς Ὁρθοδοξίας», ἧς ὁ Ἑλληνισμὸς ἀνεδείχθη ἐν τῷ παρελθόντι ὁδηγὸς καὶ στηρικτὴς.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω προκύπτει ὅτι αἱ πρῶται ἀποφάσεις τῆς Διοικ. Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος περὶ συντονιστικῆς Ἐπιτροπῆς μελέτης καὶ συμμετοχῆς εἰς τὸ Συνέδριον τοῦ Lund 1ον) δὲν ἦσαν μὲν πλήρεις, διότι δὲν θίγουν τὸ καίριον ζήτημα τῆς συνδέσεως ἐν τῇ «Κοινωνίᾳ τῶν Ἐκκλησιῶν», ἀλλ' ὅμως ἔνεκα τῶν ἀνωτέρω προεκτεθέντων λόγων εἶναι συνεπεῖς πρὸς τὴν de facto στάσιν τῆς ἑναντι τῆς Γεν. Συνελεύσεως καὶ τῆς Διοικήσεως τῆς «Κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν» καὶ 2ον), καὶ τοῦτο πρέπει ἰδιαζόντως νὰ ἐξαρθῇ, εἶναι ἐκκρεμεῖς ἔναντι τῆς Ἱεραρχίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ἡ ὁποία φαίνεται—ἐὰν αἱ πληροφορίαι εἶναι ἀκριβεῖς—ὅτι δὲν εἶναι εἰς τὴν μεγάλην τῆς πλειοψηφίαν σύμφωνος πρὸς τὰ γενόμενα καὶ δὴ ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τῆς συμμετοχῆς ἀρχιερέων εἰς τὰ συνέδρια.

Ὅθεν τίθεται τὸ ἐρώτημα: δύναται ἐπὶ μακρὸν ἡ Ἱεραρχία νὰ ἀναβάλλῃ τὰς ἀποφάσεις της; Νομίζω ὅχι. Ἀλλ' ὅς στρέψωμεν νῦν τὴν προσοχήν μας πρὸς τὴν ἐξέτασιν τῆς στάσεως τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου.

§ 2. Τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον καὶ ἡ «Κοινωνία τῶν Ἐκκλησιῶν». Ἐγκύκλιος αὐτοῦ πρὸς τὰ Πατριαρχεῖα καὶ τὰς αὐτοκεφάλους Ἐκκλησίας ἀπὸ τοῦ Ἰανουαρίου 1952 καὶ ἡ μὴ δημοσίευσίς αὐτῆς ἐν Ἑλλάδι. Παρατηρήσεις ἐπὶ τῆς ἐγκυκλίου καὶ τῶν ἐλλείψεων αὐτῆς.

Τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον λαβὼν τὰ ὑπομνήματα τοῦ τε Θυατείρων καὶ τὰ ὑποβληθέντα πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ἑλλάδος, παρέπεμψε ταῦτα εἰς τὴν εἰδικὴν ἐπὶ τῶν σχέσεων Ἐπιτροπὴν τῆς Ἱ. Συνόδου, ἣτις καὶ κατήρτισε τὴν ἔκθεσίν της, μὴ δημοσιευθεῖσαν (εἰσηγηγῆς ὁ Σάργδων κ. Μάξιμος).

Ἡ ἐν τοῖς πράγμασι στάσις τοῦ Πατριάρχου μὴ λαβόντος ἀπόφασιν ὁμοίαν πρὸς τὴν κατὰ Ἰούνιον τοῦ 1949 ληφθεῖσαν ἐν Ἑλλάδι (ἀνωτέρω σελ. 431) δὲν διαφέρει ἐκείνης τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ἐφ' ὅσον καὶ αὐτὸ ἀφῆκε τοὺς ἀντιπροσώπους του εἰς τε τὴν Γεν. Συνέλευσιν καὶ τὸ Διοικ. Συμβούλιον καὶ εἰς οὐδεμίαν προῆλθεν ἀνακοίνωσιν γνώμης του περὶ τοῦ Καταστατικοῦ τῆς «Κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν». Ἦτο ἐν τούτῳ ἐπιφυλακτι-

κὸν καὶ ἤθελε νὰ ἔχῃ τὰς γνώμας τῶν ἄλλων Πατριαρχείων καὶ Ἐκκλησιῶν. Πράγματι δὲ μετὰ τὰς ἀναγκαίας ἐπαφάς—ἀντιπροσωπεΐα αὐτοῦ εἶχεν ἐπικοινωνήσῃ μετὰ τῶν Ἐκκλησιῶν τῆς Μ. Ἀνατολῆς (Ὁρθοδοξία 1951 σ. 217 καὶ 329) ἐξαπέλυσε τὴν ἀκόλουθον ἐγκύκλιον, ἣτις παραδόξως δὲν ἐδημοσιεύθη ἐν Ἑλλάδι, δι' ὃ καὶ παραλαμβάνομεν ταύτην ἐκ τοῦ περιοδικοῦ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου (¹).

«Μακαριώτατε καὶ Ἀγιώτατε Ἀρχιεπίσκοπε Νέας Ἰουστιανῆς καὶ πάσης Κύπρου, ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ λίαν ἀγαπητὲ καὶ περιπόθητε ἀδελφὲ καὶ συλλειτουργοῦ τῆς ἡμῶν μετριότητος κύριε Μακάριε, τὴν Ὑμετέραν σεβασμίαν Μακαριότητα ἀδελφικῶς ἐν Κυρίῳ κατασπαζόμενοι, ὑπερῆδιστα προσαγορεύομεν.

Κατόπιν τῆς μετὰ τὴν λήξιν τοῦ τελευταίου πολέμου γενομένης συγχωνεύσεως τῶν πρότερον κεχωρισμένως καὶ ὅλως αὐτοτελῶς ὕφισταμένων καὶ ἐργασθεισῶν μεγάλων χριστιανικῶν Ὁργανώσεων «Περὶ Ζωῆς καὶ Ἐργασίας» καὶ «Περὶ Πίστεως καὶ Διοικήσεως» εἰς μίαν κοινὴν ὁργάνωσιν, τὸ σημερινὸν Παγκόσμιον Συμβούλιον τῶν Ἐκκλησιῶν, εἶχε προσκύψει ζήτημα συμμετοχῆς ἢ οὐ καὶ τῆς καθ' ἡμᾶς Ἀγιωτάτης Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας εἰς τὰς ἐργασίας καὶ τὰ Συνέδρια τοῦ Συμβουλίου τούτου, ἐφ' οὗ καὶ ἐζητήθη ἡ γνώμη τῶν σεβασμίων προκαθημένων τῶν ἀδελφῶν Ὁρθοδόξων Αὐτοκεφάλων Ἐκκλησιῶν διὰ τῶν ἀπὸ δ' Φεβρουαρίου 1947, ἀριθ. πρωτ. 45, Ἐγκυκλίων Γραμμάτων.

Τὰς εἰς τὰ Γράμματα ταῦτα ἀπαντήσεις τῶν ἀδελφῶν Ἐκκλησιῶν καὶ τὰς ἀπὸ μέρους τούτων ἀκολούθως γενομένας σχετικὰς δηλώσεις ἀφ' ἐνός, καὶ ἀφ' ἑτέρου τὰς ὑπὸ τῶν ἀντιπροσώπων τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν, τῶν μετασχουσῶν εἰς τὸ ἐν Ἀμστελδάμῳ ἐν ἔτει 1948, συγκληθὲν πρῶτον Συνέδριον τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν, ἐπὶ τῶν ἐργασιῶν καὶ τῆς ὅλης πορείας τοῦ Συνεδρίου ταῖς οἰκείαις Ἐκκλησίαις καὶ ἡμῖν ὑποβληθείσας ἐκθέσεις ἀντικείμενον ἰδιαίτερας, ἐν τῷ πλαισίῳ καὶ τῆς ὅλης μέχοι τοῦδε δράσεως τῆς Παγχριστιανικῆς Κινήσεως καὶ τῶν ὑπ' αὐτῆς ἐπιδιωκομένων σκοπῶν, μελέτης τῆς περὶ ἡμᾶς Ἀγίας καὶ Ἱερᾶς Συνόδου ἐν καιρῷ καταστήσαντες, πρὸς καθορισμὸν τῆς καὶ ἐφεξῆς ἔναντι τοῦ Συμβουλίου τηρηθησομένης καθόλου στάσεως καὶ τοῦ τρόπου ἅμα καθ' ὃν δέον, ἵνα γίγνηται τοῦ λοιποῦ ἢ εἰς τὰς ἐργασίας καὶ τὰ Συνέδρια τοῦ Συμβουλίου συμμετοχῇ, προαγόμεθα νῦν διὰ τῆς παρουσίας, ἐπὶ τῇ ἐπικειμένῃ κατ' Αὐγουστον μῆνα τοῦ ἀρξαμένου ἔτους συγκλήσει, ἐν Λοῦνδ τῆς Σουηδίας, τοῦ δευτέρου κατὰ σειρὰν Συνεδρίου τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου

1. «Ἀπόστολος Βιργνάβας» περίοδος Γ'.—τόμος ΙΓ'.—Μάρτιος 1952—τεῦχος 3 σελ. 76—79. Ἐν Λευκωσίᾳ (Κύπρου) 1952 Συμμετοχῇ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ἐν τοῖς ὑπὸ τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν συγκαλουμένοις συνεδρίοις.—Ἐπιστολὴ τοῦ Παναγιωτάτου Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου. Ἀριθ. πρωτ. 88.

τῶν Ἐκκλησιῶν, γνωρίσαι καὶ τῇ Ὑμετέρᾳ σεβασμίᾳ καὶ λίαν ἡμῖν ἀγαπητῇ Μακαριότητι, τὰς ἐπὶ τοῦ κεφαλαιώδους σημασίας ζητήματος τούτου ἀπόψεις τοῦ καθ' ἡμᾶς Ἀγιωτάτου Οἰκουμενικοῦ Θρόνου παρακαλέσαι δ' ἅμα Αὐτὴν ὅπως εὐαρεστουμένη ἀνακοινώσητε ἡμῖν ἐγκαίρως τὴν ἐπ' αὐτῶν γνώμην Αὐτῆς καὶ τῆς κατ' Αὐτὴν Ἀγιωτάτης Ἐκκλησίας.

Εἰς ἐποχὴν, ἐν ἣ οἱ Λαοὶ καὶ τὰ Ἔθνη ἐργάζονται ἐντατικῶς διὰ τὴν προσέγγισιν αὐτῶν πρὸς ἀπὸ κοινοῦ ἀντιμετώπισιν τῶν ἀπασχολούντων τὴν ἀνθρωπότητα σύμπασαν μεγάλων προβλημάτων, ἡ δὲ ἀνάγκη ἐμφανίσεως τῆς ἐνότητος τοῦ Χριστιανικοῦ κόσμου ἔναντι τῶν ἐν τῷ κόσμῳ ἀντιχριστιανικῶν τάσεων καὶ κατευθύνσεων κέκτηται ὅλως ἰδιαιτέραν σπουδαιότητα, τὸ ἔργον τῆς προσεγγίσεως καὶ τῆς συνεργασίας πασῶν τῶν Χριστιανικῶν Ὁμολογιῶν καὶ Ὁργανώσεων, ἐστὶν ὑποχρέωσις ἱερὰ καὶ καθήκον ἅγιον, ἀπ' αὐτῆς τῆς ἰδιότητος καὶ τῆς ἀποστολῆς αὐτῶν ἀπορρέον. Ἐφ' ὅσον δὲ τὸ Παγκόσμιον Συμβούλιον τῶν Ἐκκλησιῶν, κατὰ τὰ ὑπὸ τοῦ Καταστατικοῦ αὐτοῦ ὀριζόμενα, ἐπιδιώκει τὴν διευκόλυνσιν τῆς κοινῆς δράσεως τῶν Ἐκκλησιῶν, τὴν προαγωγὴν τῆς συνεργασίας ἐν τῇ μελέτῃ τοῦ Χριστιανικοῦ Πνεύματος καὶ τὴν ἐνίσχυσιν τῆς οἰκουμενικῆς συνειδήσεως ἐν τοῖς μέλεσι πασῶν τῶν Ἐκκλησιῶν, τὴν ὑποστήριξιν τῆς διαδόσεως τοῦ ἱεροῦ Ἐδαγγελίου καὶ τὴν διάσωσιν, ἀνύψωσιν καὶ ἐπικράτησιν τῶν πνευματικῶν ἀξιών τοῦ ἀνθρώπου ἐντὸς τοῦ γενικωτέρου χριστιανικοῦ πλαισίου, πρόδηλον, ὅτι ὁ μὲν κύριος σκοπὸς αὐτοῦ ἐστὶ πρακτικὸς, τὸ δὲ ἔργον αὐτοῦ ἀποτελεῖ θεάρεστον προσπάθειαν καὶ ἐκδήλωσιν εὐγενοῦς πόθου τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου, ὅπως αἱ Ἐκκλησίαι τοῦ Χριστοῦ, συντονίζουσαι τὰς ἐνεργείας αὐτῶν ἀντιμετωπίσωσιν ἀπὸ κοινοῦ τὰ μεγάλα προβλήματα τῆς ἀνθρωπότητος.

Καὶ διότι τοιοῦτος τυγχάνει ὁ σκοπὸς τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν, ἀλλὰ καὶ διότι διὰ τῆς ἄχρι τοῦδε συμμετοχῆς αὐτῆς εἰς τὴν Παγχριστιανικὴν Κίνησιν ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία ἐζήτησε κυρίως, ἵνα γνωρίσῃ καὶ μεταδῇ τοῖς ἐτεροδόξοις τὸν πλοῦτον τῆς πίστεως, τῆς λατρείας καὶ τῆς ὁργανώσεως αὐτῆς, καὶ τὴν θρησκευτικὴν ἅμα καὶ ἀσκητικὴν αὐτῆς πεῖραν, πληροφορηθῇ δὲ καὶ αὕτη τὰς νέας μεθόδους καὶ ἀντιλήψεις τῆς ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς καὶ δράσεως αὐτῶν, στοιχεῖα πολύτιμα, ἅπερ ἐκ τῶν ὑφ' αἷς αὕτη εὐρέθῃ ἰδιαιτέρας συνθήκας οὐκ ἡδύνατο, ἵνα ἔχῃ καὶ καλλιέργη, ἡ καὶ ἐφεξῆς συμμετοχὴ καὶ συνεργασία τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας μετὰ τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν πολλαχῶς, καθ' ἡμᾶς, ἐπιβάλλεται.

Τὴν ἄχρι τοῦδε ὁμως συμμετοχὴν τῆς καθ' ἡμᾶς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας εἰς τὴν Παγχριστιανικὴν Κίνησιν καὶ τὰ διαπιστωθέντα κατ' αὐτὴν ἔχοντες ὑπ' ὄψει φρονοῦμεν, ὅτι ἡ ἐφεξῆς συμμετοχὴ δέον ἵνα γίγνηται ὑπὸ τοὺς ἀκολούθους ὅρους :

α) Λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν, ὅτι ὅσον καὶ ἂν κύριος σκοπὸς τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν παραμένει ἡ συνεργασία τῶν Ἐκκλη-

σιῶν ἐπὶ κοινωνικοῦ καὶ πρακτικοῦ πεδίου, ἔξακολουθεῖ οὐδὲν ἥττον, ἵνα ὑφίσταται ὡς ἰδιαίτερα παρ' αὐτῷ Ἐπιτροπῇ ἡ «Περὶ Πίστεως καὶ Διοικήσεως» Ὁργάνωσις, ἀσχολουμένη ἀποκλειστικῶς περὶ ζητήματα δογματικὰ δέον ὅπως ἀποφενυχθῇ οἰαδήποτε συμμετοχῇ τῆς ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας εἰς τὰς συζητήσεις καὶ ἐργασίας τῆς ἐπιτροπῆς ταύτης, ἐφ' ὅσον αὕτη σκοπὸν ἔχει τὴν ἔνωσιν διὰ δογματικῶν συζητήσεων μεταξὺ ἀντιπροσώπων βαθύτατα διῃσταμένων Ἐκκλησιῶν, δηλουμένου τούτου ρητῶς καὶ κατηγορηματικῶς τῇ Κεντρικῇ τοῦ Συμβουλίου Ἐπιτροπῇ. Ἐπειδὴ ὅμως ἀφ' ἑτέρου ἀνάγκη ἐστίν, ὅπως ἡ καθ' ἡμᾶς Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία πληροφορήσῃ τοὺς ἑτεροδόξους τὸ περιεχόμενον τῆς πίστεως καὶ τῆς διδασκαλίας αὐτῆς, τοῦτο δέον, ἵνα γένηται δι' ἐπὶ τούτῳ συγγραμμάτων, καθ' ὅσον τὰ παρ' ἡμῖν Δοκίμια Δογματικῆς καὶ Συμβολικῆς, στοχαζόμενα ἄλλου σκοποῦ, οὐ δύναται ἵνα ἐξυπηρετήσωσιν αὐτῇ ἐν τῇ εἰδικῇ αὐτῆς ταύτῃ ἀνάγκῃ.

β) Ἐπειδὴ ἡ συμμετοχῇ τῆς καθ' ἡμᾶς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας εἰς τὰς ἐργασίας τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν ἀποτελεῖ γεγονός ἰδιαίτερας σημασίας ἐν τῇ ζωῇ αὐτῆς δέον, ὅπως αὕτη ἐκπροσωπῇται δι' ἀντιπροσώπων πασῶν τῶν κατὰ τόπους Ὁρθοδόξων Αὐτοκεφάλων Ἐκκλησιῶν, τοῦθ' ὅπερ καὶ θὰ προσέδιδεν ἰδιάζον κῆρος καὶ γόητρον εἰς τὴν συμμετοχὴν αὐτῆς ταύτην. Σχετικῶς προβάλλει ἡ ἀνάγκη, ὅπως αἱ ἐπὶ μέρους ἀδελφαὶ Ἐκκλησίαι συνεργάζωνται πρὸς ἀνάλογον ἀπὸ κοινοῦ μελέτην καὶ προπαρασκευὴν τῶν θεμάτων τῶν ἐκάστοτε συγκαλουμένων συνεδρίων τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν, καὶ τοῦτο, ἵνα μὴ ἡ ἡμετέρα Ἐκκλησία ἐμφανίζηται εἰς Παγχριστιανικὰς συνελεύσεις ἐν μειονεκτικῇ θέσει, ἀλλὰ μετὰ δυνάμεως καὶ κύρους, ὡς προσήκει εἰς τὴν ἰδιάζουσαν θέσιν καὶ τὴν Ἱστορικὴν αὐτῆς ἐν τῷ διαχριστιανικῷ κόσμῳ ἀποστολήν. Πρὸς τοῦτο ἀνάγκη, ὅπως συστηθῶσι καὶ ὑπάρχωσι παρὰ ταῖς Ὁρθοδόξοις Ἐκκλησίαις μόνιμοι Συνοδικαὶ Ἐπιτροπαὶ ἐπὶ τῆς Οἰκουμενικῆς Κινήσεως, πρὸς μελέτην, ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τῶν Καθηγητῶν τῶν Θεολογικῶν Σχολῶν, τῶν διαφόρων προβλημάτων καὶ καθορισμοῦ ἐκ τῶν προτέρων τῶν ἐπ' αὐτῶν ἀπόψεων καὶ τῆς τηρητέας στάσεως τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας.

γ) Δέον ἵνα οἱ Ὁρθόδοξοι κληρικοὶ ἀντιπρόσωποι ᾧσιν ὅσον τὸ δυνατόν ἐφεκτικοὶ ἐν ταῖς λατρευτικαῖς μετὰ τῶν ἑτεροδόξων συνάξεσιν, ὡς ἀντικειμέναις πρὸς τοὺς ἱεροὺς κανόνας καὶ ἀμβλυνοῦσαις τὴν ὁμολογιακὴν εὐθυξίαν τῶν Ὁρθοδόξων, ἐπιδιώκοντες ἵνα τελῶσιν, εἰ δυνατόν, καθαρῶς ὁρθοδόξους ἀκολουθίας καὶ τελετάς, πρὸς ἐμφάνισιν οὕτω τῆς αἴγλης καὶ τοῦ μεγαλείου τῆς Ὁρθοδόξου Λατρείας πρὸ τῶν ὁμμάτων τῶν ἑτεροδόξων. Ἐπιδηλοῦντες καὶ αὐθις, ὅτι μέλλομεν ἀγαμέμεν τὴν ὀριστικὴν καὶ τῆς Ὑμετέρας Σεβασμίας Μακαριότητος καὶ τῆς κατ' Αὐτὴν Ἀγιωτάτης Ἐκκλησίας ἐπὶ τῶν ἀνωτέρω γνώμην, πρὸς ἔγκαιρον, τῇ Κεντρικῇ τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν Ἐπιτροπῇ, ἐπὶ τῆς γενομένης εἰς τὸ ἐν

Λούνδ συγκαλούμενον συνέδριον προσκλήσεως *ἀπάντησιν*, περιπτυσσόμεθα Αὐτὴν καὶ αὐθις ἐν φιλήματι ἁγίῳ καὶ διατελοῦμεν μετ' ἀγάπης ἀδελφικῆς. αἰνῶν β' Ἰανουαρίου λα'.

Τῆς Ὑμετέρας φίλης Μακαριότητος ἀγαπητὸς

ἐν Χριστῷ ἀδελφὸς

† Ὁ Κωνσταντινουπόλεως Ἀθηνάγορας

Ἐπὶ τῆς ἐγκυκλίου ταύτης ἐπιφέρομεν τὰς ἀκολουθοῦσας παρατηρήσεις. Τὸ δεύτερον τοῦτο, μετὰ τὸ 1920, ἐπίσημον ἔγγραφον τῆς κορυφαίας τῶν Ἐκκλησιῶν, τῶν ἀποτελουσῶν τὴν Μίαν Ἀγίαν Καθολικὴν καὶ Ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν, εἶναι ἄξιον πολλῆς προσοχῆς, ὅχι μόνον δι' ὅσα θετικῶς προσφέρει, ἀλλὰ καὶ δι' ὅσα παραλείπει.

α) Ἐν πρώτοις εἶναι προφανές, ὅτι ἐπιθυμεῖ τὴν συμμετοχὴν εἰς τὴν Παγκόσμιον Χριστιανικὴν κίνησιν καὶ μετὰ τὴν συγχώνευσιν τῶν δύο ὁργανισμῶν (πίστεως καὶ τάξεως, ζωῆς καὶ ἐργασίας), σημειώνει δὲ ἐνδεικτικῶς, ὅτι κατὰ Φεβρουάριον τοῦ 1947 ἐξήτησε τὴν ἔκφρασιν γνώμης ἐπὶ τοῦ προκύψαντος ζητήματος τῆς συμμετοχῆς εἰς τὴν «Κοινωνίαν τῶν Ἐκκλησιῶν», ἥτοι ἔτος καὶ πλεον πρὸ τῆς συγκλήσεως τοῦ συνεδρίου τοῦ Amsterdam. Λαβὼν δὲ ὑπ' ὄψει πάντα τὰ σχετικὰ ἀπαντητικὰ γράμματα καὶ τὰς δηλώσεις καὶ τὰς ἐκθέσεις περὶ τοῦ εἰρημένου Συνεδρίου προάγεται νῦν, ἐπὶ τῇ ἐπικειμένῃ συγκλήσει, ἐν Λούνδ τῆς Σουηδίας, τοῦ δευτέρου κατὰ σειρὰν Συνεδρίου τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν, ν' ἀνακοινώσῃ εἰς τοὺς Πατριάρχας καὶ ἀρχηγοὺς τῶν αὐτοκεφάλων Ἐκκλησιῶν, «τὰς ἐπὶ τοῦ κεφαλαιώδους ζητήματος ἀπόψεις» τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου, μετὰ τῆς παρακλήσεως, ὅπως ἐκάστη Ἐκκλησία ἀνακοινώσῃ Αὐτῷ ἐγκαίρως τὴν γνώμην της.

Ὁρμώμενος ὁ Οἶκ. Πατριάρχης ἀπὸ τῆς ὀρθῆς ἀπόψεως, ὅτι εἰς ἐποχὴν προσπαθείας προσεγγίσεως λαῶν καὶ ἐθνῶν, πρὸς ἀντιμετώπισιν τῶν μεγάλων προβλημάτων, προβάλλει ὡς ἀνάγκη ἡ ἐμφάνισις τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου ἔναντι τῶν ἐν τῷ κόσμῳ ἀντιχριστιανικῶν τάσεων, προσθέτει ὅτι «κέχρηται ὅλως ἰδιαιτέραν σπουδαιότητα τὸ ἔργον τῆς προσεγγίσεως καὶ συνεργασίας πασῶν τῶν χριστιανικῶν ὁμολογιῶν καὶ ὁργανώσεων». Χαράκτηριζον ἐμφαντικῶς τὸ ἔργον, «ὡς ἱερὸν καὶ ἅγιον, ἀπ' αὐτῆς τῆς ιδιότητος καὶ ἀποστολῆς ἀπορρέον», καταλήγει εἰς τὸ συμπέρασμα καθ' ὃ, «ἐφ' ὅσον τὸ Παγκόσμιον Συμβούλιον τῶν Ἐκκλησιῶν, συμφώνως πρὸς τὸ Καταστατικόν του, ἐπιδιώκει τὴν διευκόλυνσιν τῆς κοινῆς δράσεως τῶν Ἐκ-

1. Ὁ σημερινὸς Οἶκουμ. Πατριάρχης κ. Ἀθηνάγορας Α' κατέχει ὅσον ὀλίγιστοι πρὸ αὐτοῦ τὰ προβλήματα τῆς παγκοσμίου πολιτικῆς καὶ γνωρίζει νὰ σκέπτεται καὶ ὁμιλῇ μὲ εὐρύτητα, ὡς χριστιανικὸς ἡγέτης, ἐπὶ τῶν μεγάλων προβλημάτων τῆς παρούσης στιγμῆς, ἔχων ταῦτοχρόνως βαθεῖαν ἀντίληψιν τῆς Οἰκουμενικῆς ἀποστολῆς τοῦ Θρόνου του.

κλησιῶν, τὴν προαγωγὴν τῆς συνεργασίας ἐν τῇ μελέτῃ τοῦ χριστιανικοῦ πνεύματος καὶ τὴν ἐνίσχυσιν τῆς οἰκουμενικῆς συνειδήσεως ἐν τοῖς μέλεσι πασῶν τῶν Ἐκκλησιῶν, τὴν ὑποστήριξιν τῆς διαδόσεως τοῦ Ἱεροῦ Εὐαγγελίου¹ καὶ τὴν διάδοσιν καὶ ἀνύψωσιν καὶ ἐπικράτησιν τῶν πνευματικῶν ἀξιῶν τοῦ ἀνθρώπου, *πρόδηλον*, ὅτι ὁ μὲν κύριος σκοπὸς αὐτοῦ ἐστὶ *πρακτικὸς* τὸ δὲ ἔργον αὐτοῦ *θεάρεστον*. Τοιοῦτοτρόπως ὁ Οἶκ. Πατριάρχης, συνεχίζων τὴν ἐν τῇ ἐγκυκλίῳ τοῦ 1920 καθορισθεῖσαν πολιτικὴν τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, ρίπτει τὸ βάρος τοῦ ἐνδιαφέροντος αὐτῆς τε καὶ τῆς «Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας» εἰς τὸ ἔργον, τὸ ὁποῖον ἀπετέλει μέχρι τοῦ 1948 τὸ ἀντικείμενον τῆς φροντίδος τοῦ ὁργανισμοῦ τοῦ πρακτικοῦ Χριστιανισμοῦ (Life and Work). Ἀποδίδων ὁ Οἰκουμενικὸς Θρόνος βαρύτητα εἰς τὸ θέμα τῆς συνεργασίας τῶν Ἐκκλησιῶν ἐπὶ τοῦ πρακτικοῦ ἐδάφους, πρὸς «ἀντιμετώπισιν ἀπὸ κοινοῦ τῶν μεγάλων προβλημάτων τῆς ἀνθρωπότητος» καὶ θεωρῶν, ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ κύριος σκοπὸς τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν, θεωρεῖ ὡς σπουδαῖον μὲν καὶ χρησιμώτατον, ἀλλὰ τρόπον τινὰ δευτερεῦον², τὸ ἔργον αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ *θεωρητικοῦ πεδίου*, διότι, λέγει, ὅτι ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία, μετασχοῦσα τῆς παγκοσμίου Χριστιανικῆς Κινήσεως, «ἐξήτησε κυρίως νὰ γνωρίσῃ εἰς τοὺς ἑτεροδόξους τὸν πλοῦτον τῆς πίστεως, τῆς λατρείας καὶ τῆς ὁργανώσεως αὐτῆς καὶ τὴν θρησκευτικὴν αὐτῆς πεῖραν». Ταῦτοχρόνως ἡ ἡμετέρα Ἐκκλησία διὰ τῆς συμμετοχῆς τῆς πληροφορεῖται «τὰς νέας μεθόδους καὶ ἀντιλήψεις τῆς ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς καὶ δράσεως αὐτῶν», ἅτινα ἀποτελοῦν στοιχεῖα πολύτιμα δι' αὐτήν, ἵνα τὰ ἔχῃ καὶ καλλιεργῇ.

Τὸ πρόβλημα ὅμως εἶναι κατὰ πόσον ἡ ἡμετέρα ἐπιθυμία ἀνταποκρίνεται πρὸς τὰ ἐκ τοῦ Καταστατικοῦ ἀπορρέοντα διαφέροντα τοῦ ὁργανισμοῦ καὶ κατὰ πόσον οἱ ἡγέται αὐτοῦ καταστοχάζονται τῶν σκοπῶν τοῦ Ὁργανισμοῦ, ὡς ἡμεῖς. Ἡ ἐρμηνεία, ἣν δίδει ἡ ἐγκύκλιος, ἀποδίδει περισσότερον τὰς προθέσεις καὶ ἐπιθυμίας τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ ἐμφανίζει τὴν ἔννοιαν ὑπὸ τὴν ὁποίαν θέλει νὰ παρίσταται εἰς τὴν Οἰκουμενικὴν Κίνησιν ὑπὸ τὴν νέαν τῆς μορφήν παρὰ τὴν πραγματικότητα, ἣν ἐκφράζουν: 1ον) τὸ

1. Δὲν γνωρίζω ἐὰν θὰ ἠδυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν τὸν προσηλυτισμὸν, ὃν μέλη τῆς «Κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν» ἀσκοῦν εἰς τὰς χώρας μας, ὡς ἔργον καλόν, ἐνῷ εἶναι μᾶλλον ἀνοίκειον μεταξὺ τῶν Ἐκκλησιῶν. Ἀναμφιβόλως ὁ Πατριάρχης ἐνταῦθα νοεῖ τὴν διάδοσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ μεταξὺ τῶν ἀπίστων καὶ εἰς τὸ ἔργον αὐτὸ πρέπει νὰ μετᾷσῃ ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία κατὰ τὴν δῆλωσιν τῆς τοῦ 1920. Πρβλ. Γ. Κονιδάργη, Ἡ θέσις τῆς Καθολ. Ὁρθ. Ἐκκλ. Θεολογία 1949 καὶ ἀνάτυπον σελ. 23.

2. Ὅτι αὕτη εἶναι ἡ γνώμη τοῦ Οἴκ. Πατριαρχείου ἐξάγεται καὶ ἐκ τῆς φράσεως τοῦ α' ὅρου συμμετοχῆς, ἐνθα λέγεται ὅτι, ὅσον καὶ ἂν κύριος σκοπὸς τῶν Παγκοσμίου Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν παραμένει ἡ συνεργασία τῶν Ἐκκλησιῶν ἐπὶ τοῦ κοινωνικοῦ, πρακτικοῦ πεδίου, ἐξακολουθεῖ οὐδὲν ἥτιον, ἵνα ὑφίσταται ὡς ἰδιαιτέρα παρ' αὐτῷ ἐπιτροπὴ «ἡ περὶ πίστεως καὶ διοικήσεως» ὁργάνωσις κλπ.

μὲν τὸ Καταστατικὸν ἐν ᾧ τὴν 1ην θέσιν κατέχει ἡ Ἐπιτροπὴ τῆς «Πίστεως καὶ τάξεως»¹, 2ον) οἱ ἡγέται τοῦ Ὁργανισμοῦ, οἵτινες, ὁμιλοῦν, οὐχὶ μετ' ἐπιφυλάξεως, περὶ τῆς ἀναζητήσεως τῆς Una Sancta, διὰ τοῦ νέου ὀργανισμοῦ² (πρβλ. Γ. Κονιδάρη, Ἡ θέσις τῆς Καθολ. Ὁρθοδόξου, καὶ Μητρ. Σάμου Εἰρηναίου ὑπόμνημα, Θεολογία 1952 ἐνθ' ἀνωτ. σ. 433 καὶ 435).

β) Τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, προχωροῦν ἐφεξῆς εἰς τὴν τοποθέτησιν τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ἐναντι τῆς Α' Ἐπιτροπῆς τῆς «Κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν», θέτει ὑπ' ὄψει τῶν Ἐκκλησιῶν τοὺς ὅρους, οὓς δέον αὐταὶ νὰ ἐξετάσουν, ἥτοι πρῶτον προτείνει, ὅπως ἀποφευχθῇ οἰαδήποτε συμμετοχὴ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας εἰς τὰς συζητήσεις καὶ ἐργασίας τῆς δογματικῆς ἐπιτροπῆς, ἐφ' ὅσον αὕτη σκοπὸν ἔχει τὴν ἑνωσιν, διὰ δογματικῶν συζητήσεων, μεταξὺ ἀντιπροσώπων βαθύτατα διίσταμένων Ἐκκλησιῶν, «δηλουμένου τούτου ρητῶς καὶ κατηγορηματικῶς τῇ Κεντρικῇ τοῦ Συμβουλίου Ἐπιτροπῇ». Τὴν ἀνάγκην δὲ τῆς πληροφoρίας τῶν ξένων περὶ τῆς ἡμετέρας πίστεως θέλει νὰ θεραπεύσῃ διὰ τῆς συγγραφῆς εἰδικῶν συγγραμμάτων, διότι τὰ ὑπάρχοντα συγγράμματα τῆς Συμβολικῆς δὲν δύνανται νὰ θεραπεύσουν τὴν εἰδικὴν αὐτῆς ἀνάγκην.

Δεύτερον θεωροῦν τὸ γεγονὸς τῆς συμμετοχῆς τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας εἰς τὰς ἐργασίας τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν, ὡς ἔχον ἰδιαιτέραν σημασίαν διὰ τὴν ζωὴν αὐτῆς, προτείνει, «ὅπως αὕτη ἐκπροσωπῆται δι' ἀντιπροσώπου πασῶν τῶν κατὰ τόπους ὀρθοδόξων Αὐτοκεφάλων Ἐκκλησιῶν, τοῦθ' ὅπερ καὶ θὰ προσέδιδεν ἰδιαίτον κῦρος καὶ γόητρον εἰς τὴν συμμετοχὴν αὐτῆς ταύτην».

Μὲ ὅλην τὴν εὐλάβειαν, τὴν ὁποίαν ἔχομεν πρὸς τὸν Οἰκουμενικὸν Θρόνον εἰμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ εἰπώμεν, ὅτι ἡ στάσις, ἣν προτείνει νὰ λάβουν αἱ Ὁρθόδοξοι Καθολικαὶ Ἐκκλησίαι, ἐναντι τῆς Α' Ἐπιτροπῆς «πίστεως καὶ τάξεως», πρέπει νὰ ἔχῃ ὡς ἐπακόλουθον οὐχὶ τὴν ἀντιπροσώπευσιν διὰ

1. Ἡ γνώμη τοῦ Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Μονάχου ρωμαιοκαθολικοῦ Schmaus (Inter. kirch. Zeit. 1950 σελ. 107) εἶναι, ὅτι διὰ τῶν ἐγκυκλίων τοῦ Βατικανοῦ περὶ τῆς Οἰκ. Κινήσεως «nicht nur die gemeinsame Front gegen das Antichristentum, sondern auch das innere Wesen der Offenbarung fordere das».

2. Ἐνδεικτικὸν τῶν τάσεων τῶν ἡγετῶν τοῦ Ὁργανισμοῦ εἶναι, ὅτι τὸ πρῶτον μέγα συνέδριον τῆς «Κοιν. τῶν Ἐκκλησιῶν» εἶναι τὸ ἐν Lund συνερχόμενον μετὰ τῆς Α' ἐπιτροπῆς, περὶ ᾧν κατωτέρω. Καὶ τὸ ἐν Τόρονδο τοῦ Καναδᾶ Συνέδριον τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς συνῆλθε κατ' Ἰούλιον τοῦ 1950 πρὸς ἐπίλυσιν τῶν συνεχῶς προκυπτουσῶν ἀποριῶν περὶ τῆς φύσεως τοῦ νεοσυσταθέντος Συμβουλίου (πρβλ. «Ἡ Ἐκκλησία καὶ αἱ Ἐκκλησίαι καὶ τὸ Παγκόσμιον Συμβούλιον τῶν Ἐκκλησιῶν», ἑλλ. μετάφρ. ἐν «Ὁρθοδοξία», Κων/πολις 1950 σελ. 323-332 καὶ «Ἐκκλησία» 1950 σ. 347).

τῶν περισσοτέρων ἀντιπροσώπων εἰς τὸ Κεντρικὸν Συμβούλιον καὶ εἰς τὴν Γεν. Συνέλευσιν, ἀλλὰ τὴν ἄμεσον ἀνάκλησιν πασῶν τῶν Ὁρθοδόξων ἀντιπροσωπειῶν, διότι εἰς τὸ κεντρικὸν Συμβούλιον καὶ τὴν Γεν. Συνέλευσιν, αἵτινες στηρίζονται εἰς τὸ καταστατικὸν τοῦ Amsterdam, ἐκφράζεται ἡ σύνδεσις, (οὐχὶ ἡ ἀπλὴ συμμετοχὴ εἰς συνέδρια) τῆς ἡμετέρας Μιᾶς Ἀγίας Καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας μετ' ἑτεροδόξων, ἐν οἷς οἱ πλεῖστοι ἀπορρίπτουσι πάσας τὰς Οἰκουμενικάς Συνόδους, ὧν ἡμεῖς εἴμεθα φρουροί. Ἐφ' ὅσον εἴμεθα τακτικά μέλη εἰς τὰ δύο μείζονα σώματα δὲν δυνάμεθα ν' ἀρνηθῶμεν τὴν συμμετοχὴν εἰς τὰ συνέδρια σπουδῶν καὶ μελετῶν (δέχομαι τὴν σπουδαιότητα αὐτῶν).

Τοιοιτοτρόπως φθάνομεν εἰς τὰς κυρίας παραλείψεις τῆς Πατριαρχικῆς Ἐγκυκλίου, ἥτοι 1ον) τὴν παράλειψιν τῆς ἐκφράσεως γνώμης ἐπὶ τοῦ α' ἄρθρου τοῦ Κοταστατικοῦ τοῦ Amsterdam (Χριστολογία ἀνεπαρκῆς καὶ καὶ ἐκκλησιολογία ἀόριστος), 2ον) τὸν μὴ συνεπῆ πρὸς τοὺς ὅρους τοῦ καθορισμὸν τῆς θέσεως τῆς ἀντιπροσωπείας τοῦ Οἴκ. Θρόνου καὶ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ἐν τῷ Συμβουλίῳ τῶν Ἐκκλησιῶν, ἔνθα ὁ μὲν Μητροπολίτης Θυατείρων εἶναι ὁ εἰς τῶν προέδρων, ὁ δὲ Μητροπολίτης Θεσσαλονίκης καὶ ὁ κ. Παναγιωτίδης, καθηγητὴς τῆς κατὰ Χάλκην Θεολ. Σχολῆς, εἶναι μέλη τακτικά. Δύνανται νὰ εἶναι μέλη τακτικά με τοιούτους δεσμούς καὶ καλούμενα νὰ μὴ παρίστανται εἰς τὸ Lund; Φρονῶ ὅχι. Ἀλλ' ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου θὰ ἐπανέλθωμεν κατωτέρω.

3η) Οὐσιώδης παράλειψις τῆς ἐγκυκλίου εἶναι ἡ ἐξῆς: τὸ δεύτερον ἥδη (μετὰ τὸ 1920) δὲν μνημονεύει, ὅτι ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία ὁμιλεῖ ὥς ἡ κανονικὴ συνέχεια τῆς Μιᾶς Ἀγίας Καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας. Χωρὶς νὰ δυνάμεθα ν' ἀξιώσωμεν ἀναγνώρισιν ἀπὸ κανὲν μέλος τοῦ Ὁργανισμοῦ ὀφείλομεν νὰ καθιστῶμεν ἐκάστοτε κατάδηλον, ὅτι παριστάμεθα ἐκεῖ, ὥς ἡ κανονικὴ συνέχεια τῆς Μιᾶς Ἀγίας Καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας, καὶ τοῦτο πρέπει νὰ τὸ ἐκφράζωμεν εἰς πᾶσαν εὐκαιρίαν. Καὶ τοιαύτην εὐκαιρίαν εἶχεν ἡ πατριαρχικὴ ἐγκύκλιος, εἰ καὶ αὕτη ἀποτείνεται πρὸς τὰς ἀδελφὰς Ἐκκλησίας, ὧν ζητεῖ τὴν γνώμην, ἐφ' ὅσον ὁμιλεῖ περὶ «ὁμολογιακῆς εὐθιξίας τῶν Ὁρθοδόξων», καὶ περὶ «ἰδιαζούσης θέσεως καὶ ἱστορικῆς ἀποστολῆς ἐν τῷ διαχριστιανικῷ κόσμῳ». Ἐκεῖ ἔπρεπε νὰ μνημονεύσῃ τὴν θέσιν μας διὰ τῆς ἐκφράσεως: Μία Ἀγία κλπ. Εἶναι

1. Συνεπεῖς πρὸς τὴν ἀποψίν μας δὲν δεχόμεθα ὡς ὀρθὸν τὸν χαρακτηρισμὸν τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας, ὡς ὁμολογίας. Ἡ ἡμετέρα Ἐκκλησία, εἶναι ἡ Ἐκκλησία, αἱ δὲ ἀποσχισθεῖσαι ἀπ' αὐτῆς εἶναι Ἐκκλησῖαι—Ὁμολογίαι. Διὰ τοῦτο καὶ τὴν Συμβολικὴν ὑπολαμβάνομεν ὡς τὴν ἐπιστήμην τῆς Χριστιανικῆς Θεολογίας τὴν ἐξετάζουσαν συγκριτικῶς τὴν πίστιν τῆς Μιᾶς Ἀγίας Καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας πρὸς τὰς ὁμολογίας τῶν ἀπεσχισμένων, ἵνα καταδείξῃ τί τὸ ἀρχαιοκαθολικὸν σώζουν καὶ κατὰ τί ἀπεμακρύνθησαν ἀπ' αὐτοῦ.

περιττὸν ἴσως νὰ εἴπωμεν, ὅτι αἱ λοιπαὶ προτάσεις τῆς Πατριαρχικῆς ἐγκυκλίου μᾶς εὐρίσκουν συμφώνους, διότι εἶναι ἀπόλυτος ἡ ἀνάγκη συνεργασίας καὶ συντονισμοῦ τῶν σκέψεων καὶ ἀποφάσεων τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν, πρὸς προπαρασκευὴν ἐπὶ τῶν θεμάτων τῶν συνεδρίων, ἵνα μὴ εὐρισκώμεθα ἐν μειονεκτικῇ θέσει. Εἶναι δὲ ἀναμφιβόλως συντελεστικὴ ἐν προκειμένῳ ἡ πρότασις περὶ συστάσεως μονίμων συνοδικῶν ἐπιτροπῶν παρὰ ταῖς Ἐκκλησίαις, ἵνα ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τῶν καθηγητῶν τῶν Θεολογικῶν Σχολῶν μελετῶνται τὰ διάφορα προβλήματα, πρὸς «καθορισμὸν ἐκ τῶν προτέρων τῆς ἐπ' αὐτῶν ἀπόψεως καὶ τῆς τηρητέας στάσεως τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας» (τῆς Μιᾶς Ἀγίας κλπ. θὰ ἔπρεπε νὰ σημειωθῇ). Ὁ δὲ ὀρθόδοξος θεολόγος δὲν δύναται παρὰ εἶναι σύμφωνος καὶ ὡς πρὸς τὴν ἀποδοχὴν τῆς γ' προτάσεως, περὶ ἐφεκτικῆς στάσεως «ἐν ταῖς λατρευτικαῖς μετὰ τῶν ἑτεροδόξων συνάξεσι» κλπ.

Δὲν γνωρίζομεν ποῖα ὑπῆρξαν αἱ ἀπαντήσεις τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν ἐπὶ τῶν προτάσεων τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου, ὅπερ ἐνδιαφέρετο (ὀρθῶς) ν' ἀπαντήσῃ ἐγκαίρως εἰς τὸ Κεντρικὸν Συμβούλιον, ὅπερ προσκάλεσεν αὐτὸ εἰς τὸ Σενέδριον τῆς Lund. Βεβαίως σπουδαιότητα ἐνέχει ἡ ἀπάντησις τῶν Ἐκκλησιῶν Ἑλλάδος καὶ Κύπρου, διότι αὐταὶ μόναι, ἐκτὸς τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, μετέχουν τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν, ἐνῶ τὰ Πατριαρχεῖα Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας, Ἱεροσολύμων καὶ Σερβίας δὲν μετέχουν (ὅπως φυσικὰ καὶ αἱ Ἐκκλησίαι τῶν δορυφόρων τῆς Ρωσσίας χωρῶν). Ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος ζητήσασα διευκρινίσεις ἐπὶ τῆς ἐγκυκλίου καὶ μὴ λαβοῦσα ταύτας (μέχρι τῶν ἀρχῶν Ἰουλίου 1952;) δὲν ἀπήντησεν εἰσέτι, ἡ δὲ τῆς Κύπρου δὲν γνωρίζω τι ἀπήντησε.

Τὴν ἀνωτέρω Πατριαρχικὴν ἐγκύκλιον δὲν ἐγνωρίζομεν, ὅτε εὐρισκόμεθα ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ συνετάξαμεν τὸ κατωτέρω ὑπόμνημα. Λαβόντες γνῶσιν αὐτῆς ἐκάμαμεν μικρὰν προσθήκην—παρατήρησιν εἰς τὴν ὑποσημείωσιν 1 τῆς σελίδος 31.

§ 3. Τὸ ἡμέτερον ὑπόμνημα πρὸς τὴν Α. Θ. Παναγιότητα τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην κ. Ἀθηναγόραν τὸν Α'.

Ἐν Κωνσταντινουπόλει τῇ 20ῇ Ἀπριλίου 1952

*Ἡ θέσις τῆς «Καθολικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας» ἐναντι
τῆς Οἰκουμενικῆς Κινήσεως σήμερον.*

*Σκέψεις καὶ προτάσεις ὑποβληθεῖσαι πρὸς τὴν Α. Θ. Παναγιότητα
τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην.*

Ἐνταῦθα

Παναγιώτατε Δέσποτα,

Εὐλαβῶς ὑποβάλλω τὰς ἐξῆς σκέψεις καὶ προτάσεις ἐπὶ τοῦ ἀνωτέρου θέματος, ἐν συνεχείᾳ πρὸς τὴν ἐν ἔτει 1949 ἐκδοθεῖσαν α'. μελέτην ὑπὸ τὸν

τίτλον «Ἡ θέσις τῆς Καθολικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ἐν τῇ Κοινωνίᾳ τῶν Ἐκκλησιῶν» (τοῦ Ἀμστερνταμ).

Τὸ πρόβλημα τῶν σχέσεων τῆς ἡμετέρας Καθολικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, ὡς τῆς κανονικῆς συνεχείας τῆς Μιᾶς Ἀγίας Καθολικῆς Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας, ἔναντι τῆς Οἰκουμενικῆς Κινήσεως, ὡς αὕτη διεμορφώθη μετὰ τὴν Α΄ Γεν. Συνέλευσιν τῆς «Κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν» τοῦ Ἀμστερνταμ (1948), τίθεται καὶ πάλιν ὡς πρόβλημα ἀρχῆς (princíp). Ἐφ' ὅσον δὲ γίνῃ δεκτὸν κατ' ἀρχήν, ὅτι ἐπιβάλλεται ἡ συνέχισις τῆς συμμετοχῆς τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας εἰς τὴν Οἰκουμενικὴν κίνησιν καὶ ὑπὸ τὴν νέαν αὐτῆς μορφήν, τότε θὰ εἶναι δυνατόν νὰ ἐξετασθῇ ἡ μέθοδος, ἥτοι ὁ τρόπος τῆς ἐπαφῆς ἢ συνεργασίας τῆς Μιᾶς Ἀγίας Καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας καὶ νὰ καθορισθῶσιν αἱ προϋποθέσεις καὶ οἱ σκοποὶ τῆς συμμετοχῆς κατ' ἀντικείμενα.

α'. Τὸ πρόβλημα ἀρχῆς

Ἡ ἐντολὴ τοῦ Κυρίου «ἵνα πάντες ἐν ᾧσιν» (Ἰωάνν. 18, 21) καὶ ἡ ἀκολουθήσασα Ἰ. παράδοσις τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας ἐπέβαλλον καὶ ἐπιβάλλουν εἰς τὴν ἡμετέραν Ἐκκλησίαν ἵνα οὐδὲν παραλείπῃ, ὅπως τεθῇ τέρμα εἰς τὴν τρομερὰν διχοστασίαν τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἣτις σχίζει τὸ «Σῶμα Χριστοῦ», τοῦτέστι τὴν Ἐκκλησίαν. Ὅθεν ὁρθῶς ὁ Οἰκουμενικὸς Θρόνος καὶ παλαιότερον μὲν μάλιστα δὲ ἀπὸ τοῦ 1920 συμμετέσχε τῆς Παγγρηγοριανικῆς κινήσεως, τῆς ἀποσκοπούσης τοῦτο μὲν εἰς τὸν σχηματισμὸν ἐνιαίου ἡθικοῦ μετώπου τῶν Ἐκκλησιῶν κατὰ τῆς ἀθείας καὶ τοῦ κακοῦ, τοῦτο δὲ τὴν προπαρασκευὴν τῆς ἐν ἀπωτάτῳ μέλλοντι ἐνώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν, διὰ τῆς συζητήσεως, ἐν πνεύματι χριστιανικῷ καὶ ἐπιστημονικῷ, τῶν διαφορῶν, καὶ τῆς ἐξευρέσεως τρόπου συμφωνίας ἐπὶ τῶν διαφορῶν. Καὶ ἐὰν ἀκόμη τὸ ἔργον τῆς προπαρασκευῆς τῆς ἐνώσεως φαίνεται δυσχερέστατον καὶ ἐὰν ἀκόμη ὑπάρχουν περιπτώσεις καθ' αἷς ἢ ἐνωσις φαίνεται, κατ' ἀνθρωπίνην καὶ ἱστορικὴν προοπτικὴν, χίμαιρα ἢ ὑποχρέωσις τῆς Καθολικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας νὰ πράττῃ πᾶν τὸ δυνατόν διὰ τὸ ἱερὸν τοῦτο ἔργον εἶναι γραφικῶς θεμελιωμένη, πολλῷ μᾶλλον, ὅτι ἡ Καθολικὴ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία ἀπὸ τε ἀρχῆς καὶ παραδόσεως καὶ ἀπὸ τοῦ πνεύματος αὐτῆς τοῦ φιλελευθέρου, τοῦ ἐπιδιώκοντος, κατὰ τὴν παράδοσιν, ἐνωσιν εἰς τὰ οὐσιώδη, εἶναι ἡ μᾶλλον ἐνδεδειγμένη διὰ νὰ λαμβάνῃ πρωτοβουλίας—καὶ ἔλαβεν αὐτὴ τὴν πρωτοβουλίαν τῆς ἰδρύσεως «Κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν» κατὰ τὸ 1920—ἐν τῇ διεξαγωγῇ τῶν συζητήσεων περὶ τῆς προπαρασκευῆς τῆς Ἐνώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν.

Καὶ ἐὰν ἔτι δὲν προήχθῃ τὸ ἔργον τοῦτο ἐν τούτοις ἡ ὑπαρξίς τῆς κινήσεως, ἡ ὁποία εἶναι πράγματι Οἰκουμενικὴ μόνον ἐφ' ὅσον μετέχει ἡ ἡμετέρα Καθολικὴ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία—νῦν δὲ διὰ παρατηρητῶν ἢ

Ρωμαιοκαθολική — αποτελεί μίαν παρήγορον ἐλπίδα διὰ τὸν διηρημένον καὶ δεινῶς δοκιμαζόμενον κόσμον. Ἐπειδὴ δὲ ἀπεδείχθη ὅτι τὸ παγκόσμιον τοῦτο βῆμα ὑπῆρξε χρήσιμον διὰ τὴν κατανόησιν τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας, ὥστε νὰ παύσουν νὰ λέγονται περὶ Αὐτῆς ἀνακρίβεια ἢ ν' ἀπευθύνονται ἀσύστατοι κατηγορίαι (ὡς π. χ. ὑπὸ τοῦ διασήμεον ἱστορικοῦ Harnack † 1930), φρονοῦμεν, ὅτι ἐπιβάλλεται κατ' ἀρχὴν ἡ συνέχισις τῆς συμμετοχῆς εἰς τὴν Οἰκουμενικὴν κίνησιν γενικῶς.

Ἡ Οἰκουμενικὴ ὅμως κίνησις εἶχε μέχρι τοῦ 1948 δύο κατευθύνσεις, τὴν *δογματικὴν καὶ διοικητικὴν* (Faith and Order) καὶ τὴν *πρακτικὴν τῆς ζωῆς καὶ ἐργασίας* (Life and Work). Ὁ τρόπος συμμετοχῆς εἰς τὴν οὕτως, ἐξ ἀπόψεως ἀρχῆς, ἐμφανιζομένην Οἰκουμενικὴν κίνησιν εἶχε τὴν μορφήν :

1. Ἀπλῆς ἐπαφῆς εἰς συνέδρια καὶ συζητήσεις εἰς θεολογικὰς ἐπιτροπὰς. Εἰς τὰ μεγάλα μάλιστα συνέδρια Λωζάνης καὶ Ἐδιμβούργου παρέστη ἀνάγκη, διὰ λόγους ἀρχῆς, νὰ κάμῃ ἡ ἡμετέρα Ἐκκλησία δηλώσεις σαφεῖς μὲν ἀλλ' ἄνευ (ἀτυχῶς) τῆς κατηγορηματικῆς δηλώσεως, ὅτι αὐτὴ εἶναι ἡ Μία Ἀγία Καθολικὴ καὶ Ἀποστολικὴ Ἐκκλησία (ἡ ἀναζητούμενη ὑπὸ τῶν προτεσταντῶν *Una Sancta*), ὥστε νὰ προσδώσῃ εἰς τὴν παράστασιν τῆς τὴν ἀρμόζουσαν ἔννοιαν.

2. Ἀνεπιφυλάκτου συμμετοχῆς εἰς τὰς ὁργανώσεις τοῦ πρακτικοῦ Χριστιανισμοῦ, διότι εἰ καὶ ἡ ἡθικὴ καὶ ὁ πρακτικὸς ἐν γένει βίος, κατ' ἐξοχὴν κατὰ τὴν χριστιανικὴν κοσμοθεωρίαν, ἐδράζονται ἐπὶ τῶν θεμελιωδῶν θεωρητικῶν ἀρχῶν, ἐν τούτοις ἡ ὑποχρέωσις, ἡ ἐκπορευομένη ἀπὸ τὰς ἀνάγκας τοῦ κόσμου καὶ ἡ εὐρύτης τῆς χριστιανικῆς ἀγάπης, ἐπέβαλλον νὰ μὴ ἐξετάζῃ πάντοτε τὰς θεωρητικὰς ἀρχὰς ἡ Ἐκκλησία, ἵνα μὴ παρακωλύηται εἰς τὸ ἔργον τῆς ἀπὸ θεωρητικὰς—δογματικὰς προϋποθέσεις. Δεδομένου δὲ ὅτι οὐδεμίαν τῶν «Ἐκκλησιῶν» ἡ ὁργανώσεων δὲν εἶχε, δι' ἀποφάσεως συνοδικῆς, καταδικασθῇ, ὡς αἰρετικὴ, ἐδικαιολογεῖτο καὶ τυπικῶς ἡ ἐπίδειξις τοῦ πνεύματος κατανόησεως καὶ ἀμοιβαίας ἀγάπης πρὸς τὰς ἑτεροδόξους Ἐκκλησίας καὶ ὁργανώσεις, προτεσταντικοῦ χαρακτῆρος.

Οὕτως εἶχον τὰ πράγματα, ὅτε τῷ 1933—38 οἱ ἡγούμενοι τῆς Οἰκουμενικῆς κινήσεως προτεστάνται, ποικίλων ἀποχωρέσεων (οἱ Βαρθιανοὶ μὲ τὴν μονομέρειάν των, κατὰ τὰς πληροφορίας μας, διαδραματίζουν σπουδαῖον πρόσωπον εἰς τὴν κίνησιν καὶ δὴ εἰς τὴν διοίκησιν), ἀπεφάσισαν νὰ θέσουν εἰς ἐφαρμογὴν τὸ ἀρχικὸν ἡμέτερον (διὰ λόγους πρακτικῶν εἶπον, διὰ νὰ μὴ καλῶνται δις τὰ αὐτὰ πρόσωπα) σχέδιον περὶ «Κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν», συγχωνεύοντες τὰς δύο ὁργανώσεις εἰς μίαν καὶ συνενοῦντες τοιοῦτοτρόπως τὰ δύο ἀντικείμενα, ἅτινα ἕνεκα τῆς φύσεώς των, ὡς εἶδομεν, ἀνωτέρω συνδέονται.

Εἰς τὴν ἐν Οὐτρέχτῃ συνέλευσιν (1938) ὁ ἀείμνηστος Θυατείρων Γερμανὸς ἀντιληφθεὶς ὅτι ἦτο δυνατόν νὰ ὑπάρξουν ἀντιρροήσεις ἐντεῦθεν ἐπε-

φυλάχθῃ. Ἀτυχῶς οὐδείς ἐμελέτησε προσεκτικῶς τὸ πρᾶγμα καὶ τοιοῦτο-
τρόπως εὐρέθημεν τῷ 1948 οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας—
ἡ ἀντιπροσωπεία ἐσχηματίσθη ὀριστικῶς ὀλίγας ἡμέρας πρότερον—πρὸς
νέας καταστάσεις. Τὴν παραμονὴν τῆς Γεν. Συνελεύσεως ἀντελήφθημεν,
ὅτι ἐπρόκειτο περὶ τῆς «Α' Συντακτικῆς Συνελεύσεως τῆς Κοινωνίας τῶν
Ἐκκλησιῶν», ἐν τῇ ὁποία ἐπρόκειτο νὰ ψηφισθῇ τὸ καταστατικὸν αὐτῆς, διὰ
τοῦ ὁποίου διὰ πρώτην φορὰν ἐν τῇ Ἱστορίᾳ ἡ Καθολικὴ Ὁρθόδοξος Ἐκ-
κλησία θὰ συνεδέετο—de jure profano καὶ ὄχι canonico—μετὰ ἑτεροδόξων,
ὧν τινες δὲν δέχονται οὔτε Τριάδα οὔτε Ἐκκλησίαν. Ἦλλαξε λοιπὸν ὁ ἀνω-
τέρω τρόπος ἐπαφῆς καὶ συνεργασίας, μεταβληθείσης τῆς συμμετοχῆς ἐπὶ
ἄλλης βάσεως, δεδομένου, ὅτι ἡ μὲν Χριστολογικὴ βᾶσις εἶναι ἀνεπαρκής—
ἡ πίστις εἰς τὸν Χριστὸν ὡς Θεὸν καὶ σωτῆρα μόνον ἐν τῇ πίστει ἐν τῇ
Τριάδι ὁλοκληροῦται—ἡ δὲ ἐκκλησιολογικὴ εἶναι παντάπασιν ἀκαθόριστος,
διότι εἰς τὸ ἅπλοῦν γεγονὸς τῆς προσκλήσεως καὶ συμμετοχῆς 160 ἐκκλη-
σιῶν καὶ ὁργανώσεων, τινὲς τῶν ὁποίων δὲν δέχονται τὴν εἰδικὴν Ἱερωσύνην,
ὡς καὶ τὸ θεμέλιον ταύτης τὴν ἀποστολικὴν διαδοχὴν, φθάνουν δὲ καὶ μέχρι
τοῦ σημείου νὰ ἀρνοῦνται, ὅτι ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἦλθε διὰ νὰ ἰδρῇσιν τὴν
Ἐκκλησίαν, ὑπόκειται ἐκκλησιολογικὴ βᾶσις. Κατ' οὐσίαν πρόκειται περὶ
«Κοινωνίας Ἐκκλησιῶν καὶ μὴ Ἐκκλησιῶν» (1).

Ὅθεν ἡ Καθολικὴ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία, ὡς ἡ κανονικὴ συνέχεια τῆς
Μιᾶς Ἀγίας Καθολικῆς Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας, ὑποχρεωμένη νὰ ὑπερα-
σπίξῃ τὸ Τριαδικὸν δόγμα, ὡς θεσπισθὲν ὑπὸ τῶν Οἰκουμ. Συνόδων, καὶ
τὴν ἰδίαν αὐτῆς ὑπόστασιν, ἐν τῇ ὑποστηρίξει, ὅτι Ἐκκλησία εἶναι μόνον
ἐκείνη ἡ ὁποία δέχεται τὴν εἰδικὴν Ἱερωσύνην, ὡς ἐμφαίνεται αὕτη ἐν τῷ
μυστηρίῳ καὶ τῇ ἀποστολικῇ διαδοχῇ, εὐρέθη διὰ πρώτην φορὰν μετὰ τὸ
1920 εἰς δύσκολον θέσιν, ἐπειδὴ δὲν εἶχε προηγηθῇ ἡ μελέτη τοῦ πράγμα-
τος. Λόγοι συνεπειᾶς πρὸς τὰς ἀρχάς της καὶ τὸ παρελθόν της ἐπέβαλον νὰ
μελετήσῃ εἰς συνέδριον Σπουδῶν τὸ πρόβλημα τῆς συμμετοχῆς εἰς τὴν «Κοι-
νωνίαν τῶν Ἐκκλησιῶν». Οὕτω κατέστη προβληματικὴ ἡ συμμετοχὴ διὰ
πολλούς, εἰς δὲ τὸν ὑποσημειούμενον ἐνεποίησε βαθεῖαν ἐντύπωσιν ἡ κατὰ
τὴν πρώτην ἡμέραν τῆς Συνελεύσεως τοῦ Ἀμστερνταμ ἐν τῇ ἐκκλ. πομπῇ
τοποθέτησις τῶν ἐκπροσώπων τῆς κεφαλῆς τῆς Ὁρθοδοξίας εἰς τὸ
Tr. «Turquie». Ἡμεῖς πρῶτοι εἴπομεν εἰς τὸν Σεβ. Σάμου, ὅτι «σεῖς οἱ
Ἱεράρχαι δὲν ἔχετε θέσιν εἰς τοιαύτας τελετάς», ἀνεξαρτήτως τοῦ προτεσταν-
τικοῦ πνεύματος, τοῦ κρατοῦντος εἰς τὰ συνέδρια ταῦτα. Εἰσηγγήθημεν τὴν
μὴ μετάβασιν τῶν ἐπισκόπων καὶ κληρικῶν εἰς τοιαῦτα συνέδρια καὶ τοῦτο
ἐν τῷ πνεύματι τῆς Ἐνώσεως, ἵνα δῇλον ὅτι γίνῃ ἀντιληπτόν, ὅτι δὲν δύ-
νεται ἡ προπαρασκευὴ τῆς Ἐνώσεως νὰ γίνῃ εὐκολος.

1. Τὴν θέσιν ταύτην θ' ἀποδείξωμεν εἰς νέαν εἰδικὴν μελέτην.

Ἐν ὧν τῶν ἀνωτέρω τὸ πρόβλημα τῆς ἀρχῆς τίθεται πλέον ὥς ἑξῆς: Πῶς δύναται νὰ συμβιβασθῶσιν αἱ ὑποχρεώσεις τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας νὰ τηρῇ τοὺς λόγους τοῦ Κυρίου «ἵνα πάντες ἐν ὧσιν» καὶ ταῦτοχρόνως καὶ ὑπερασπίζῃ τὰς ἀποφάσεις τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων, ὡς καὶ τὰς ἀπορροεύσας ἐκ τῆς ἰδίας αὐτῆς οὐσίας καὶ ὑποστάσεως; Ἡ διακοπὴ τῆς συμμετοχῆς δὲν θὰ ἦτο ἀπλῶς ἡ χειροτέρα λύσις, ἡ ὁποία θὰ ἐστέρει τὴν Καθολικὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν ἐνὸς παγκοσμίου βήματος, ἀλλὰ καὶ θὰ ἀντέκειτο πρὸς τὴν ὑποχρέωσιν τῆς ἐκπληρώσεως τῆς ἐντολῆς τοῦ Κυρίου καὶ τὴν χριστ. ἀγάπην. Ἐπιβάλλεται λοιπὸν ἡ συμμετοχὴ ὑπὸ ὄρους, καθοριζομένους ἀπὸ τὴν φύσιν τῶν ὁργάνων, δι' ὧν ἀσκεῖται ἡ Οἰκουμενικὴ κίνησις, οὕτως ὥστε αὕτη νὰ ἐκπληροῖ εὐχερῶς τὰς δύο βασικὰς ὑποχρεώσεις τῆς, περὶ ὧν ἀνωτέρω.

Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἡμετέρα Ἐκκλησία, ἄνευ τῆς προσηκούσης προμελέτης, ἐδέχθη νὰ μετάσχῃ τῆς «Α'. Συντακτικῆς Συνελεύσεως τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν» καὶ ἐψηφίσε τὸ καταστατικόν, παρὰ τὴν σφοδρὰν ἀντίδρασιν τῆς πλειοψηφίας, τὴν ἐκδηλωθεῖσαν κατὰ τὴν παραμονὴν τῆς τελευταίας συνεδρίας (3 Σεπτεμβρίου 1948) καὶ δὲν ὑπέβαλε δήλωσιν (κακῶς), ὡς ἐπραξεν εἰς τὰ Συνέδρια Λαζάνης (1925) καὶ Ἐδιμβούργου, (1937) πρέπει καὶ τοῦτο νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψει.

Ἐπειδὴ λοιπὸν θὰ πρέπει νὰ μετέχωμεν ἐφεξῆς ὑπὸ ὄρους, οἱ ὁποιοὶ θὰ ἐξυπηρετῶσιν, ἐν ἐσχάτῃ ἀναλύσει, τὴν προπαρασκευὴν τῆς ἐν ἀπώτατῳ μέλλοντι Ἐνώσεως, ἐν τῷ Πνεύματι τῆς Ἀρχαίας Καθολικῆς Ἐκκλησίας, πρόπον εἶναι νὰ στρέψωμεν τὴν προσοχὴν πρὸς τὸν τρόπον συμμετοχῆς, ἔχοντες ὑπ' ὄψει 1ον) ὅτι ἡ μείζων εὐθύνη διὰ τὴν τήρησιν καὶ ὑπεράσπισιν τῶν ἀποφάσεων τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων ἀνήκει φυσικῶς εἰς τὴν Ἱεραρχίαν, τὴν θεματοφύλακα τῆς παραδόσεως· 2ον) ὅτι τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον καθώρισε διὰ τῆς ἐγκυκλίου 1920 τὸν τρόπον τοῦτον, ἥτοι ἀνεπιφύλακτον συμμετοχὴν εἰς τὰ τῆς κινήσεως τοῦ πρακτικοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ ἐπαφὴν εἰς τὰ δογματικά, πρὸς ἐκκαθάρισιν τοῦ θεολογικοῦ ἐδάφους διὰ τοῦ καθορισμοῦ τῶν σημείων συμφωνίας καὶ διαφωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν.

β) Τὸ πρόβλημα τοῦ τρόπου συμμετοχῆς

Διὰ νὰ ἔχωμεν συνέπειαν πρὸς ὅ,τι ἐπράξαμεν θὰ προσπαθήσωμεν ἐν τοῖς ἐφεξῆς νὰ καθορίσωμεν τὸν τρόπον συνεργασίας ἢ ἐπαφῆς κατ' ἀντικείμενα, ὡς ἐμφανίζονται ταῦτα ἐν τῇ Οἰκουμενικῇ κινήσει: ὑπὸ τὴν νέαν αὐτῆς μορφήν.

Ἡ Οἰκουμενικὴ Κίνησις περιλαμβάνει τὰ ἑξῆς ὅργανα δράσεως¹.

1. Δὲν συμφωνῶ μὲ τὴν ἀποψιν τοῦ Σεβ. Σάμου, ὅτι ἡ Γεν. Συνέλευσις τῆς Κοιν. τῶν Ἐκκλησιῶν ἀποτελεῖ Οἰκουμενικὴν Σύνοδον τοῦ Προτεσταντισμοῦ, διότι

1ον) *Τὴν Γεν. Συνέλευσιν*, ἣτις ὡς Νομοθετικὸν Σῶμα δικαιούται νὰ τροποποιῇ τὸ καταστατικὸν καὶ νὰ ἐκλέγῃ τὸ Διοικητικὸν Συμβούλιον.

2ον) *Τὸ Διοικητικὸν Συμβούλιον*. Ἐπειδὴ τὰ σώματα ταῦτα στηρίζονται εἰς τὸ καταστατικὸν καὶ τὴν ἀνεπαρκῆ δογματικὴν του βάσιν δὲν ἐπιτρέπεται νὰ μετέχουν οἱ κληρικοὶ καὶ δὴ Ἐπίσκοποι, ἕνεκα τῶν προεκτεθέντων λόγων καὶ διότι ἡ τοιαύτη ἀποχὴ ἀντὶ νὰ ἐξασθενίσῃ θὰ τονώσῃ τὴν θέσιν τῆς Καθολικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας — ἄνευ αὐτῆς δὲν δύναται ἡ κίνησις νὰ ὀνομασθῇ Οἰκουμενικὴ — καὶ θὰ προαγάγῃ τὴν προπαρασκευὴν τῆς Ἐνώσεως ἐν τῷ πνεύματι αὐτῆς. Τινὲς ἐκ τῶν ἡμετέρων φρονοῦσιν, ὅτι δέον νὰ παριστάμεθα πλέον ὡς παρατηρηταί. Φρονῶ ἡ ἀποφῆς αὕτη εἶναι λῖαν αὐστηρά.² Πρέπει οἱ λαϊκοὶ Θεολόγοι νὰ παραμείνουν εἰς ἀμφοτέρω τὰ σώματα ὑπὸ τὸν ὅρον, ὅτι θὰ εἶναι εἰς θέσιν νὰ ὑποβάλουν ἐνιαίαν δῆλωσιν κατὰ τὴν *Β. Γενικὴν Συνέλευσιν* τοῦ 1954. Ὅθεν ἐπιβάλλεται νὰ συγκροτηθῇ ἀπὸ τοῦδε, κατόπιν συνεννοήσεως τῶν Ἐκκλησιῶν, ἡ ἀντιπροσωπεία τῶν Ὁρθοδόξων καὶ νὰ συνέλθῃ καὶ τὸ πρῶτον συνέδριον Σπουδῶν τῆς Καθολικῆς Ὁρθοδόξου Θεολογίας. — ἐγκρίσει τοῦ Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν εἰς Μονὴν Πεντέλης. — Ἔργον αὐτῆς θὰ εἶναι νὰ συζητήσῃ ποίας προτάσεις δέον νὰ ὑποβάλῃ ἡ ἡμετέρα Ἐκκλησία, πρὸς τροποποίησιν τοῦ καταστατικοῦ, εἰς τὴν ἀρμοδίαν *Β' Συντακτικῆν Συνέλευσιν* καὶ νὰ προτείνῃ περὶ τοῦ ἀναλόγου ἀριθμοῦ τῶν ἀντιπροσώπων τῆς Ὁρθοδοξίας εἰς τὰ δύο σώματα — σήμερον εἴμεθα μειοψηφία, τὸ 1/5!... Ἐνδεχομένως θὰ ἐπεξεργασθῇ δῆλωσιν καθ' ἣν, ἡ «Καθολικὴ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία» θὰ ἦτο διατεθειμένη νὰ ἀποστείλῃ Ἐπισκόπους εἰς τὰ δύο σώματα, ἐὰν ἐτροποποιεῖτο τὸ 1ον ἄρθρον τοῦ καταστατικοῦ, συμφώνως πρὸς τὰς ἡμετέρας ἀπόψεις, καίτοι θὰ παραμένῃ ἀκέραιον τὸ θέμα τῆς ἀποδοχῆς τῆς *εἰδικῆς Ἱερωσύνης*, ὡς βάσεως τῆς ὑπάρξεως Ἐκκλησίας. Φυσικὰ πάντοτε δὲν πρέπει νὰ λησμονηταί ἡ δῆλωσις, ὅτι ἀποτελοῦμεν τὴν *μίαν Ἀγίαν Καθολικὴν καὶ Ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν*.

Αἱ προτάσεις τῆς Ἐπιτροπῆς (καὶ καλλίτερον θὰ ἦτο νὰ ἐγκαθιδρυθῇ ἡ μόνιμος Μεγάλῃ Ἐπιτροπῇ Μελετῶν τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας δι' ὅλα

δὲν ἔχει αὕτη ἀρμοδιότηας ὑποχρεωτικὰς διὰ τὰς προτεσταντικὰς Ἐκκλησίας ἢ τὰς Ὁργανώσεις.

1. Τοῦτο εἶναι τὸ *καίριον ζήτημα*, ἐξ οὗ ἐξαρτάται ὁ καθορισμὸς τῆς θέσεώς μας εἰς τὴν «Κοινωνίαν τῶν Ἐκκλησιῶν». Ἐὰν μετέχωμεν εἰς τὰ δύο σώματα — ἡ λέξις συμμετοχὴ ἀφορᾷ κυρίως εἰς τὴν σύνθεσιν διὰ τοῦ καταστατικοῦ, ἐνῶ ἡ συνεργασία εἰς ἐπιτροπὰς ἄνευ τῆς συνδέσεως ταύτης ἔχει πραγματικὴν ἔννοιαν ἐπαφῆς — καὶ δὲν μετέχομεν εἰς τὸ Faith and Order εἴμεθα ἀνακόλουθοι. Εἰς τὸ μείζον περιέχεται τὸ ἔλασσον.

2. Σήμερον (Ἰούλιος 1952) πρέπει νὰ προσθέσω, ὅτι εἶναι ἐσφαλμένη, ἐφ' ὅσον δὲν ἀνακοινωθῇ εἰς τὸ «Συμβούλιον τῶν Ἐκκλησιῶν», ὅτι διαφωνοῦμεν πρὸς βασικά ἄρθρα τοῦ Καταστατικοῦ καὶ ἀποχωροῦμεν μέχρι τῆς τροποποιήσεώς των.

τὰ ζητήματα τῆς προπαρασκευῆς τῆς Προσυνόδου καὶ μέλη αὐτῆς νὰ ἀποτελέσουν ὑποεπιτροπὴν διὰ τὴν Οἰκουμ. Κίνησιν) θὰ τεθῶσιν ὑπ' ὄψει τῶν Πατριαρχείων, ὥστε νὰ ἐγκριθῶσιν ὑπὸ τῆς Συνόδου.

3) *Συνέδρια Σπουδῶν τῆς Πίστεως καὶ Διοικήσεως* (Faith and Order), ἅτινα προφανῶς ἀναβιοῦν, ἔνεκα τῆς ἐν τῇ Ὁρθοδοξίᾳ ἀντιδράσεως κατὰ τῆς συγχωνεύσεως. Εἰς ταῦτα θὰ ἡδύνατο νὰ μετάσχουν ἐν ἀνάγκῃ καὶ ἐπισκοποὶ Θεολόγοι, προετοιμασμένοι διὰ τὰς συζητήσεις καὶ διὰ τὴν κατάθεσιν τελικῆς δηλώσεως ξένης πρὸς τὰς συμβιβαστικὰς ἐκφράσεις, τὰς συνήθως ἀπαντωμένους εἰς τὰ πορίσματα τῶν Συνεδρίων. Σημειῶνω π. χ. ὅτι εἰς δευτερεύουσιν Ἐπιτροπὴν τοῦ Συνεδρίου δὲν ἐπέτρεψαν νὰ ὑπάρχῃ ἀντιπρόσωπος κατὰ τὴν σύνταξιν τοῦ πορίσματος, οὐδὲ ἐλήφθη ὑπ' ὄψιν εἰς ἄλλην Ἐπιτροπὴν καὶ τὴν Γεν. Συνέλευσιν ἢ πρότασις περὶ ἀπαγορεύσεως τοῦ προσηλυτισμοῦ.

Ἐὰν ἡμεθα ἐπιφυλακτικοὶ ἀπέναντί των θὰ ἐλαμβανόμεθα ὑπ' ὄψιν περισσότερον, ὥς λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν ἡ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία, ἥτις εἶναι βέβαιον, ὅτι οὐδέποτε θὰ μετάσχῃ ὀργανισμῶν, ὥς ἰσοτίμιον μέλος, διότι καὶ αὕτη ἰσχυρίζεται ὅτι εἶναι ἡ Una Sancta¹. Ἡ λεγομένη «στροφή» τῆς Ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας εἶναι πράγματι μόνον προσαρμογὴ μεθόδου δράσεως, πρὸς χρησιμοποίησιν τοῦ παγκοσμίου βήματος τῆς Οἰκ. Κινήσεως².

Εἰς τὴν Διοίκησιν καὶ τὴν Γεν. Συνέλευσιν νὰ ἐπανέλθωμεν ἐπὶ τῆς προτάσεως τοῦ 1920 (Ἀλιβιζάτου), ὅτι θεωροῦμεν οὐχὶ σκοπίμους τὰς μεγάλας συνελεύσεις ἐπὶ δογματικῶν ζητημάτων, ἀλλὰ τὰς διμερεῖς ἢ τριμερεῖς συζητήσεις τῶν συγγενῶν ὁμολογιῶν. Καὶ πάλιν ἐδῶ πρέπει νὰ δηλοῦται, ὅτι τὸ ἔδαφος τῆς Ἐνώσεως εἶναι τὸ τῆς Ἀρχαίας Ἐκκλησίας, ἐν ᾗ ὡς ἀρχὴ ἐγίνετο δεκτὴ (σημειουμένη καὶ ὑπὸ τοῦ Μ. Φωτίου), ὅτι πρέπει νὰ ὑπάρχῃ ἔνωσις εἰς τὰ οὐσιώδη (ἴδε Ἀλιβιζάτου: Ἡ τῆς Ἑλληνικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ἀδιάκοπος συνέχεια κλπ. Ἀλεξάνδρεια 1934).

4) *Συνέδρια τοῦ τμήματος τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν Πρακτικοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ ἐνέργειαι αὐτῆς ἐπὶ παγκοσμίον δράσεως.*

Πλήρης καὶ ἀνεπιφύλακτος συμμετοχὴ καὶ συνεργασία, συμπραττόντων

1. "Ὅτι ἡμεῖς ἐπιτυχέστερον δυνάμεθα νὰ προβάλωμεν τὴν ἀξίωσιν ταύτην εἶναι προφανές, ὅχι μόνον διότι ἡ πίστις ἡμῶν περιέχει ὀλίγα τὰ οὐσιώδη, εἰς ἃ δέον νὰ ἐπιτευχθῇ ἡ ἔνωσις, ἀλλὰ καὶ διότι ἡ μὲν Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία μὲ τὴν ἀπόλυτον, σχεδὸν κρατικὴν, ἐνότητά της εἶναι στοιχεῖον διαίρουσιν τὴν ἐσωτερικὴν ζωὴν τῶν εὐρωπαϊκῶν κρατῶν, ἐνῶ ἡ πνευματικὴ ἐνότης τῇ: «Καθολικῆς Ὁρθοδοξίας», μὲ τὴν δημοκρατικὴν της διακυβέρνησιν, εἶναι στοιχεῖον ἐνωτικὸν τῶν ἐθνῶν—κρατῶν.

2. Ἴδε προσεχῶς δημοσιευθησομένην μελέτην μου ὑπὸ τὸν τίτλον: «ἡ τελείωσις τοῦ Παπικοῦ Ἀλαθῆτου ἐν ἔτει 1950», (εἰς τὸν τόμον εἰς μνήμην Θυατείρων Γερμανοῦ, δημοσιευθησόμενον ἐν Κων/πόλει).

τῶν καταλλήλων ἐπισκόπων. Ἡ συμμετοχὴ εἰς πᾶσαν ἐνέργειαν—ἐδῶ πρόπει ν' ἀναλαμβάνονται καὶ πρωτοβουλίαι ἐκ μέρους τοῦ Οἴκ. Θρόνου, ἔχοντος τὰς γνωμοδοτήσεις τῆς ἀρμοδίας Ἐπιτροπῆς—θὰ εἶναι πρόθυμος. Πρόπει ὅμως νὰ ληφθῇ μέριμνα διὰ νὰ μὴ εἴμεθα ἐν μειοψηφίᾳ εἰς τὰς Ἐπιτροπάς.

Γνωρίζω, βεβαίως ὅτι αἱ προτάσεις αὗται, αἱ ἀφορῶσαι εἰς τὴν μὴ συμμετοχὴν ἐπισκόπων εἰς τε τὴν Γεν. Συνέλευσιν καὶ τὴν Διοίκησιν καὶ τὰ συνέδρια τῆς Πίστεως καὶ Διοικήσεως ἔχουσι καὶ τὸ τρωτόν, ὅτι λαϊκοὶ Θεολόγοι θ' ἀντιπροσωπεύωσι τὴν Ἐκκλησίαν, ἀλλ' ὥς ἐλέχθη ἀνωτέρω, ἐφ' ὅσον αἱ Ἐκκλησίαι ἀπεδέχθησαν κατ' ἀρχὴν καὶ ἐψήφισαν τὸ Καταστατικὸν ἐν Ἀμστερδαμ καὶ ἐφ' ὅσον δὲν ἐπιθυμοῦν ν' ἀποσυρθοῦν, διὰ τοὺς λόγους τοὺς ὁποίους γνωρίζομεν, δὲν ἀπομένει ἄλλη λύσις ἐπιτρέπουσα τὸν συμβιβασμὸν τῶν δισταμένων καὶ συμβάλλουσα ταῦτοχρόνως εἰς τὴν διατήρησιν τοῦ γοήτρου τῆς ἡμετέρας Ἀρχαίας Καθολικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ἀπὸ τὴν ἀνωτέρω.

Τὸ ἔργον τῶν λαϊκῶν ἄλλωστε Θεολόγων θὰ βασίζεται ἐπὶ τῆς προεργασίας τῆς ἀρμοδίας ἐπιτροπῆς, ἥτις θὰ ἔχῃ ἐγκριθῇ ὑπὸ τῆς Ἱ. Συνόδου.

Ἐφ' ὅσον ἤθελε γίνεαι δεκτὴ ἡ ἄποψις τῆς συμμετοχῆς θὰ πρέπει νὰ μὴ ἀναβληθῇ πλέον ὁ καθορισμὸς τῆς Ἐπιτροπῆς, ἡ μελέτη τῶν θεμάτων καὶ ἡ σύγκλησις κατὰ Ἰούνιον τοῦ 1952 τοῦ α'. συνεδρίου Σπουδῶν τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας—παρόντων φυσικὰ Ἱεραρχῶν—ἐν τῇ Ἱ. Μονῇ Πεντέλης Ἀθηνῶν, δεδομένου ὅτι θὰ δύναται ἐκεῖ νὰ προεδρεύσῃ τοὐλάχιστον εἰς Ἀρχηγὸς Ἐκκλησίας, ὁ Ἀθηνῶν κ. Σπυρίδων.

Ἐπὶ τούτοις ἀσπαζόμενος τὴν δεξιὰν τῆς Ἡμετέρας Θειοτάτης Παναγιότητος διατελῶ μετὰ βαθυτάτου σεβασμοῦ.

Καθηγητὴς ΓΕΡ. ΚΟΝΙΔΑΡΗΣ

Ἡ ἀνωτέρω σαφὴς τοποθέτησις τῶν ζητημάτων, φρονοῦμεν, ὅτι καθόριζε καλῶς τὴν θέσιν μας ἐν τῷ προκειμένῳ προβλήματι καὶ πιστεύομεν, ὅτι καθιστᾷ πλέον ἢ νοητὰ, ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα εἶπομεν ἐν ταῖς συνεδρίασι τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς, ἀντιδιαστέλλοντες τὴν ἡμετέραν ἀκριβῆ θέσιν ἔναντι τῶν ἄλλων ἀπόψεων περὶ τῆς συμμετοχῆς ἢ οὐ εἰς τὸ ἐν Lund συνερχόμενον δογματικὸν συνέδριον τῆς «Κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν».

Πρὶν ἢ ὅμως κλείσωμεν τὴν παράγραφον ταύτην πρόπον θεωροῦμεν νὰ προσθέσωμεν, ὅτι ἡ Α.Θ.Π. ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης δὲν ἠθέλησε νὰ λάβῃ σαφῆ θέσιν ἔναντι τοῦ ἡμετέρου ὑπομνήματος, γενικὴν δὲ πρὸς ἡμᾶς καὶ τοὺς καθηγητὰς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς ἀπηύθυνε προτροπὴν, ὅπως συμφωνήσωμεν εἰς τὴν κατ' ἀρχὴν ἀπόφασιν τοῦ περὶ συνεχίσεως τῆς συμμετοχῆς εἰς τὴν Οἰκουμενικὴν κίνησιν. Ἡμεῖς δεχόμενοι κατ' ἀρχὴν τὴν

συμμετοχήν, ἐξήρουμεν ἐλλαβῶς, ὅτι εἴμεθα διὰ λόγους ἀρχῆς κατὰ τῆς συνδέσεως, ὡς ἐκφράζεται αὕτη διὰ τῆς ἐκλογῆς καὶ τακτικῆς συμμετοχῆς μας εἰς τε τὴν Γεν. Συνέλευσιν καὶ τὸ Διοικ. Συμβούλιον τῆς «Κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν» τοῦ Amsterdam, ἧς ἡ πίστις ἐκφράζεται εἰς τὸ 1ον ἄρθρον τοῦ ἐκεῖ ψηφισθέντος Καταστατικοῦ.

Τὸ ἄρθρον τοῦτο εἶναι ἀτελές καὶ διὰ τὸν λόγον τοῦτον, ἐξ ἐπόψεως ὀρθοδόξου, ἀπαράδεκτον. Δεχόμεθα δὲ κατ' ἀρχὴν τὴν συμμετοχήν, ὅχι μόνον, διότι ὡς ἐγράψαμεν (Θεολογία 1949 σ. 520 ἐξ.) ὑπῆρξεν χρήσιμος εἰς τὸ παρελθόν, διὰ τὴν γνωριμίαν τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας ἐκ μέρους τῶν ἑτεροδόξων, ἀλλὰ καὶ διὰ τοὺς πρακτικοὺς λόγους, οὓς τόσον σαφῶς ἐξέθεσε τὸ Οἰκον. Πατριαρχεῖον εἰς τὰς δύο αὐτοὺς ἐγκυκλίους (1920 καὶ 1952). Τὸ παγκόσμιον βῆμα τῆς «Κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν» εἶναι χρήσιμον διὰ τὴν διακήρυξιν τῆς «Καθολικῆς Ὁρθοδόξου» πίστεώς μας.

§ 4. Τὸ πρόβλημα τῆς συμμετοχῆς τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας εἰς τὴν Οἴκ. Κίνησιν ἐνώπιον τῶν Θεολόγων

Ἡ Ἱερὰ Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος λαβοῦσα, ὡς ἀνωτέρω ἐσημειώθη, τὴν κατ' ἀρχὴν ἀπόφασιν συμμετοχῆς εἰς τὸ ἐν Lund δογματικὸν συνέδριον ἀπηύθυνε, πολὺ ἀργά βεβαίως¹, ἔγγραφον πρὸς τὰς Θεολογικὰς Σχολὰς τῶν Πανεπιστημίων Ἀθηνῶν καὶ Θεσσαλονίκης, παρακαλοῦσα ἵνα ἐκφράσωσι γνώμην ἐπὶ τῶν 5 θεμάτων, ἅτινα θ' ἀπησχόλουν τὸ εἰρημένον συνέδριον, ὅπερ συγκροτεῖ ἡ πρώτη Ἐπιτροπὴ «Πίστεως καὶ Τάξεως» τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν.

Τὰ ὄντος βαρυσήμαντα θέματα εἶναι τὰ ἐξῆς.

1ον) Περὶ τῆς φύσεως τῆς Ἐκκλησίας. 2ον) περὶ διαφορῶν ἐν τῇ λατρείᾳ. 3ον) περὶ ἐμποδίων εἰς τὴν συμμετοχήν εἰς τὴν τράπεζαν τοῦ Κυρίου (Interkommunio). 4ον) ὅτι ἐσταυρωμένος Κύριος εἶναι ἡ ἐλπίς τοῦ Κόσμου καὶ 5ον) ἡ ἔνωσις ἐν τῷ Χριστῷ καὶ αἱ διαιρέσεις ἡμῶν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ². Ἡ ἐπακολουθήσασα συζήτησις ἔφερε φυσικῶς τῷ λόγῳ εἰς τὸ μέσον αὐτομάτως τὸ πρόβλημα τῆς κατ' ἀρχὴν συμμετοχῆς εἰς τὴν Οἴκ. Κίνησιν καὶ ὅχι μόνον εἰς Lund.

Οἰκοθεν βεβαίως νοεῖται, ὅτι διδομένης καταφατικῆς ἀπαντήσεως εἰς τὸ τεθὲν ἐρώτημα αὐτομάτως ἐτίθετο τὸ πρόβλημα τῆς ιδιότητος ὑφ' ἣν θὰ παρίσταντο οἱ ἀπεσταλμένοι τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸ ἐν λόγῳ Συνέδριον. Ἦτο φυσικὸν ὅτι θὰ ἐπηκολούθουν μακραὶ συζητήσεις εἰς τὴν

1. Κατὰ Μάϊον τρέχ. ἔτους, ἐνῶ τὸ μὲν συνέδριον ἦτο γνωστὸν ὅτι θὰ συνέλθῃ ἀπὸ διετίας ἡ δὲ Πατριαρχικὴ ἐγκύκλιος εἶχε ληφθῇ ἀπὸ τοῦ Φεβρουαρίου.

2. Μεταγενεστέρως ἀνεκoinώθη, ὅτι μόνον τὰ 3 πρῶτα θέματα θ' ἀπησχόλουν τὸ συνέδριον.

Θεολ. Σχολήν. Δύο πολύωροι συνεδρίαί (13 καὶ 16 Ἰουνίου) κατηναλώθησαν διὰ τὴν συζήτησιν καὶ σκέψιν περὶ τῶν βασικῶν ἀρχῶν τῆς γνωμοδοτήσεως τῆς Θεολ. Σχολῆς.

Κατὰ τὰς ὄντως ἱστορικὰς ταύτας συνεδρίας ἐνῶ ἐπῆλθε κατ' ἀρχὴν συμφωνία ἐπὶ τῆς σημαντικῆς ἀπόψεως, καθ' ἣν ὄχι μόνον δὲν ἔπρεπε νὰ διακοπῇ ἡ ἐπαφή, ἀλλὰ τουναντίον νὰ συνεχισθῇ καὶ διὰ τῆς συγγραφῆς καὶ τῆς γνωμοδοτήσεως πρὸς τὴν Ἱερὰν Σύνοδον ἐπὶ τῶν τιθεμένων ἐνώπιον τοῦ ἐν Lund συνεδρίου θεμάτων, παρουσιάσθῃ διαφορὰ ἀντιλήψεων ἐπὶ τε τοῦ σπουδαίου ζητήματος τῆς ιδιότητος, ὅφ' ἣν ἔδει νὰ παραστῶσιν οἱ ἐκπρόσωποι τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἐν τῷ εἰρημένῳ δογματικῷ συνεδρίῳ καὶ ἐπὶ ἄλλων, ἐν περιορισμένῳ μέτρῳ δευτερευόντων, ζητημάτων, ἥτοι ἐπὶ τοῦ κατὰ πόσον ἔπρεπε ἢ οὐ νὰ μετášχουν τῶν συζητήσεων, τῆς συντάξεως τῶν πορισμάτων καὶ ἐν καταφατικῇ περιπτώσει ἐὰν θὰ ἔπρεπε νὰ κατατεθῇ κατὰ τὸ πέρας τοῦ Lund δήλωσις τῶν ὀρθοδόξων.

Εἰς τὸ πρῶτον καὶ καίριον ζήτημα ἐνὸς καθηγητοῦ δηλώσαντος, ὅτι ἀποκλείει τὴν συμμετοχὴν εἰς τὰ τοιαῦτα συνέδρια, ὡς ἀνωφελῆ, πέντε (5) μὲν καθηγηταὶ ἀπεφάνθησαν, ὅτι κατ' ἀρχὴν δύναται νὰ μετášχη ἡ Ἐκκλησία εἰς τὸ ἐν Lund συνέδριον διὰ συμβουλευτικῶν μελῶν ἢ ἐπισκεπτῶν (visitors), ἐπὶ τῷ σκοπῷ ν' ἀναπτύξωσι τὰς ὀρθοδόξους ἐπόψεις καὶ δὴ διὰ τῆς καταθέσεως σχετικῶν εἰσηγήσεων, ἀλλ' ὑπὸ τὸν ὅρον, ὅτι δὲν θὰ μετášχουν εἰς τὴν συναγωγὴν τῶν συμπερασμάτων τῶν συζητήσεων (Kompromiessformeln) καὶ τῶν κατ' αὐτὴν ψηφοφοριῶν, τέσσαρες (4) δὲ καθηγηταὶ ἀπεφάνθησαν, ὅτι δὲν ὑφίσταται ζήτημα μὴ συμμετοχῆς, ἐφ' ὅσον ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος μετέχει ἐπὶ 4 συναπτὰ ἔτη τοῦ Ὁργανισμοῦ τῆς «Κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν» καὶ δὴ τοῦ Κεντρικοῦ αὐτοῦ Συμβουλίου. Κατ' ἀκολουθίαν εἶναι νῦν ὑποχρεωμένη νὰ μετášχη καὶ δὴ μὲ πλήρη δικαιώματα, λαμβάνουσα μέρος καὶ ἐν τῇ συναγωγῇ τῶν συμπερασμάτων καὶ τῶν κατ' αὐτὴν ψηφοφοριῶν. Εἰς ἣν δὲ περὶ τῶν πορίσματος τοῦ Συνεδρίου δὲν θὰ ἱκανοποιούν τὰς ὀρθοδόξους δογματικὰς ἀπόψεις τότε νὰ καταθέσουν δήλωσιν. Ταῦτοχρόνως ἀπεφασίσθη νὰ σταλῇ πρὸς τὴν Ἱ. Σύνοδον προσχέδιον τῶν ὀρθοδόξων ἀπόψεων περὶ τῶν τριῶν θεμάτων τοῦ συνεδρίου, ἵνα ἔχωσι τοῦτο ὑπ' ὅψει των οἱ ἀντιπρόσωποι.

Ἐπειδὴ ἡ τοιαύτη συνοπτικὴ ἔκθεσις τοῦ ἀποτελέσματος τῆς συζητήσεως τῆς 16ης Ἰουνίου δὲν ἀποδίδει τὴν γνώμην μου ἐπακριβῶς διὰ τοῦτο πρέπει νὰ παραθέσω ταύτην πλήρως. Ἰδοὺ αὕτη :

α) Πιστεύω, ὅτι τὰ οἰκουμενικὰ συνέδρια προήγαγον τὴν περὶ τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας γνῶσιν τῶν ἑτεροδόξων, οἵτινες εἶχον τὴν εὐκαιρίαν νὰ σχηματίσωσι ἀληθεστέραν εἰκόνα τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας. Εἰς

τοῦτο συνέβαλον διαφερόντως οἱ ῥῶσοι θεολόγοι emigrant τῶν Παρισίων¹.

β) Φρονῶ ὅτι ὀρθῶς ἐπράξαμεν μεταβάντες εἰς τὸ Amsterdam, διότι τοιουτοτρόπως ἐξήσαμεν τὰ προβλήματα τῆς Οἰκουμενικῆς Κινήσεως. Τότε ἡμεθα ἀνέτοιμοι μόνον ὡς πρὸς τὸ θέμα τοῦ Καταστατικοῦ τῆς «Κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν», οὐχὶ δὲ ὡς πρὸς τὰ λοιπὰ θέματα.

γ) Τὸ συνέδριον τῆς Lund εἶναι συνέδριον Σπουδῶν καὶ κατ' ἀκολουθίαν δὲν δυνάμεθα παρὰ νὰ παραστῶμεν, ὑπὸ τὴν ἰδιότητα, ὑπὸ τὴν ὁποίαν παρέστημεν εἰς τὰ δογματικὰ συνέδρια τῆς Λωζάννης (1927) καὶ Ἐδιμβούργου (1937), πολλῶ μᾶλλον, ὅτι διὰ τοῦ συνεδρίου τοῦ Amsterdam συνεδέθημεν πρὸς τοὺς ἑτεροδόξους διὰ τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ ἄχρις ὥρας δὲν ἔλαβον αἱ Ἐκκλησίαι μας θέσιν διάφορον, τῆς μέχρι τοῦ 1948, πρὸς τοὺς ἑτεροδόξους. (Ἐννοῶ ἔναντι τοῦ 1ου ἄρθρου τοῦ Καταστατικοῦ). Ὁ μετέχων εἰς τὸ μεῖζον δὲν δύναται νὰ μὴ μετέχῃ εἰς τὸ ἔλασσον. (μεῖζων εἶναι: ἡ σύνδεσις διὰ τοῦ καταστατικοῦ καὶ ἡ συμμετοχὴ εἰς τὴν Γεν. Συνέλευσιν καὶ τὸ Διοικ. Συμβούλιον ἐν τῷ ὁποίῳ συνδεόμεθα ὁργανικῶς de jure profano ἐπὶ ἐκκλησιολογικῆς βάσεως μετ' ἑτεροδό-

1. Ἀναμφιβόλως εἶναι ὑπερβολὴ τὸ λεγόμενον, ὅτι εἶναι ἄχρηστος ἡ ἐπαφὴ καὶ ἄνευ σημασίας τὰ συνέδρια (Ἀνδροῦτσος), διότι ἀρκεῖ τις ν' ἀναγνώσῃ τὴν ἐγγραφὴν περὶ τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας πρὸ 40 ἢ 50 ἐτῶν, καὶ μάλιστα ὑπὸ διασήμων θεολόγων, οἷος ὁ Harnack, καὶ νὰ ἀναγνώσῃ τὴν γράφεται σήμερον διὰ νὰ πεισθῇ περὶ τοῦ ἀντιθέτου. Φίλος θεολόγος συμμεριζόμενος τὴν ἀποψιν Ἀνδρούτσου φρονεῖ, ὅτι ὑπάρχουν ἄλλαι πηγαὶ διαφωτισμοῦ καὶ ὅτι ἐν τοῖς συνεδρίοις γίνεται ἐπανάληψις μυριολέκτων θέσεων καὶ ὅτι δὲν ἐπῆλθε προσέγγισις κατ' οὐσίαν. Φρονῶ, ὅτι ἐν μέρει μόνον ἔχει δίκαιον, διότι ἡ ζωντανὴ ἐπαφὴ καὶ ἡ παρακολούθησις τῆς ὀρθοδόξου λατρείας, ἐκτὸς τῆς διὰ τῶν συγγραμμάτων ἐπικοινωνίας, συνέβαλον εἰς τὴν δημιουργίαν τῆς ἀνατολικοεκκλησιαστικῆς κινήσεως παρὰ τοῖς προτεστάνταις, ἡ δὲ ἐπαφὴ πρὸς τοὺς Ῥώσους τῆς Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως ὑπῆρξε βεβαίως ὁ ἕτερος σπουδαῖος παράγων, ὡς συμβαλὼν εἰς τὴν κίνησιν ταύτην, περὶ ἧς ὑπάρχει ἀνέκδοτος γερμανιστὶ πραγματεία τοῦ ὑφηγητοῦ τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης κ. Γ. Καλογήρου. Ἐπειτα ἀλλαχοῦ θὰ σημειωθῇ ποία προσέγγισις ἐπῆλθε εἰς τὸ θέμα τῆς ἀνθρωπολογίας εἰς τὸ Ἐδιμβούργον. Πρόβλημα μένει πῶς δύναται νὰ ἐξασφαλισθῇ ἡ προσέγγισις καὶ πῶς δύναται ἡ συμφωνία ἐπὶ ἐνὸς σημείου νὰ δεσμεύσῃ παρὰ τοῖς προτεστάνταις τὴν παροῦσαν καὶ τὴν ἐπομένην γενεάν. Ὅτι ἡ ἡμετέρα Ἐκκλησία δέον νὰ παρίσταται εἰς τὰ ἐν λόγῳ συνέδρια ὡς ὑπέρτιμος καὶ οὐχὶ ἰσοτίμος εἶναι κατ' ἀρχὴν ὀρθόν, ἀλλὰ φρονῶ, ὅτι 1ον) αἱ ἀνάγκαι συνεργασίας τῶν χριστιανῶν ἐν τῷ χειμαζομένῳ κόσμῳ, τὰς ὁποίας ἐσημείωσε τὸ Οἶκ. Πατριαρχεῖον κατὰ τὸ 1920, ὑφίστανται μεγαλύτεραι νῦν παρὰ εἰς οἵανδήποτε προηγουμένην περίοδον καὶ 2ον) ὅτι ἡ εὐρύτης τοῦ πνεύματος τῆς ἑλληνοχριστιανικῆς παραδόσεως ἐπιβάλλει τὴν ἐπικράτησιν εὐρυτέρων ἀντιλήψεων. Ἡ ἀξιοπρεπὴς ὁμολογία καὶ μετὰ κύρους ἐμφάνισις τῆς Μιᾶς Ἀγίας Καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας πρέπει νὰ μελετηθῇ ἀπὸ πάσης πλευρᾶς καὶ αὕτη εἶναι δυνατὴ, ἐὰν τίθενται οἱ προσήκοντες ὁροὶ πρὸς τὴν συμμετοχῆς. Ἡ Ἐκκλησία οὕτως ἐμφανιζομένη δὲν ἔχει ἀνάγκην νὰ φοβηθῇ ἐκ τῆς παρουσίας αἰρετικῶν, ὡς καὶ ἐν τῇ ἀρχαιότητι.

ξων⁽¹⁾, ἔλασσον δὲ εἶναι ἢ ἀπλῇ ἐπαφῇ εἰς συνέδρια ἢ ἐπιτροπὰς μελετῶν ἢ σπουδῶν)⁽²⁾.

δ) Θεωρῶ, ὅτι εἶναι ἐγγύησις δι' ἡμᾶς ἡ ὑπαρξις τοῦ πλαισίου τῶν ἀπόψεων τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ἢ Θεολογίας περὶ τῶν ὑπὸ συζήτησιν ἐνώπιον τοῦ Συνεδρίου τοῦ Lund ζητημάτων, ἐφ' ὅσον ἐδέχθημεν κατ' ἀρχὴν τοῦτο εἰς προηγουμένην συνεδρίαν. Ἐπειτα ἡ εἰς περίπτωσιν ἀνάγκης κατάθεσις δηλώσεως ἐπὶ τῶν πορισμάτων τοῦ συνεδρίου, ὑπὸ τῆς Ὁρθοδόξου ἀντιπροσωπείας, ἐξασφαλίζει τὴν πλήρη, ἀξιοπρεπῆ καὶ ἔγκυρον παρῶσταςιν τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας.

ε) Θεωρῶ ὅμως, ὅτι εἶναι ἀνοικτὸν τὸ θέμα τῆς συνεχίσεως ἢ μὴ τῆς συνδέσεώς μας πρὸς τὴν «Κοινωνίαν τῶν Ἐκκλησιῶν», διὰ τῆς συμμετοχῆς εἰς τὰ δύο σώματα αὐτῆς, ἥτοι τὴν Γεν. Συνέλευσιν καὶ τὸ Διοικ. Συμβούλιον. Ἐκεῖ ἄλλως τε καὶ περιορίζεται τὸ πρόβλημα ἀρχῆς (princip) τῶν σχέσεων τῆς Καθολικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας πρὸς τοὺς ἑτεροδόξους. Εἶχον προτείνει προκαταρκτικῶς τὴν ἐξ ἀμφοτέρων τῶν σωμάτων ἀνάκλησιν τῶν ἐπισκόπων, ὡς ἐχόντων μεῖζονα ἡμῶν τῶν λαϊκῶν εὐθύνην ἔναντι τῆς Ἐκκλησίας, καὶ εἰς τὴν γνώμην ταύτην ἐμμένω σταθερῶς. Τὸ πρόβλημα ἀρχῆς δέον νὰ τὸ λύσωμεν πρὸ τῆς Β' Γεν. Συνελεύσεως τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν, ἢ ὁποία θὰ συγκροτηθῇ κατὰ τὸ 1954.

Εἶναι προφανές, ὅτι διὰ τῆς ἀνωτέρω γνώμης μου τοποθετοῦμαι εἰς τὸ μέσον μεταξὺ τῶν ἀντιτιθεμένων ἀπόψεων, διότι ἐνῶ διὰ λόγους συνεπειᾶς τῆς Ἐκκλησίας μας — ἢ ὁποία πρέπει νὰ εἶναι ἀκόλουθος πρὸς ἑαυτήν, ὡς ἐνεφανίσθη ἐν Λωζάνῃ, Ἐδιμβούργῳ, Amsterdam καὶ 4 ἔτη μετ' αὐτὸ — εἶμαι ὑπὲρ τῆς συμμετοχῆς, διὰ τακτικῶν μελῶν, εἰς τὸ ἐν Lund συνέδριον, ὑπὸ τὰς προϋποθέσεις ποὺ εἶδομεν, ταυτοχρόνως διεκίηρξα ἀπεριφράστως, ὅτι εἶναι ἀνοικτὸν ἐνώπιον τῶν Συνόδων τῶν Ἐκκλησιῶν μας τὸ ζήτημα ἀρχῆς, ἔνεκα τοῦ ὁποίου καὶ προέτεινα πρῶτος καὶ ἐμμένω σταθερῶς εἰς τὴν γνώμην περὶ τῆς ἀνάγκης λήψεως ἐκ μέρους τῶν Ἐκκλησιῶν τοῦ διοικητικοῦ μέτρου τῆς ἀνακλήσεως τῶν ἐπισκόπων.

Εἶναι ὡσαύτως νομίζω προφανές, ὅτι ἡ ἡμετέρα γνώμη εἶναι ἡ ὀρθότερα,

* Ἀπὸ τῆς σελ. 22—51 πρόκειται περὶ τοῦ τόμου ΚΔ' τεύχη Α' καὶ Β' τῆς «Θεολογίας» (1953).

1. Τινὲς ἐκ τῶν Ἑλλήνων θεολόγων χαρακτηρίζουν τοὺς προτεστάντας, ὡς αἱρετικούς. Τοῦτο ἐν τῇ οὐσίᾳ εἶναι ἀληθές, ἀλλὰ πρέπει εἶναι νὰ σημειωθῇ, ὅτι ἐφόσον δὲν ὑπάρχουν συνοδικαὶ ἀποφάνσεις τῶν Ἐκκλησιῶν μας ἢ δὲ προσπάθεια πρὸς σχηματισμὸν ἐνιαίου ἡθικοῦ μετώπου τῶν Ἐκκλησιῶν τοῦ κόσμου, ὡς καὶ ἡ δογματικὴ προσέγγισις δὲν πρέπει νὰ χαλαρωθῶν, καλὸν εἶναι, πρὸς καιρὸν, νὰ μὴ χρησιμοποιοῦται ὁ ἀνωτέρω χαρακτηρισμός.

2. Ἡ γνώμη τοῦ καθηγητοῦ Ἀλιβιζάτου, ὅτι δὲν πρόκειται περὶ συνεδρίου διαπραγματεύσεων πρὸς ἔννοσιν τῶν Ἐκκλησιῶν, ἀποδίδει ἀκριβῶς τὰ πράγματα.

διότι ἡ ἀποδοχὴ τῆς ἄλλης, περὶ ἀποστολῆς συμβούλων ἢ ἐπισκεπτῶν (visitors), δὲν ἀντίκειται ἀπλῶς πρὸς τὸ γεγονός τῆς ἐξακολουθήσεως — ἐπὶ 4 ἔτη — τῆς παρουσίας, ἄνευ ἐπιφυλάξεων, εἰς τὸ Κεντρικὸν Συμβούλιον τῶν Ἐκκλησιῶν, τῶν ἐπισήμων ἀντιπροσώπων τῶν Ἐκκλησιῶν Κ/πόλεως καὶ Ἑλλάδος, ὡς τακτικῶν - μονίμων μελῶν, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸ γεγονός, ὅτι οὐδεμίαν ἐξέφερον εἰσέτι αἱ Σύνοδοι τῶν Ἐκκλησιῶν μας γνώμην περὶ τοῦ Καταστατικοῦ τοῦ Amsterdam. Εἶναι ἄρα διαδικαστικῶς ἐσφαλμ' ἡ ἢ γνώμη περὶ συμβουλευτικῶν μελῶν ἢ ἐπισκεπτῶν. Διὰ νὰ γίνῃ σαφές τὸ πρᾶγμα σημειοῦμεν τὸ ἐξῆς: Κατὰ τὴν ἀρχικὴν ἀπόφασιν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἀντιπρόσωποι αὐτῆς θὰ ἦσαν οἱ μητροπολίται Φθιώτιδος καὶ Θεσσαλονίκης καὶ ὁ καθηγητὴς Ἀλιβιζᾶτος, οἵτινες εἶναι τακτικά μέλη τοῦ Συμβουλίου τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν. Ὅθεν ἐὰν μετέβαινον, ὡς παρατηρηταὶ ἢ ἐπισκέπται, θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἐρωτηθῶσι: πῶς εἶναι δυνατόν νὰ ἔχουν διπλὴν ιδιότητα, ἥτοι τοῦ τακτικοῦ Συμβούλου καὶ τοῦ ἐπισκέπτου!! Εἶναι δυνατόν νὰ εἶναι τις μέλος καὶ μὴ μέλος (!) ἐνὸς ὀργανισμοῦ; Εἰς τὰ ὄμματα τῶν ξένων θὰ ἐξετιθέμεθα τοιοῦτοτρόπως, ὡς ἀνακόλουθοι καὶ παραδόξως σκεπτόμενοι. Μετέχοντες εἰς τὸ μεῖζον, διὰ τῶν ἀνωτέρω προσώπων, θέλομεν νὰ μὴ μετέχομεν εἰς τὸ ἔλασσον!! Ἡ ἀκολουθία σκέψεως καὶ πράξεων ἀποτελεῖ προϋπόθεσιν τῆς σοβαρᾶς ἐμφανίσεως τῆς ἡμετέρας Καθολικῆς Ὁρθόδοξου Ἐκκλησίας. Ἐὰν τοῦλάχιστον εἴχομεν ἀνακαλέσει ἐγκαίρως τοὺς ἀρχιερεῖς ἀπὸ τὸ Κεντρικὸν Συμβούλιον, προληπτικῶς καὶ διὰ νὰ δείξωμεν τὴν ἀντίθεσίν μας πρὸς τὸ 1ον ἄρθρον τοῦ Καταστατικοῦ τοῦ Amsterdam, θὰ εἴχομεν ἴσως τὸ δικαίωμα νὰ δείξωμεν ἐπιφυλάξεις καὶ εἰς τὸν τρόπον συμμετοχῆς εἰς τὸ δογματικὸν συνέδριον τῆς Lund, ἂν καὶ δὲν θὰ ἦτο ἀδύνατον νὰ ἐγερθῇ τις ἐν αὐτῷ καὶ νὰ ἐρωτησῇ τοὺς ἀντιπροσώπους μας περαιτέρω: διατί μετέσχον αἱ Ἐκκλησίαι μας, ὡς τακτικά μέλη τῶν συνεδρίων Λωζάννης καὶ Ἐδιμβούργου καὶ τώρα ὡς ἐπισκέπται; Εἶναι ἀναμφισβήτητον, ὅτι δὲν θὰ ἠδύναντο ν' ἀπαντήσουν εἰς τὰ ἐρωτήματα.

Παρὰ ταῦτα δὲν δύναμαι ν' ἀρνηθῶ, ὅτι οἱ ἀντιθέτως σκεπτόμενοι καὶ μὴ ἐπιθυμοῦντες τὴν συμμετοχὴν εἰς αὐτά, ἀλλὰ τὴν ἀπλὴν παρακολούθησιν, διὰ παρατηρητῶν ἢ ἐπισκεπτῶν συνιστῶντες, ὥρμωντο, τοῦτο μὲν ἀπὸ τὴν ἀναμφισβήτητον σοβαρότητα τῶν δογματικῶν συνεδρίων, ἐν οἷς ἐκδηλοῦται ἡ τάσις συμβιβασμοῦ τῶν ἀντιθέτων ἀπόψεων δι' ἐκφράσεων στερουμένων δογματικῆς ἀκριβείας, ἣν θηρεῖται ἡμεῖς (kompromisse), τοῦτο δὲ ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι ταῦτα, ὄντα πολυπληθῆ καὶ καλῶς παρεσκευασμένα, παρουσιάζουσι κυρίως προτεσταντικὴν ὄψιν καὶ ὑφὴν (πρβλ. τὸ ἀνωτέρω ὑπόμνημα τοῦ μητροπολίτου Σάμου δημοσιευθὲν ἐν τῇ «Ἐνορίᾳ» 1952 σελ. 117 ἐξ, 133 ἐξ, 149 ἐξ, 154 ἐξ).

Τὸ γεγονός δὲ ὅτι ἡ ἀπάντησις τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς, ἀποσταλεῖσα ἐσπευσμένως, ἵνα προλάβῃ τὴν διακόπτουσαν, λόγῳ τοῦ θέρους, τὰς ἐργασίας

αὐτῆς Δ Σύνοδον⁽¹⁾, δὲν ἤχθη πρὸ αὐτῆς κατὰ τὴν τελευταίαν αὐτῆς συνεδρίαν, ὁδηγεῖ, πιθανῶς, τοὺς οὕτω σκεπτομένους εἰς τὴν ἄποψιν, ὅτι τὴν ὀξεῖαν ἀντίθεσιν αὐτῶν πρὸς τὰ γενόμενα δὲν δύνανται ν' ἀναμένουν διὰ νὰ ἐκδηλώσουν ἐκεῖ ὅπου ἡμεῖς θεωροῦμεν, ὅτι πρέπει νὰ ἐκδηλωθῇ (ἥτοι εἰς τὸ καίριον ζήτημα τῆς συνδέσεως ἐν τῷ Συμβουλίῳ τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν τῆς Μιᾶς Ἀγίας Καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας μετ' ἑτεροδόξων), ἀλλ' ὅπου εἶναι δυνατόν. Τὴν ἄποψιν ταύτην τῆς σκοπιμότητος στηρίζει τὸ γεγονός, ὅτι ἐπὶ ἔτη 4 αἱ Ἐκκλησίαι μας δὲν εὗρον τρόπον πλήρους συνεννοήσεως καὶ ἀντιμετωπίσεως τοῦ σημαντικοῦ προβλήματος, ὥστε τοῦλάχιστον αἱ Ἑλληνικαὶ νὰ παρουσιάσουν ἐνιαῖον μέτωπον⁽²⁾.

Ἄλλ' ἀκριβῶς τὸ γεγονός τοῦτο εἶναι, καθ' ἡμᾶς, ἀποφασιστικὸν καὶ στηρίζει τὴν ἡμετέραν ἄποψιν, ὅπως μὴ ἐμφανισθῶμεν ἀνακόλουθοι ἐνώπιον τῶν ἑτεροδόξων. Τοῦτο δὲν θὰ ἦτο σοβαρὸν καὶ θὰ ἐξέθετε ἀνεπαρορτώτως τὸ κῆρος τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας καὶ τῆς Θεολογίας.

Οὕτω τίθενται πρὸ ἡμῶν τὰ ζητήματα, διότι δὲν δυνάμεθα νὰ συνδεόμεθα ἐπὶ ἑλλιποῦς δογματικῆς βάσεως, νὰ συμμετέχωμεν τῶν συμβουλίων καὶ νὰ μὴ συμμετέχωμεν εἰς τὰ συνέδρια.

Ἐνεκα τῶν λόγων τούτων εὗρίσκω, ὅτι ὀρθῶς ὁ καθηγητὴς Ἀλιβιζάτος ὑπεβोधήθησε τὴν ματαιώσιν τῆς μεταβάσεώς του εἰς τὸ ἐν Lund Συνέδριον. Οὕτω δὲν ἐστάλη κανεὶς ν' ἀντιπροσωπεύσῃ τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸ ἐν λόγῳ Συνέδριον. Πάντως οἱ ξένοι ἡσθάνθησαν τὴν ἀπουσίαν ταύτην, δεδομένου ὅτι ἡ ἡμετέρα Ἐκκλησία οὐδέποτε ἀπουσίασεν, εἶναι δὲ καὶ ἡ μεγαλυτέρα τῶν Ἑλληνικῶν Ἐκκλησιῶν. Τὸ Οἶκ. Πατριαρχεῖον, παρὰ τὴν Ἐγκύκλιόν του, ἀπέστειλεν ἀντιπροσώπους 2 νέους, ἕνα παλαιὸν καθηγητὴν τῆς κατὰ Χάλκην Θεολογικῆς Σχολῆς καὶ 2 διακεκριμένους ρώσους θεολόγους, τὸν αἰδ. Φλορόφσκι καὶ τὸν κ. Zander, τοῦ ἐν Παρισίοις Ἰνστιτούτου, μὲ ἐπὶ κεφαλῇ τὸν Θυατείρων κ. Ἀθηναγόραν. Οὗτος ἀντεπροσώπευε καὶ τὸ Πατριαρχεῖον Ἀντιοχείας (τὸ πρῶτον μετέχον εἰς συνέδριον τῆς «Κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν») καὶ τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Κύπρου. Ἡ δὴλωσις τοῦ Σεβ. Θυατείρων, ἐνδιαφέρουσα καθ' ἑαυτήν, εἶναι ἀνακρι-

1. Ἐνεκα τοῦ ἐσπευσμένου τῆς ἀπαντήσεως δὲν μετέσχομεν τῆς συντάξεως τοῦ τελικοῦ κειμένου, ὡς ὥρισεν ἡ Σχολή. Ἀναμφιβόλως κάτι θὰ ἦτο δυνατόν νὰ προστεθῇ ἀκόμη εἰς τὸ α' σημεῖον.

2. Ἐχουν λοιπὸν κατὰ βάθος δίκαιον εἰς τὴν οὐσίαν, ἀλλ' ὁ τρόπος καθ' ὃν θέλουν νὰ ἐκδηλώσουν τὰς ἐπιφυλάξεις των δὲν εἶναι ὁ πρέπων, ὁ προσαρμοζόμενος δηλὸν ὅτι πρὸς τὰς δημιουργηθείσας διὰ τοῦ καταστατικοῦ τοῦ Amsterdam συνθήκας. Ἄλλ' ἴσως τινὲς εἶπουν: δὲν δυνάμεθα νὰ δημιουργήσωμεν ἴδιον τρόπον ἐπικοινωνίας; Ἀπάντησις: ναί, ἀλλ' ὑπὸ τὸν ὄρον, ὅτι θὰ δηλώσωμεν, ὅτι δὲν μετέχομεν τοῦ Ὁργανισμοῦ, ὅτε καὶ θὰ ἔχωμεν τὴν ἐλευθερίαν νὰ καθορίσωμεν τὴν θέσιν μας. Τότε θὰ εἶναι καὶ οἱ διοικοῦντες τὸν Ὁργανισμόν ἐλεύθεροι νὰ τὰς δεχθοῦν ἢ νὰ μὴ τὰς δεχθοῦν. Αὕτη εἶναι ἡ ἀκριβὴς θέσις τῶν πραγμάτων.

βής, ὡς πρὸς τοὺς λόγους τοὺς συντελέσαντας εἰς τὴν μὴ συμμετοχὴν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος (διὰ τὸ Πατριαρχεῖον Ἱεροσολύμων δὲν γνωρίζομεν διατὶ δὲν μετέσχε).

Σημαντικὴ εἶναι ἡ δῆλωσίς του, ὅτι ἐδόθη ἐντολὴ νὰ μὴ μετάσχουν τῶν δογματικῶν συζητήσεων (1), ἀλλ' αἱ ὁδηγαί αὗται, προσέθεσε, δὲν ἔχουν ποσῶς χαρακτηρὰ ἐχθρικόν, οὐδὲ εἶναι δεῖγμα διαθέσεως ἀδιαφορίας ἐκ μέρους τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας πρὸς τὸ ἔργον τοῦ Συνεδρίου τούτου. Τοῦναντίον. «Αὕτη διάκειται εἴπερ ποτὲ εἰλικρινῶς φιλικὴ (sic). Τὸ γεγονός τοῦτο φαίνεται ἐπίσης ἀπὸ τὴν ἐπιστολὴν τῆς Α. Μακαριότητος τοῦ Ἀρχιεπισκόπου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος πρὸς τὸν Γραμματέα τοῦ Συνεδρίου αἰδ. Oliver Tomkins. Ἴδου αὕτη :

«Ἐπιθυμῶ νὰ σὰς βεβαιώσω ὅτι ἡ ἀπουσία Ἀντιπροσωπείας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τὸ ἐν Lund Συνέδριον κατ' οὐδένα τρόπον ἔχει τὴν ἔννοιαν ἀλλαγῆς εἰς τὴν τακτικὴν τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν ἢ τῆς συμμετοχῆς αὐτῆς, ὡς μέλους τοῦ Παγκοσμίου Συνεδρίου τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ τῶν διαφόρων Ἐπιτροπῶν, εἰς τὰς ὁποίας ἔχουν διορισθῇ μέλη ἐξ Ἑλλάδος· οὐδὲ ἔχει τὴν ἔννοιαν, ὅτι ἡ συνεργασία ἡμῶν ἔχει ἐλαττωθῇ. Ἐσχομεν μακρὰν καὶ ἀποτελεσματικὴν ἐπαφὴν μὲ τὰς συνεργάτιδας Ἐκκλησίας εἰς τὸ Παγκόσμιον Συνέδριον τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ διὰ τῶν σχέσεων αὐτῶν ἐγνωρίσαμεν περισσότερον καὶ καλλίτερον τὰς συνεργάτιδας Ἐκκλησίας, ἡ δὲ Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία ἔγινε περισσότερον γνωστὴ καὶ ἀπολαύει ἐκτιμήσεως μεταξὺ τῶν πολλῶν Ἐκκλησιῶν μελῶν αὐτοῦ».

Μετὰ ταῦτα ὁ Σεβ. Θυατείρων συνεχίζει :

«Ὁ λόγος διὰ τὰς ἀνωτέρω ὁδηγίας εἶναι φυσικὸν προῖον τῆς δογματικῆς καὶ ποιμαντικῆς τακτικῆς τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, καθ' ὅλην τὴν ἐπὶ δεκαεennέα αἰῶνας ζωὴν αὐτῆς, ἡ ὁποία εἶναι ἡ ἐξῆς : Ἐν τῇ Ἑλληνικῇ Ὁρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ αἱ ἀτομικαὶ θεολογικαὶ γνῶμαι δὲν ἔχουν ἀφ' ἑαυτῶν καμμίαν ἀπολύτως ἀξίαν. Μόνον ἡ ὅλη Ἐκκλησία, κληρὸς καὶ λαός, καὶ πρὸ παντὸς ἡ Ἱεραρχία αὐτῆς, τῶν ἐπισκόπων ἐκφραζομένων οὐχὶ ἀτομικῶς ἀλλ' ἐν ἱεραῖς Συνόδοις, ὑπὸ τὴν ἐπιστάσιαν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἐκφράζει καὶ διατυποῖ τὴν διδασκαλίαν τῆς πίστεως αὐτῆς.

Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἡ Ἱεραρχία τῆς ὅλης Ἑλληνικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ἐπιφυλάσσει δι' ἑαυτὴν καὶ μόνην τὸ δικαίωμα νὰ ὁρίξῃ τί εἶναι σφαλερὸν εἰς θρησκευτικὰ ζητήματα καὶ τί εἶναι σύμφωνον ἢ ἀσύμφωνον πρὸς τὴν πίστιν αὐτῆς. Διὰ τοῦτο αὕτη ἐπιτρέπει εἰς τοὺς θεολόγους αὐτῆς ἢ τοὺς Καθηγητὰς τῆς θεολογίας τῶν Ὁρθοδόξων Θεολογικῶν Σχολῶν, καὶ πρὸ παντὸς εἰς τοὺς ἀντιπροσώπους αὐτῆς ἐν Συνεδρίοις, νὰ κάμνουν

1. Τὸ σχόλιον τῶν «Churches Times» τοῦ Λονδίνου εἶναι λίαν ἀξιοπρόσεκτον Ἰδε τοῦτο εἰς «Ἐκκλησίαν» 1952 σελ. 297. Εἰς σ. 295 ἡ δῆλωσις τοῦ Θυατείρων.

μόνον θετικὰς καὶ ὁριστικὰς ἀνακοινώσεις ἀξιωματικῶς περὶ τῆς πίστεώς μας, χωρὶς νὰ ἐμπλέκωνται εἰς ἀγόνους συζητήσεις, ἢ νὰ ψηφίζουν δι' ἀποφάσεις ἐπὶ ζητημάτων πίστεως, λατρείας καὶ διοικήσεως, τὰ ὅποια ἄλλωστε δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ καθορισθοῦν κατὰ τοιοῦτον τρόπον.

Τοῦτο δὲν εἶναι τι νέον· οὕτω συνέβαινε πάντοτε, διότι ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία γνωρίζει καὶ διακηρύττει, ὅτι τὸ περιεχόμενον τῆς πίστεώς της δὲν εἶναι ἀνθρώπινος διδασκαλία καὶ ἀνθρώπινα ἐντάλματα, ἀλλὰ θεία τοιαῦτα καὶ οὐδεὶς ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ συγχέῃ αὐτὰ με ἀτομικὰς γνώμας περὶ αὐτῶν. Αὕτη εἶναι ἡ ὅλη καὶ μόνη Ἐκκλησία, τὸ Σῶμα τοῦ Χριστοῦ, ὁ ἐντολοδόχος τῶν Ἀποστόλων. Οὕτω αὕτη μόνη δύναται νὰ καθορίξῃ τὴν πίστιν. Καὶ εἴμεθα βέβαιοι, ὅτι τοῦτο εἶναι ἀπόδειξις τῆς μοναδικότητός της.

Οὕτω, ἀντιπρόσωποι τῆς Ἑλληνικῆς Ὁρθόδοξου Ἐκκλησίας εἰς τὸ Συνέδριον θὰ εἶναι παρόντες εἰς ὅλα τὰ τμήματα αὐτοῦ. Θὰ παρακολουθοῦν με ἀδιάπτωτον ἐνδιαφέρον τὰς συζητήσεις καὶ θὰ εἶναι ἔτοιμοι νὰ δώσουν πληροφορίας ἐπὶ ζητημάτων σχετικῶν με τὴν διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν, ἀλλ' ὅχι νὰ ἐκφράζουν τὰς γνώμας των ἢ καὶ ἀκόμη τὴν γνώμην τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν, ὡς πρὸς τὴν διδασκαλίαν τῶν ποικίλων χριστιανικῶν ὁμάδων ἐν τῷ Συνεδρίῳ τούτῳ. Ἦλθομεν ἐδῶ ὅχι διὰ νὰ ἐπικρίνωμεν ἄλλας Ἐκκλησίας, ἀλλὰ διὰ νὰ τὰς βοηθήσωμεν νὰ ἴδουν τὴν ἀλήθειαν, νὰ διαφωτίσωμεν τὴν σκέψιν των με ἀδελφικὸν τρόπον, πληροφοροῦντες αὐτὰς περὶ τῆς διδασκαλίας τῆς Μιᾶς, Ἀγίας, Καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας, ἣτις εἶναι ἡ Ἑλληνικὴ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία, ἀναλλοίωτος ἀπὸ τῆς ἀποστολικῆς ἐποχῆς.

Πρὶν ἢ κατέλθω τοῦ βήματος τούτου, λαμβάνω τὸ θάρρος νὰ συστήσω εἰς ὅλους σας νὰ ἔχετε τὴν καλωσύνην νὰ κρατῆτε τὴν ἰδίαν φιλικὴν στάσιν πρὸς ἡμᾶς καὶ ἐδῶ καὶ ὅπουδήποτε ἄλλοῦ. Νὰ σέβεσθε τὴν Ἐκκλησίαν μας, καὶ πρὸ παντὸς νὰ καταδικάζετε ἐν τῇ συνειδήσει σας τὴν τάσιν οἰασδήποτε προτεσταντικῆς ὁμάδος νὰ ἐξασκῇ προσηλυτισμὸν εἰς τοὺς κόλπους τῶν χωρῶν τῆς ἑλληνικῆς ὀρθοδόξου πίστεως μεταξὺ χριστιανῶν, καὶ νὰ ἀντιτίθεσθε εἰς τοῦτο προφορικῶς καὶ γραπτῶς, ὡς πρὸς ἀντιχριστιανικὴν πράξιν. Τοιοῦτος προσηλυτισμὸς, ἐὰν δὲν σταματήσῃ, δύναται νὰ προκαλέσῃ ἐχθρότητα ἐναντίον ὅλων τῶν προτεσταντικῶν· τοῦτο δὲ θὰ ἦτο καταστρεπτικὸν διὰ πᾶσαν οἰκουμενικὴν κίνησιν.

Ἄς εἴμεθα ὅλοι ἀληθεῖς ἀδελφοὶ ἐν Χριστῷ, ἄς συνεργαζώμεθα καὶ συμπροσευχώμεθα διὰ τὴν ἐνότητα καὶ ἄς δεικνύωμεν εἰς τοὺς ἀπίστους οἰουδήποτε εἶδους, ὅπουδήποτε καὶ ἂν εὐρίσκωνται, ὅτι ὁ Χριστιανισμὸς εἶναι ἡ θρησκεία τῆς ἀγάπης, ἡ θρησκεία πάσης εὐγενοῦς συμπεριφορᾶς ἀνθρώπων πρὸς ἀνθρώπους, ἡ οὐράνιος θρησκεία τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὥστε καὶ αὐτοὶ νὰ τὴν δεχθοῦν πρὸς σωτηρίαν των καὶ δόξαν Θεοῦ.

Μόνον διὰ τοιαύτης ἀδελφικῆς συμπεριφορᾶς δυνάμεθα νὰ ἐπιδιώκωμεν ἔνωσιν, ὅχι δὲ μόνον τῶν ὑπαρχουσῶν χριστιανικῶν ομάδων, ἀλλὰ τῆς ὅλης ἀνθρωπότητος εἰς μίαν ποιήνην ὑπὸ ἓνα ποιμένα, τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, πρὸς δόξαν Θεοῦ, τὴν πάντα νοῦν ὑπερέχουσιν».

*
* *

Ἡ ἐνδιαφέρουσα αὕτη δήλωσις ρίπτει φῶς εἰς τὸ πρόβλημα, τὸ ὁποῖον ἐξετάζομεν, καὶ καθιστᾷ πλέον ἢ ἐπιτακτικὴν τὴν ἀνάγκην τῆς συγκλήσεως εἰδικοῦ συνεδρίου σπουδῶν, διὰ τὸν καθορισμὸν τῆς θέσεώς μας ἐν τῇ «Κοινωνίᾳ τῶν Ἐκκλησιῶν», δεδομένου ὅτι τὸ θέμα τοῦτο ἐκκρεμεῖ ἐνώπιον τῆς Ἱεραρχίας⁽¹⁾. Πρέπει ὅμως νὰ ἐξαρθῇ, ὅτι ἐπὶ τέλους, διὰ πρώτην φοράν, διακηρύσσεται κατὰ τρόπον πανηγυρικόν, ὅτι ἡ ἡμετέρα Ἐκκλησία εἶναι ἡ Μία Ἀγία Καθολικὴ καὶ Ἀποστολικὴ Ἐκκλησία, ἥτοι ἡ Una Sancta. Τὸ τελευταῖον μέρος εἶναι ἐπίσης ἄξιον πράγματι ἐξάσεως.

Τοσαῦτα περὶ τοῦ καιρίου προβλήματος, τῆς κατ' ἀρχὴν συμμετοχῆς εἰς τὴν «Κοινωνίαν τῶν Ἐκκλησιῶν» καὶ εἰς τὸ Συνέδριον τῆς Lund⁽²⁾. Πρέπει εἶναι ὅμως νὰ προστεθῇ ἐνταῦθα, ὅτι τὰ δογματικὰ συνέδρια δὲν εἶναι ἐνωτικά συνέδρια διαπραγματεύσεων πρὸς ἔνωσιν τῶν Ἐκκλησιῶν, ἀλλὰ προπαρασκευαστικά θεολογικά τοιαῦτα.

Ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ δευτερεύοντα προβλήματα ὑπάρχουν διαφοραὶ ἀπόψεων, διότι πλείστοι φρονοῦν, ὅτι θὰ ἔδει ν' ἀποφευχθῇ ἡ συμμετοχὴ εἰς τὴν συζήτησιν καὶ μάλιστα ἡ συνεργασία εἰς τὴν σύνταξιν τῶν πορισμάτων, διότι οἱ προτεστάνται, οἱ προπαρασκευάζοντες καὶ κατευθύνοντες τὰ συνέδρια ταῦτα, εἶναι ἀριστοτέχναι εἰς τὴν εἰσαγωγὴν ἀορίστων ἐκφράσεων (kompromissformeln), ὥστε νὰ καλύπτονται αἱ ἐνίοτε ὀξεῖαι διαφοραὶ τῶν θεολογικῶν καὶ ἐκκλησιαστικῶν ἀπόψεων. Τὸ ζήτημα τοῦτο σχετίζεται πρὸς τὸ τῆς καταθέσεως ἢ μὴ δηλώσεως. Ἐπὶ τοῦ πρώτου ζητήματος θὰ ἦτο δυνατόν νὰ παρατηρήσῃ τις, ὅτι ἡ συμμετοχὴ ἢ οὐ εἰς τὰς συζητήσεις καὶ τὴν σύνταξιν τῶν πορισμάτων ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ιδιότητος ὑφ' ἣν θὰ παριστάμεθα ἐφεξῆς εἰς τὰ συνέδρια. Ἐὰν παριστάμεθα, ὡς τακτικά μέλη ἔχομεν τὴν ὑποχρέωσιν νὰ συμμετέχωμεν ἐνεργῶς τῶν συζητήσεων, διὰ καλῶς παρασκευασμένων θεολογικῶν καὶ δὴ πολυπληθῶν (Κ. Μπόνης)⁽³⁾ ἀντιπροσωπειῶν καὶ νὰ καταθέτωμεν δήλωσιν, μόνον ἐφ' ὅσον παρίσταται ἀνάγκη (Ἀλιβιζᾶτος), ἀξιοῦντες μάλιστα νὰ τεθῇ αὕτη κάτωθεν τοῦ πορίσματος, ὥστε

1. Τοῦτο ἐξῆρε καὶ ὁ Μακαριώτατος εἰς τὴν συνεδρίαν τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τὴν 22αν Σεπτεμβρίου 1952. «Ἐκκλησία» σελ. 298.

2. Περὶ τῶν πορισμάτων ἴδε «Ἐκκλησίαν» 1952 σελ. 302.

3. Τὴν ἀποψιν ταύτην δεχόμεθα, διότι οὕτω μόνον θὰ δυνηθῶμεν ν' ἀντισταθμίσωμεν τὸ πολυάριθμον τῶν Προτεσταντικῶν Ἐκκλησιῶν καὶ Ὁργανώσεων, αἵτινες φυσικὰ εἶναι πολλαὶ καὶ ἔχουν πολλοὺς ἐν τῷ συνόλῳ ἀντιπροσώπους.

νὰ διαδηλοῦται, κατὰ τὸν ἐπισημώτατον δυνατὸν τρόπον, ἡ ἀντίθεσις ἡμῶν πρὸς αὐτὰ (Γ. Κονιδάρης). Ἐὰν τοῦναντίον ἀπομακρυνθῶμεν ἀπὸ τὴν κοινωνίαν τῶν Ἐκκλησιῶν τότε θ' ἀκολουθήσωμεν τὴν πρότασιν τοῦ Πατριαρχείου περὶ ἀποστολῆς συγγραμμάτων καὶ μελετῶν¹ εἴτε θὰ παριστάμεθα καταθέτοντες αὐτὰς καὶ θὰ παρέχωμεν ἐξηγήσεις, ἐὰν ἐννοεῖται ζητηθῶσιν. Φυσικῶ τῷ λόγῳ τότε μόνον δὲν θὰ παριστάμεθα εἰς τὴν σύνταξιν τῶν πορισμάτων.

Ἐτερον ζήτημα, ὅπερ ἀποτελεῖ σημεῖον ἀντιλεγόμενον, ἦτο τὸ ἐξῆς: κατὰ πόσον ἐδίδετο εἰς τὰ ἐν λόγῳ συνέδρια εἰς τοὺς ἡμετέρους ἐπαρκῆς χρόνος διὰ τὴν ἄνετον ἀνάπτυξιν τῶν ὀρθοδόξων ἀπόψεων⁽²⁾.

Ὡς πρὸς τὸν χρόνον, ὃν διωθέτουν διὰ τὰς συζητήσεις πρέπον εἶναι νὰ λεχθῇ, ὅτι οἱ ἰθύνοντες δίδουν τὴν εὐκαιρίαν (κατὰ προσωπικὴν ἀντίληψιν) εἰς τοὺς ἀντιπροσώπους νὰ ἐκφέρουν τὰς ἀπόψεις των, ἀλλὰ ἐντὸς λογικῶν ὁρίων. Ὁ μέγας ἀριθμὸς τῶν ἀντιπροσώπων καὶ ὁ βραχὺς χρόνος, ὃν διαθέτουν τὰ μεγάλα συνέδρια, δὲν ἐπιτρέπουν τὴν ἐξονυχιστικὴν συζήτησιν. Τὸ πλῆθος τῶν προτεσταντῶν ἔχει ἔνεκα, ἀκριβῶς, τοῦ ἀριθμοῦ καὶ τῆς συμμετοχῆς εἰς τὸ προπαρασκευαστικὸν στάδιον, περισσότεράς ἡμῶν εὐκαιρίας διὰ τὴν ἐκθεσιν τῶν ἀπόψεών των.

Περαιτέρω προέβαλλε, ὡς διαχωριστικὸν σημεῖον τῶν δισταμένων ἀπόψεων, καὶ ἡ σπουδαιότης τῶν *δογματικῶν συνεδρίων* (τῆς Faith and order), «ἐφ' ὅσον ὁ κύριος σκοπὸς αὐτῶν εἶναι ἐνωτικὸς⁽¹⁾, μετέχουσι δὲ οὐχὶ μόνον αἱ μεγάλαι Ἐκκλησίαι, αἵτινες βαθυτάτα δίστανται πρὸς ἀλλήλας, ἀλλὰ καὶ προτεσταντικαὶ παραφυάδες, ἡ μεθ' ὧν ἡ συνεννόησις εἶναι ἀνέφικτος, διότι δὲν πιστεύουν οὔτε εἰς μυστήρια οὔτε εἰς τὴν Ἐκκλησίαν. Ὁ Προτεσταντισμὸς εἶναι τόσον βαθέως διηρημένος, ὥστε νὰ φαίνεται ὡς ἀδύνατος καὶ αὐτὴ ἡ μεταξὺ αὐτῶν (τῶν προτεσταντικῶν αἱρέσεων) συνεννόησις. Ἀναμφιβόλως εἶναι ὀρθόν, ὅτι τὰ ἐν λόγῳ συνέδρια φέρουν χαρακτῆρα παμπροτεσταντικόν, διότι ἡ μεγίστη πλειοψηφία των εἶναι προτεσταντικὴ, ὁ κύριος δὲ λόγος, ὁ καθιστὼν τοὺς ἡμετέρους διστακτικούς, εἶναι ἀκριβῶς, ὁ ἐκτεθεὶς προηγουμένως. Ἐπειδὴ τὸ ζήτημα εἶναι σπουδαῖον πρέπει νὰ εἴπωμεν καὶ τὰ ἐξῆς:

Ἐν πρώτοις τὰ συνέδρια ταῦτα εἶναι Θεολογικὰ καὶ κατ' ἀκολουθίαν δὲν εὐρισκόμεθα πρὸ ἐπισήμων διαπραγματεύσεων πρὸς ἑνωσιν τῶν Ἐκκλησιῶν. Ἀλλὰ τὸ πρόβλημα τῆς συμμετοχῆς εἰς αὐτὰ ἔχει δύο ὅψεις, τὴν θεωρητικὴν καὶ τὴν πρακτικὴν.

Ὡς πρὸς τὸ πρόβλημα ἀρχῆς πρέπει νὰ παρατηρήσωμεν, ὅτι ὁ Οἰκου-

1. Αἱ εἰσηγήσεις εἰς τὰ τοιαῦτα συνέδρια εἶναι συνήθως ἑτοιμοὶ ἀπὸ ἐτῶν καὶ δὲν γίνονται τὴν τελευταίαν στιγμὴν.

2. Ἴδε δηλώσεις τοῦ Canterbury ἐν «Ἐκκλησίᾳ» 1952 σελ. 195.

μενικὸς θρόνος κατὰ τὸ 1920 ὀρθῶς, ὥρισεν ὡς εἶδομεν, ἐπαφὴν εἰς τὰ δογματικά καὶ σύμπραξιν εἰς τὰ πρακτικά, εἰς δὲ τὸ πρόγραμμα τὸ ἐκτεθὲν ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ Ἀλιβιζάτου, («Θεολογία» 1949 σελ. 497-501) κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος, προέτεινε διμερεῖς καὶ τριμερεῖς συζητήσεις, φυσικὰ μεταξὺ τῶν συγγενῶν ὁμολογιῶν πρὸς ἐκκαθάρισιν τοῦ θεολογικοῦ ἐδάφους. Οὕτω μετέσχεν ἡ Ὁρθόδοξος Καθολικὴ Ἐκκλησία τῶν δογματικῶν Συνεδρίων Λωζάνης καὶ Ἐδιμβούργου, ὡς καὶ μικρῶν συνεδρίων σπουδῶν καὶ θεολογικῶν ἐπιτροπῶν. Ἀντιρρήσεις προβάλλονται νῦν, ὅτε, ἰδρυθέντος τοῦ Ὁργανισμοῦ τῆς «Κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν», *συνεδέθημεν διὰ καταστατικοῦ ἐπὶ δογματικῆς-ἐκκλησιολογικῆς βάσεως μετὰ τῶν ἑτεροδόξων.* Ὅθεν εἶναι φρονοῦμεν εὐλογος ἡ σκέψις, ὅτι πιθανώτατα νὰ μὴ ἐγεννᾷτο τὸ προκείμενον ζήτημα ἐὰν δὲν ἰδρύνετο ὁ ἐνιαῖος ὀργανισμὸς ἐν ἔτει 1948. Πράγματι δὲ κατὰ τὴν ἡμετέραν ἀντίληψιν τὸ *καίριον θέμα*, ὅπερ ἐπιτρέπεται νὰ προκαλῇ παρὰ τοῖς ὀρθοδόξοις δυσανασχέτησιν, εἶναι ἡ συμπαρεδρία οὐχὶ ἡ ἐν ταῖς ἐπιτροπαῖς ἢ τοῖς ἀπλοῖς συνεδρίοις μελετῶν πραγματοποιουμένη, διότι ἐνταῦθα πρόκειται περὶ ἀπλῆς ἐπαφῆς, ἀλλὰ ἡ *σύνδεσις* ἐν τοῖς κυριάρχοις σώμασι τῆς «Κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν», ἔνθα μάλιστα παριστάμεθα ἐν μειοψηφίᾳ. Μὴ ὑπαρχούσης τῆς τοιαύτης συνδέσεως δὲν ὑφίσταται ζήτημα παρὰ μόνον σκοπιμότητος καὶ πρακτικῆς ἀξίας τῆς συμμετοχῆς εἰς τὰ ἐν λόγῳ συνέδρια. Καὶ τὸ πρόβλημα τοῦτο ἔξετάζεται εἰς τὸ τέλος τῆς παρούσης μελέτης εἰς τὰς προγραμματικὰς ἀρχὰς καὶ προϋποθέσεις τῆς περαιτέρω συμμετοχῆς μας εἰς τὴν «Κοινωνίαν τῶν Ἐκκλησιῶν». Φυσικὰ ἐφ' ὅσον τυγχὼν ἀποσυρθῶμεν αὐτῆς εἰμεθα ἐλεύθεροι νὰ ρυθμίζωμεν τὴν στάσιν μας, ἀναλόγως τῶν ἐκάστοτε δεδομένων. Καὶ ἀπομένει ἡ ἐξέτασις τοῦ τελευταίου ζητήματος. Διὰ τὴν ὁδηγήθημεν εἰς ἐσφαλμένας διαδικαστικὰς ἀποφάσεις;

Ὡς κυρία αἰτία δέον νὰ θεωρηθῇ ἡ ἔλλειψις συνεχοῦς συνεννόσεως μεταξὺ τῶν Ἐκκλησιῶν ἀπὸ τοῦ 1948 μέχρι σήμερον. Ἐὰν ὑπῆρχε τοιαύτη συνεννόησις θὰ συνεκροτεῖτο ἐν συνέδριον Σπουδῶν, ὅπερ θὰ προπαρεσκεύαζε γνωμοδοτήσεις πρὸς τὰς Συνόδους, ὥστε αὗται νὰ *λάβωσιν ἐγκαίρως τὰς ἀρμοζούσας ἀποφάσεις.* Ἐπιλαμβάνομαι δὲ τῆς εὐκαιρίας ταύτης διὰ νὰ ἐξάρω τὸ γεγονός, ὅτι ἐν Κ/πόλει ἐγένετο λόγος μακρὸς περὶ τῆς ἀνάγκης τῆς συνεννόησεως Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ἀφοῦ μάλιστα, ἡ τελευταία κυρίως, διαθέτει 2 Θεολογικὰς Σχολὰς, ἥτοι σχετικῶς πλήρες ἐπιτελεῖον πρὸς μελέτην τῶν μεγάλων προβλημάτων τῆς Ὁρθόδοξου Ἐκκλησίας καὶ Θεολογίας ἐπὶ ἀσφαλῶν ἐπιστημονικῶν καὶ ἐκκλησιαστικῶν βάσεων. Τὰ λοιπὰ Πατριαρχεῖα καὶ αἱ Ἐκκλησίαι, εὐρισκόμεναι πρὸ τῆς σοβαρᾶς ἐργασίας καὶ τοῦ σχηματισμοῦ τοῦ ἄξονος Ἀθηνῶν -- Κωνσταντινουπόλεως, δὲν πιστεύω ὅτι θὰ ἠρνοῦντο τὴν συνεργασίαν των. Τοιοῦτοτρόπως θ' ἀπεφεύγοντο καὶ αἱ μονομέρειαι, αἵτινες εἶναι ἀναπόφευκτοι, ὅταν ἐλλείπη ἡ *συλλογικὴ ἐργασία*, ἡ τόσον ἀτυχῶς σπανία παρ' ἡμῖν.

Πρέπει δὲ ἀκριβῶς νὰ σημειωθῇ ἐνταῦθα, ὅτι ἡ μονομερὴς θεώρησις τοῦ προκειμένου προβλήματος καὶ ἀπὸ τῆς θεολογικῆς πλευρᾶς ὑπῆρξεν ἡ κυρία αἰτία τῶν διαφωνιῶν. Διότι, ὡς εἶναι προφανές, οἱ μὲν ἀποστέρουσι τὴν συμμετοχὴν εἰς τὰ δογματικὰ συνέδρια, δεχόμενοι μόνον τὴν ἀποστολὴν (ὡς ἡ Ρωμαϊκὴ Ἐκκλησία) παρατηρητῶν, οἱ ὅποιοι, φυσικὰ, δὲν ἔχουν δικαίωμα συμμετοχῆς εἰς τὰς συζητήσεις, οἱ δὲ δέχονται ἀνεπιφύλακτον συμμετοχὴν ὑπὸ τινος ὅρου, ἀναφερομένους εἰς τὸ περιεχόμενον τῶν εἰσηγήσεων ὁμιλιῶν. Μεταξὺ τῶν δύο ἄκρων κεῖται ἡ βασιλικὴ ὁδός, ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν, ὅτι θὰ ἀρχίσῃ ἡ παμμερὴς καὶ λεπτομεροῦς ἐξέτασις τῆς θέσεώς μας ἐν τῇ Κοινωνίᾳ τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ τῶν διαδικαστικῶν μεθόδων ἐργασίας, ὥστε νὰ λαμβάνωνται ἐγκαίρως αἱ σοβαραὶ καὶ ἀνανάκλητοι ἀποφάσεις τῶν Συνόδων. Ἡ μὴ ἀνάκλησις ἐξαρτᾶται ἀκριβῶς ἐκ τῆς σοβαρᾶς καὶ ἐξονυχιστικῆς προμελέτης τῶν ζητημάτων, ἀρκετὸν χρόνον πρὸ τῶν συνεδρίων, καὶ μὲ πνεῦμα ἀμοιβαίας ἀνοχῆς καὶ καλωσύνης, διότι ὅλοι μὲν θέλομεν νὰ μὴ διακοπῇ ἡ ἐπαφὴ πρὸς τοὺς ἑτεροδόξους καὶ νὰ ὑπάρξῃ τοῦλάχιστον ἡθικὴ ἐνόησις τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου, ὅστις δοκιμάζεται δεινῶς ἀπὸ τὰς ποικίλας διαιρέσεις, ἀλλὰ διαφωνοῦμεν, ὡς πρὸς τὴν ἀκολουθουμένην μέθοδον καὶ τὸν καλλίτερον τρόπον διαφυλάξεως τοῦ κύρους τῆς Ὁρθοδοξίας.

Ἄλλ' ὥς στρέψωμεν νῦν τὴν προσοχὴν μας ἐπὶ τοῦ πρακτέου κατὰ τὸ ἀμέσως προσεχὲς μέλλον, διότι εἶναι ἐπιτακτικὴ ἡ ἀνάγκη ἵνα αἱ Ἐκκλησίαι μας λάβωσιν ἐγκαίρως τὰς ἀποφάσεις των, πρὸ τῆς Β' Γεν. Συνελεύσεως (Assembly) τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν, ἡ ὁποία, τὸ ἐπαναλαμβάνομεν ἀπὸ τοῦ 1948 καὶ τὸ εἵπομεν καὶ κατὰ τὴν ἐν Χάλκῃ σύσκεψιν ἐνώπιον τῆς Α. Θ. Π. τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου, εἶναι ἡ μόνη ἀρμοδία διὰ νὰ τροποποιήσῃ τὸ 1ον ἄρθρον τοῦ Καταστατικοῦ, τοῦ ψηφισθέντος ἐν Amsterdam.

§ 5. Προτάσεις πρὸς συζήτησιν, ἀπὸ τὴν Καθολικὴν Ὁρθόδοξον Ἱεραρχίαν, περὶ τῶν ὅρων συμμετοχῆς εἰς τὴν Β' Γεν. Συνέλευσιν τῆς «Κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν» καὶ ἔκκλησις δι' ἐν προπαρασκευαστικὸν Ὁρθόδοξον Θεολογικὸν Συνέδριον.

α') *Προϋποθέσεις.* Ὅτι δὲν ἐπιτρέπεται πλέον οἰαδήποτε ἀναβολή, τῆς προπαρασκευῆς τῆς ἐνιαίας ἐμφανίσεως, τοῦλάχιστον τῶν Ἑλληνοφώνων Ἐκκλησιῶν, ἐνώπιον τῆς Β' Γεν. Συνελεύσεως τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν, εἶναι πλέον ἢ φανερόν, μάλιστα μετὰ τὰς τελευταίας ἀλλεπαλλήλους καὶ ἀλληλοσυγκρουόμενας ἀποφάσεις, αἵτινες ἐκθέτουν τὸ κῦρος τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν. Δὲν δύναται νὰ ἐπαναληφθῇ, ἄνευ ἀπωλείας γοήτρου τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας, τὸ φαινόμενον τῆς συμμετοχῆς ἄνευ πλήρους μελέτης τῶν σχετικῶν ἐγγράφων (ποῖος τὰ ἔχει ἄρᾳ γε ὅλα;) καὶ σαφοῦς διατυπώσεως

τῶν ὄρων, ὅφ' οὓς θὰ ἦτο δυνατόν νὰ παραμείνωμεν συνδεδεμένοι, διὰ τοῦ καταστατικοῦ, πρὸς τοὺς ἑτεροδόξους.

1. Τὸ πρόβλημα τίθεται, θὰ ἐλέγωμεν, πάλιν ἐξ ὑπ' ἀρχῆς καὶ κατ' ἀκολουθίαν ὀφείλομεν νὰ λάβωμεν τὰς ὁριστικὰς ἀποφάσεις μας. Διὰ νὰ εἶναι ὅμως αὗται καλῶς μελετημέναι καὶ πλήρεις εἶναι ἀπόλυτος ἀνάγκη νὰ ληφθῶσιν αἱ ἐξῆς ἀποφάσεις, διότι, ὡς ὁρθῶς προτρέπει ἡ πατριαρχικὴ ἐγκύκλιος, «προβάλλει ἡ ἀνάγκη», ὅπως αἱ ἐπὶ μέρους ἀδελφαὶ Ἐκκλησίαι «συνεργάζονται ἀπὸ κοινοῦ πρὸς ἀνάλογον μελέτην καὶ προπαρασκευὴν τῶν θεμάτων τῶν ἐκάστοτε συγκαλουμένων συνεδρίων». Ἵνα μὴ ἐμφανιζώμεθα «ἐν μειονεκτικῇ θέσει, ἀλλὰ μετὰ δυνάμεως καὶ κύρους». Ἡ πατριαρχικὴ ἐγκύκλιος συνιστᾷ τὴν σύστασιν μονίμου Συνδικτικῆς Ἐπιτροπῆς ἐπὶ τῆς οἰκουμενικῆς κινήσεως, πρὸς μελέτην, ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τῶν καθηγητῶν τῶν Θεολογικῶν Σχολῶν, τῶν διαφόρων προβλημάτων καὶ καθορισμὸν ἐκ τῶν προτέρων τῆς ἐπ' αὐτῶν ἀπόψεως καὶ τῆς τηρητέας στάσεως τῆς Ὁρθοδόξου (Καθολικῆς) Ἐκκλησίας». Ἡ πρότασις αὕτη δέον νὰ γίνῃ δεκτὴ καὶ νὰ συμπληρωθῇ.

2. Ἡ δευτέρα προϋπόθεσις ἀποτελεῖ συμπλήρωσιν τῆς προηγουμένης. Ἔργον τῆς συνδικτικῆς Ἐπιτροπῆς θὰ εἶναι νὰ προπαρασκευάσῃ τὸ Συνέδριον Σπουδῶν (ἢ Μονὴ Πεντέλης εἶναι κατάλληλος τόπος) εἰς τὸ ὁποῖον οἱ ἱεράρχαι, οἱ ἀσχολούμενοι μὲ τὰ θέματα τῆς οἰκ. κινήσεως, οἱ ἐκπρόσωποι τῆς Ἱεράς Συνόδου καὶ οἱ καθηγηταὶ τῶν δύο Σχολῶν ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν θὰ μελετήσωσι τὰ ἔγγραφα, τὸ καταστατικὸν καὶ πᾶν σχετικὸν στοιχεῖον καὶ θὰ καταλήξωσιν εἰς προτάσεις περὶ τῆς τηρητέας ἐφεξῆς στάσεως τῆς Καθολικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἐναντι τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν, καὶ τῶν ὄρων, οὓς θὰ προβάλωμεν εἰς τὴν Β' Γεν. Συνέλευσιν. Ἐὰν αὕτη θὰ ἔχῃ καὶ ἄλλα θέματα, ὡς ἡ Α', νὰ ὁρισθῶσιν εἰσηγηταὶ ὑπὸ τῆς Συνδικτικῆς Ἐπιτροπῆς, ὥστε καὶ ἐπὶ τούτων νὰ ὑπάρξῃ εἰσήγησις.

Σκόπιμον εἶναι νὰ κληθῶσιν ἀνὰ δύο ἀντιπρόσωποι ἐκ τῶν λοιπῶν Πατριαρχείων καὶ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου.

3. Τὰ πορίσματα τοῦ Συνεδρίου νὰ μελετηθῶσιν εἴτα ὑπὸ τῆς Ἱεραρχίας, ἥτις, καλουμένη καὶ δι' ἄλλα ζητήματα, νὰ λάβῃ τὰς ὁριστικὰς ἀποφάσεις της, ἀφοῦ θὰ ἔχῃ πληροφορηθῇ καὶ τὰς ἐπ' αὐτῶν, τῶν πορισμάτων, ἀπόψεις τῶν λοιπῶν Ἑλληνικῶν Ἐκκλησιῶν.

Οὕτω πως πιστεύομεν, ὅτι δύναται πρακτικῶς νὰ ἐπιτευχθῇ ἐνότης καὶ προπαρασκευὴ διὰ τὴν συμμετοχὴν εἰς τὴν Β' Γεν. Συνέλευσιν. Εἶναι τόσον σπουδαῖα καὶ πολλὰ τὰ τιθέμενα θέματα, ὥστε δὲν εἶναι δυνατόν νὰ τὰ λύουν μόνοι τῶν δύο ἢ τρεῖς ἐπίσκοποι ἢ κληρικοὶ καὶ καθηγηταὶ ὁσηνδήποτε σοφίαν καὶ πείραν καὶ ἂν ἔχουν. Ἡ τόσον ἐξαιρωμένη δημοκρατικὴ ἀντίληψις τῆς Ἐκκλησίας μας πρέπει νὰ εὕρῃ πλήρη ἐφαρμογὴν ἐν τῷ πα-

ρόντι, διότι αἱ ἐν προκειμένῳ ἀποφάσεις τῶν Ἐκκλησιῶν μας εἶναι ἱστορικαὶ καὶ δέον νὰ φέρουν τὴν σφραγίδα τῆς σοβαρότητος, ἀκολουθίας καὶ συνεπειάς, ἐφ' ὅσον ἡ πίστις μας εἶναι ἐνιαία, ὅτι ἀποτελοῦμεν μέλη τῆς Μιᾶς Ἀγίας Καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας.

β) *Ὅροι συμμετοχῆς εἰς τὴν Β' Γεν. Συνέλευσιν τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν*. Τοὺς ὅρους διαιροῦμεν εἰς 1) προκαταρκτικούς, 2) πρωτεύοντας καὶ 3) δευτερεύοντας.

1ος ὅρος προκαταρκτικός. Οὐδὲν ἐπίσημον ἔγγραφο τῶν Ἐκκλησιῶν μας, δοθείσης εὐκαιρίας καταλλήλου, ἐπιτρέπεται νὰ παραλείπη τὴν ὑποδήλωσιν, ὅτι ἡ ἡμετέρα Ἐκκλησία ἀξιοῖ, ὅτι αὐτὴ εἶναι ἡ Una Sancta. Τοῦτο θὰ ἀπεθάρρυνε τοὺς διαφόρους ἡγέτας τῆς «Κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν» ἀπὸ τοῦ νὰ ἐκφράζονται, ὡς ἐκφράζονται συνήθως καὶ νὰ δηλοῦν, ὅτι ἀναζητοῦν αἱ 160 Ἐκκλησίαι διὰ τοῦ Ὁργανισμοῦ τῶν τὴν Unam Sanctam. Δυνάμεθα δὲ ἡμεῖς, ἴσως ἐπιτυχέστερον, νὰ προβάλλωμεν αὐτὴν τὴν ἀξίωσιν, ἐπειδὴ τοῦτο μὲν ἔχομεν ὡς βάσιν τὴν Γραφὴν καὶ τὴν Παράδοσιν, ὡς διευμορφώθη εἰς τὰς 7 Οἰκουμ. Συνόδους (ἔναντι τῶν 20 τῆς Ρωμαϊκῆς, ἐκτὸς τῶν παπικῶν ἀποφάνσεων)—τοῦτο δὲ τὴν πεποίθησιν, ὅτι ἡ ἔνωσις δέον νὰ ἐπιτευχθῇ εἰς τὰ οὐσιώδη (πρβλ. Ἀλιβιζάτου: Ἡ τῆς ἑλλην. Ἐκκλησία ὡς ἀδιάκοπος συνέχεια» κλπ.).

2ος ὅρος προκαταρκτικός. Ἐπειδὴ ἡ ἡμετέρα Ἐκκλησία εἶναι δεσμευμένη ἐκ τῆς πίστεως αὐτῆς καὶ τῆς Ἱερᾶς Παραδόσεως, ὥστε νὰ μὴ δύναται νὰ δεχθῇ τὴν ἑλλειπῆ ἐκκλησιολογικὴν βάσιν τοῦ Ὁργανισμοῦ (Χριστολογία ἑλλιπὴς καὶ ἔννοια Ἐκκλησίας ἀκαθόριστος), διὰ τοῦτο εἶναι ὑποχρεωμένη προκαταρκτικῶς ν' ἀνακαλέσῃ τοὺς Ἱεράρχας αὐτῆς ἀπὸ μέλη τοῦ Κεντρικοῦ Συμβουλίου, ἐπειδὴ οὗτοι πρῶτιστα πάντων εἶναι ὑπεύθυνοι διατηρήσεως ἀλωβήτου τῆς πίστεως ('). Τὸ γεγονός, ὅτι θ' ἀφινε τοὺς λαϊκοὺς θεολόγους καθηγητὰς μαρτυρεῖ, ὅτι ἐπιθυμεῖ νὰ βοηθήσῃ τὸ ἔργον τοῦ Συμβουλίου, διότι βλέπει τὴν ἀνάγκην τῆς ἡθικῆς ἐνότητος τοῦ Χριστιανικοῦ κόσμου, πρὸς ἀπὸ κοινοῦ ἀντιμετώπισιν τοῦ κακοῦ.

* *

β) *Πρωτεύοντες ὅροι (sine qua non)*

1ος ὅρος. Ἡ Καθολικὴ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία μελετήσασα τὸ Κατα-

1. Εἰς τὸ ἐπιχείρημα, ὅτι δὲν νοεῖται ἡ μὴ συμμετοχὴ κληρικῶν εἰς τὴν Οἰκ. Κίνησιν, ἐπειδὴ οἱ μετέχοντες τῶν ἐν λόγῳ συνεδρίων ξένοι εἶναι κληρικοί, ἀντιτάσσομεν, ὅτι κληρικοί καθ' ἡμᾶς εἶναι οἱ ἔχοντες τὴν εἰδικὴν ἱερωσύνην καὶ τὴν ἀποστολικὴν διαδοχὴν καὶ ὅχι «οἱ ὑπάλληλοι τῆς Κοινότητος», ἧτις ἀποτελεῖ τὸ Βασίλειον Ἱεράτευμα. Μόνον ἡ Παλαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία καὶ ἡ Ἀγγλικανικὴ πλησιάζουν πρὸς ἡμᾶς, ἀλλ' ἡ μεῖζων εὐθύνη τοῦ Ὁρθοδόξου Ἱεράρχου, τοῦ διαφυλάσσοντος τὴν Ἀγ. Γραφὴν καὶ τὴν Ἱεράν Παράδοσιν, ἰδίᾳ διὰ τῶν Οἰκ. Συνόδων, εἶναι προφανής.

στατικὸν καὶ δὴ τὸ πρῶτον ἄρθρον καὶ ἰδοῦσα, ὅτι τοῦτο εἶναι ἀτελές, ἅτε μὴ περιέχον τὴν πίστιν εἰς τὴν Τριάδα, ἐν ἣ τοῦ Χριστοῦ ἡ Θεότης ὁλοκληροῦται, προτείνει ὅπως συμπληρωθῇ τὸ ἄρθρον διὰ τῆς φράσεως, «ὡς παρίσταται οὗτος ἐν τῷ Συμβόλῳ τῆς Νικαίας —Κωνσταντινουπόλεως». Ἡ ἡμετέρα Ἐκκλησία εἶναι φυσικὸν νὰ μὴ δύναται ν' ἀποδεχθῇ ἄλλον περιεχόμενον τῆς πίστεως ἐκτὸς ἐκείνου, ὅπερ καθώρισαν αἱ Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι, εἰς αἷς ὀρκίζονται πίστιν οἱ Ἱεράρχαι αὐτῆς. Ἄνευ τῆς ἀποδοχῆς τοῦ ὅρου τούτου εἶναι ἀδύνατον εἰς τὴν ἡμετέραν Ἐκκλησίαν νὰ μετάσχη εἴτε δι' Ἱεραρχῶν εἴτε καὶ διὰ λαϊκῶν ἀκόμη (1) τῆς «Κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν».

2ος ὅρος. Ἐπειδὴ ὁ ὀργανισμὸς ἡμῶν ἐπιθυμεῖ, ὀρθῶς, νὰ λέγεται «Κοινωνία τῶν Ἐκκλησιῶν» καὶ κατ' ἀκολουθίαν πρέπει νὰ εἶναι ἡ πίστις αὐτοῦ, ὅτι ἡ Ἐκκλησία ἀποτελεῖ τὴν μορφήν, ἣν ὁ Χριστὸς ἠθέλησεν καὶ ἐδωρήσεν εἰς τοὺς ἀνθρώπους, ὡς κιβωτὸν τῆς Σωτηρίας, ἣν Αὐτὸς διὰ τοῦ πνεύματος ὁδηγεῖ, ἔπεται ὅτι δέον πάντες ἡμεῖς, παρὰ τὰς διαφορὰς αἰτινες χωρίζουσιν ἡμᾶς νὰ ἀναγνωρίσωμεν—συμπληροῦντες τὸ α'. ἄρθρον τοῦ καταστατικοῦ—ὅτι «ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἵδρυσεν τὴν Ἐκκλησίαν του, ὡς κιβωτὸν τῆς Σωτηρίας». Εἶναι φυσικόν, ὅτι καὶ ὁ ὅρος οὗτος εἶναι βασικὸς ὅχι μόνον δι' ἡμᾶς διὰ τὸν λόγον, ὃν ἐξεθέσαμεν ἀνωτέρω, ἀλλὰ καὶ διότι ἐὰν δὲν δεχθῶμεν κατ' ἀρχήν, ὅτι ὁ «Χριστὸς ἵδρυσεν τὴν Ἐκκλησίαν του» τότε εἶναι ματαία πᾶσα περαιτέρω συνεργασία ἐπὶ τοῦ θεωρητικοῦ πεδίου. Ἡ πρότασις ἡμῶν δὲν εἰσέρχεται εἰς τὰ θέματα, ἅτινα ἀφοροῦν εἰς τὴν ἔνωσιν, ἥτοι τὰ περὶ ὁρατῆς ἢ ἀοράτου συστάσεως τῆς Ἐκκλησίας, τὰ περὶ ἀποστολικῆς διαδοχῆς, μυστηρίων κλπ., ἀλλ' ἀπλῶς θέλει νὰ στηρίξη τὸν τίτλον τοῦ Ὁργανισμοῦ, ἥτοι τὴν βασικὴν προϋπόθεσιν τῆς ὑπάρξεως καὶ ἐνότητος προσπαθειῶν καὶ κατευθύνσεων αὐτοῦ. Ἐάν τις δὲν δέχεται, ὅτι ὁ Χριστὸς ἵδρυσεν τὴν Ἐκκλησίαν Του (τὸ πρόβλημα ποῖα εἶναι ἡ ἀληθινὴ δὲν θίγεται, ἂν καὶ ἡμεῖς πιστεύομεν ἀδιασείστως, ὅτι ἡ ἡμετέρα εἶναι ἡ

1. Ἡ σχετικὴ προσπάθεια τοῦ καθηγητοῦ Ἀλιβιζάτου διὰ τὴν εἰσαγωγὴν τῆς Τριάδος εἰς τὸ α' ἄρθρον ἀπέβη ἄκαρπος εἰς τὴν ἀρμοδίαν ἐπιτροπὴν τοῦ Amsterdam, καίτοι τὴν ἱπεστήριξαν οἱ ἀγγλικοὶ καὶ οἱ Λουθηρανοί. Τώρα εὐρίσκω εἰς τὴν «Ἐκκλησίαν» τοῦ 1952 σ. 301 τὴν ἐξῆς δήλωσιν τοῦ Σεβ. Canterbury : «Τὸ Παγκόσμιον Συμβούλιον δὲν ἔχει ἰδικόν του Σύμβολον πίστεως, διότι δὲν εἶναι διόλου Ἐκκλησία, σαφῶς δὲ ἀποκορφεῖ τοιαύτην ἀξίωσιν, ἐφ' ὅσον δὲν κέκτηται τὰ τεκμήρια μιᾶς ἐκκλησίας... ἀποτελεῖ συναδέλφωσιν Ἐκκλησιῶν ἐπὶ τῷ τέλει κρείσσοнос ἀμοιβαίας γνωριμίας 2) Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον αὐταὶ δέον νὰ ὁρμῶνται ἀπὸ τινος ἀφετηρίας, αὕτη δὲ πρέπει νὰ εἶναι ἡ χριστ. πίστις, ὡς αὕτη ἐκφράζεται κατὰ τὴν Ἑορτὴν τῶν Χριστουγέννων κλπ. Ὑποτίθεται ὅτι ἡ βάσις «ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ὡς Θεὸς καὶ Σωτὴρ» ἐκφράζει ἐπαρκῶς τὴν ἐλάχιστην ταύτην κοινὴν πολλαπλότητα (this least common Multiple) χριστιανικῆς συνεργασίας. 3) Ἰσως θὰ ἠδύνατο νὰ εὐρεθῇ κομμία καλλιτέρα φράσις, περιέχουσα σαφῆ μνείαν τῆς Τριάδος· περὶ τούτου ὅμως θὰ γίνῃ σκέψις ἐν προσεχεῖ συνεδρίῳ».

μόνη κανονικὴ συνέχεια ἐκείνης) τότε πῶς εἶναι δυνατόν ν' ἀποτελῇ μέλος τῆς «Κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν» καὶ πῶς εἶναι δυνατόν νὰ μετὰσχη ἑποικοδομητικῶς τῶν συζητήσεων τῆς δογματικῆς Ἐπιτροπῆς;

Ἡ μὴ ἀποδοχὴ τῶν δύο βασικῶν τούτων ὅρων πρέπει νὰ ἔχη ὡς ἄμεσον ἐπακόλουθον τὴν ἀποχώρησιν τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν ἀπὸ τὴν «Κοινωνίαν τῶν Ἐκκλησιῶν», ἐφ' ὅσον θὰ ἔχει αὕτη ἀποδείξει, διὰ τῆς ἀπορρίψεως τῶν ἡμετέρων ὅρων, ὅτι δὲν δέχεται τὴν πρωταρχικὴν βάσιν τῆς υπάρξεώς της καὶ εἶναι Κοινωνία Ἐκκλησιῶν δεχομένη ἐκείνους, οἵτινες δὲν θέλουν νὰ εἶναι Ἐκκλησία καὶ δὲν πιστεύουν εἰς τὴν ἀναγκαιότητα τῆς υπάρξεως αὐτῆς.

Ἡ ἀποχώρησις ἀπὸ τὰ δύο σώματα δέον νὰ συνοδευθῇ ἀπὸ τὴν δήλωσιν, ὅτι ἡ «Καθολικὴ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία» (αὐτὸς ὁ ὁρθὸς χαρακτηρισμὸς περιέχεται εἰς τὸν Συνοδικὸν Τόμον περὶ τοῦ Αὐτοκεφάλου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, παρὰ Χρυσ. Παπαδοπούλου) ἐμμένονσα σταθερῶς εἰς τὰς ἀπόψεις τῆς Ἐγκυκλίου τοῦ Οἰκ. Πατριαρχείου τοῦ 1920 προθύμως θέλει διατηρήσει ἐπαφὴν εἰς τὰ δογματικὰ συνέδρια διὰ λαϊκῶν θεολόγων-καθηγητῶν καὶ σύμπραξιν εἰς τὰ πρακτικά, διότι πιστεύει εἰς τὴν ἀνάγκην τῆς ἡθικῆς ἐνότητος τοῦ Χριστιανικοῦ κόσμου, πρὸς ἐνιαίαν ἀντιμετώπισιν τοῦ κακοῦ.

*
* *

γ) Ὁροι δευτερεύοντες, ἀφορῶντες εἰς ἀμφοτέρας τὰς περιπτώσεις.

1ος) Ἡ Ὁρθόδοξος Καθολικὴ Ἐκκλησία, συμφώνως πρὸς τὸ ἐν ἔτει 1920 ἐκτεθὲν πρόγραμμα αὐτῆς, ἔχουσα ὑπ' ὄψει τὴν πείραν τῶν μέχρι τοῦδε συνεδρίων φρονεῖ, ὅτι τὰ μεγάλα δογματικὰ συνέδρια δὲν εἶναι δυνατόν νὰ προαγάγουν τὴν προπαρασκευὴν τῆς ἐν τῷ ἀπωτάτῳ μέλλοντι ἐνώσεως παρὰ μόνον ἐὰν χρησιμοποιηθῶσιν πρὸς ἀνακοίνωσιν καὶ συζήτησιν πορισμάτων μικρῶν θεολογικῶν συνεδρίων καὶ ἐπιτροπῶν τῶν συγγενῶν ὁμολογιῶν (διμερεῖς ἢ τριμερεῖς συζητήσεις), ἔνθα καὶ μόνον εἶναι δυνατόν ἐν ἀνέσει νὰ ἐκτεθῶσιν ἐν πλάτει αἱ ἀρχαὶ τῆς πίστεως ἐκάστης Ἐκκλησίας καὶ διὰ αἱ διαφωνίαι, αἵτινες δὲν ἐπιτρέπεται νὰ συγκαλύπτονται δι' ἀορίστων ἐκφράσεων. Ἡμερησία διάταξις τῶν καιρίων θεμάτων τοῦ χωρισμοῦ τῶν Ἐκκλησιῶν δέον νὰ ἐγκριθῇ διὰ τὰς διμερεῖς ἢ τριμερεῖς συζητήσεις καὶ πρὸ τῆς ἐξαντλήσεως τῆς συζητήσεως τῶν κυρίων θεμάτων (π. χ. περὶ ὁρατῆς καὶ ἀοράτου Ἐκκλησίας⁽¹⁾) καὶ τῶν παρεπομένων θεμάτων, περὶ Ἱερωσύνης,

1. Τὴν σχέσιν ἐκκλησιολογίας καὶ ἀνθρωπολογίας ὁρθῶς ἐξήτασεν διὰ μακρῶν ὁ Καλογῆρου (ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 14 ἑξ.), σημειώσας τὴν προσέγγισιν ἐπὶ τοῦ θέματος τῆς σωτηρίας τῶν Προτεσταντῶν πρὸς τὰς ἡμετέρας ἀπόψεις, ἐν Ἑδιμβούργῳ. Τὸ πρόβλημα εἶναι κατὰ πόσον δύνανται νὰ ἐξασφαλισθῶσιν αἱ ἐπερχόμεναι προσεγγίσεις διὰ τὸ μέλλον. Πρβλ. τελευταίαν ὑποσημείωσιν.

ἀποστολικῆς διαδοχῆς, μυστηρίων, Intercommunio, καὶ σωτηρίας (¹) δὲν ἐπιτρέπεται ἡ συζήτησις τῶν δευτερευόντων (λατρείας, ἐθίμων, ἐσχατολογίας κλπ).

2ος) Τὰ πορίσματα τῶν τε μικρῶν καὶ μεγάλων Συνεδρίων τίθενται ὑπ' ὄψει τῶν οἰκείων Ἐκκλησιῶν, αἵτινες ἐντὸς προθεσμίας, ἀναλόγου τῆς σοβαρότητος καὶ ἐκτάσεως τῶν προβλημάτων, ἐκφέρουν τὰς γνώμας των, ἀφοῦ δοθῇ εὐρεία δημοσιότης εἰς ταῦτα.

3ος) Ἐν περιπτώσει ἀποδοχῆς τῶν κυρίων ὅρων καὶ παραμονῆς εἰς τὴν Κοινωνίαν τῶν Ἐκκλησιῶν (διὰ κληρικῶν καὶ λαϊκῶν βεβαίως) ἐπιβάλλεται νὰ ζητηθῇ ἀνάλογος ἀριθμὸς διὰ τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν, τόσον εἰς τὴν Γεν. Συνέλευσιν, ὅσον καὶ τὸ Διοικ. Συμβούλιον, ὥστε νὰ παύσωμεν νὰ εἴμεθα μικρὰ μειοψηφία. Τὸ ζήτημα χρήζει ἰδιαιτέρας προσεκτικῆς μελέτης. Ἐὰν παραμείνωμεν πρέπον εἶναι

4ον) Νὰ ἰδρυθῇ θέσις βοηθοῦ Ὁρθοδόξου Γεν. Γραμματέως καὶ Γραφεῖον ἐν Γενεύῃ, πρὸς πλήρη παρακολούθησιν καὶ ἐνημέρωσιν τῶν τε Συνοδικῶν Ἐπιτροπῶν καὶ τῶν Θεολογικῶν Σχολῶν, ὥστε ἐγκαίρως νὰ μελετῶνται ὅλα τὰ ζητήματα.

5ον) Ἡ ἀνακοίνωσις περὶ τῶν ἀντιπροσωπειῶν τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν νὰ γίνεταί διὰ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ὅπερ καὶ θὰ ὀρίξῃ τὸν Πρόεδρον αὐτῆς, ἐκ τῶν ἱεραρχῶν αὐτοῦ, ὑποχρεούμενον νὰ συζητῇ ἐν ἰδιαιτέrais συσκέψεσι τῆς ὅλης Ὁρθοδόξου ἀντιπροσωπείας τὰ προκύπτοντα ἐκ τῶν συζητήσεων ζητήματα κλπ. (τὴν ἀναγκαιότητα τῆς ἀποδοχῆς τοῦ ὅρου διδάσκει ἡ πείρα τοῦ Amsterdam).

6ον) Ἡ κατάργησις τῶν ὁργανώσεων προσηλυτισμοῦ καὶ ἡ καταδίκη πάσης προσηλυτιστικῆς δράσεως τῶν Προτεσταντῶν ἐν ταῖς Ὁρθοδόξοις χώραις εἶναι ὁ τελευταῖος δευτερεύων μὲν ἀλλὰ σοβαρὸς ὅρος, ὃν ὀφείλομεν νὰ προβάλωμεν ἐνώπιον τῶν ξένων, ἀξιοῦντες ἀνενδότως νὰ ψηφισθῇ, δεδομένου ὄντος, ὅτι τῷ 1948 ἡ προσπάθειά μας ἐν Amsterdam ἀπέβη ἄνευ ἀποτελέσματος.

1. Ὁ Καλογήρου (ἐνθ' ἄνωτ. σ. 16) ὀρθῶς σημειώνει, ὅτι τὴν ἀποψιν ταύτην (αὐτόθι σελ. 17 ὑπόσημ. 1) ἡ *μονόπλευρος ἐκκλησιολογία* τοῦ Προτεσταντισμοῦ (Λουθηρανοὶ τινὲς δὲν συμμερίζονται τοῦτο), δεχομένου ὅτι ἡ ἀληθὴς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία εἶναι ἡ ἀόρατος τῶν Ἐκλεκτῶν καὶ οὐχὶ τὸ ὁρατὸν σῶμα τῶν ὀρθῶς ὁμολογούντων τὸν Χριστόν, συγκεῖμενον ἐκ καλῶν καὶ κακῶν, πηγάζει ἐν πολλοῖς ἀπὸ τὴν μονόπλευρον περὶ ἀνθρώπου ἀντίληψιν (ἀνθρωπολογίαν). Θὰ ἡδυνάμεθα, φρονῶ, νὰ εἴπωμεν, ὅτι ἐφ' ὅσον ἡ σωτηρία, κατὰ τὴν μονομερῆ προτεσταντικὴν ἀποψιν, εἶναι ἔργον τοῦ Θεοῦ προορίζοντος ἀπολύτως, ἡ ἀνάγκη τῆς υπάρξεως ὁρατῆς Ἐκκλησίας, ὡς κιβωτοῦ τῆς Σωτηρίας, δὲν ὑπάρχει. Ὅθεν δικαιούμεθα ἐν τῇ ἡμετέρᾳ ἀντίληψει, ὅτι κέντρον τῆς διαστάσεως μεταξὺ τῶν Ἐκκλησιῶν εἶναι τὸ πρόβλημα τῆς ἐννοίας τῆς Ἐκκλησίας, πρὸς ἣν συνδέονται πάντα τὰ ἄλλα οὐσιώδη δόγματα.

Δὲν γνωρίζω ἐὰν περιέλαβον πάντα οὐσιώδη ὅρον, ἀναγκαῖον διὰ τὸν ὁριστικὸν καθορισμὸν τῆς σχέσεως τῆς Μιᾶς, Ἀγίας Καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας, τῆς διατηρούσης τὴν Οἰκουμενικὴν παράδοσιν τῆς Ἀρχικῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ Παύλου καὶ τὴν φιλελευθέραν ἀντίληψιν—ἐνωσιν εἰς τὰ οὐσιώδη—ἥτοι τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας. Πρέπον ὅμως εἶναι νὰ σημειώσω ἐν τέλει, ὅτι ἔχω βαθεῖαν συνείδησιν τῶν δυσχερειῶν τῆς Ἐνώσεως—αὕτη φαίνεται κατ' ἀνθρωπίνην καὶ ἱστορικὴν προοπτικὴν πολλάκις χίμαιρα—ἀλλὰ φρονῶ, ὅτι ἡ ἡμετέρα Ἐκκλησία οὐδέν, ἐπιτρεπόμενον αὐτῇ, μέσον δέον νὰ παραλείψῃ, ἵνα ἐκπληρώσῃ τὴν ἐντολὴν τοῦ Κυρίου, «ἵνα πάντες ἐν ὧσιν» (¹).

Συνεπληρώθη ἐν τῇ Ἱερᾷ Μονῇ τοῦ Μεγάλου Σπηλαίου τῇ 20ῇ Ἰουλίου 1952.

1. Προλέγω δὲ ὅτι καὶ ἐὰν ποτὲ Ἐκκλησίαι τινὲς ἤθελον φθάσει εἰς ἀποφάσεις πρέπει νὰ ἀντιμετωπισθῇ τὸ πρόβλημα τῆς δεσμεύσεως τῶν ἀκολουθουσῶν γενεῶν, διότι ἐνῶ παρ' ἡμῖν αἱ δογματικαὶ συμφωνίαι, αἱ ἐπικυρούμεναι ἀπὸ τὰς Συνόδους καὶ τελικῶς ἀπὸ Διορθόδοξον (Οἰκουμενικὴν), δὲν δύνανται νὰ μεταβληθῶσιν, παρὰ τοῖς προτεστάνταις δὲν ὑπάρχει ἀρχὴ ἔχουσα τὴν τοιαύτην δικαιοδοσίαν. Καὶ αὐτὸ εἶναι ἐν πρόβλημα, τοῦ ἀπωτάτου ὅμως μέλλοντος.

ΝΕΑ ΕΡΓΑ ΤΟΥ ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ
ΓΕΡΑΣΙΜΟΥ Ι. ΚΟΝΙΔΑΡΗ

Ἐκτυποῦνται :

1ον

Ἐπίτομος
Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία
τῆς Ἑλλάδος

ἀπὸ τοῦ Ἀποστ. Παύλου μέχρι σήμερον
(49]50 — 1951) τεύχη 2 σελ. 500

Τιμὴ διὰ τοὺς συνδρομητὰς
ἐκάστου τεύχους δρχ. 60.000
εἰς τὰ βιβλιοπωλεῖα 75.000

2ον

Τὰ βόρεια Σύνορα
τοῦ Ἑλληνισμοῦ
ἐν τῇ Ἱστορίᾳ τῆς Χερσονήσου
καὶ Αἴμου.

Α΄.

μέχρι τοῦ 1870

σελίδες 280 περίπου

Τιμὴ διὰ τοὺς συνδρομητὰς δρχ. 60.000
εἰς τὰ βιβλιοπωλεῖα . . . » 75.000

Διὰ τοὺς συνδρομητὰς φοιτητὰς
τιμὴ ἐκάστου τεύχους δρχ. 50.000